

27633

sign. č. 47

ВОЈНО ДЕЛО

2

1 9 5 0

ВОЈНО ДЕЛО

3069

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 2

МАРТ—АПРИЛ 1950

ГОДИНА II

САДРЖАЈ

	Стр.
Генерал-лајтнат Радован Вукановић : Извођење одбранбене борбе у условима позиционе одбране — — — — —	3
Генерал-лајтнат Вељко Ковачевић : О неким питањима тенковске покретне групе	19
Пуковник Вукашин Суботић : Запречавање као елеменат оперативног дејства трупа — — — — —	39
Генералмајор Бранко Обрадовић : Нешто о организацији садејства у припремном периоду напада (одбране) — — — — —	59
Пуковник Антун Колунџић : Искуства из оперативне обуке — — — — —	66

ИЗ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА

Пуковник Стево Рауш : Бихаћка операција новембра 1942 — — — — —	79
--	----

БИБЛИОГРАФИЈА

Потпуковник Перо Морача : Поводом књиге друга Тита — — — — —	109
---	-----

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Мајор Миодраг Антић : Још једно мишљење о обуци старешина и штабова —	128
--	-----

ВОЈНО ДЕЛО

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ НАРОДНОГ ОБРАЗЛОЖЕЊА

ГОДИНА II

МАРТ—МАЈ 1945

БЕОГРАД

НАРОДНОМ ОДБОРУ ЗА ВОЈНО ДЕЛО

САДРЖАЈ

1. ОДБОР ЗА ВОЈНО ДЕЛО
2. ВОЈНО ДЕЛО
3. ВОЈНО ДЕЛО
4. ВОЈНО ДЕЛО
5. ВОЈНО ДЕЛО
6. ВОЈНО ДЕЛО
7. ВОЈНО ДЕЛО
8. ВОЈНО ДЕЛО
9. ВОЈНО ДЕЛО
10. ВОЈНО ДЕЛО
11. ВОЈНО ДЕЛО
12. ВОЈНО ДЕЛО
13. ВОЈНО ДЕЛО
14. ВОЈНО ДЕЛО
15. ВОЈНО ДЕЛО
16. ВОЈНО ДЕЛО
17. ВОЈНО ДЕЛО
18. ВОЈНО ДЕЛО
19. ВОЈНО ДЕЛО
20. ВОЈНО ДЕЛО
21. ВОЈНО ДЕЛО
22. ВОЈНО ДЕЛО
23. ВОЈНО ДЕЛО
24. ВОЈНО ДЕЛО
25. ВОЈНО ДЕЛО
26. ВОЈНО ДЕЛО
27. ВОЈНО ДЕЛО
28. ВОЈНО ДЕЛО
29. ВОЈНО ДЕЛО
30. ВОЈНО ДЕЛО
31. ВОЈНО ДЕЛО
32. ВОЈНО ДЕЛО
33. ВОЈНО ДЕЛО
34. ВОЈНО ДЕЛО
35. ВОЈНО ДЕЛО
36. ВОЈНО ДЕЛО
37. ВОЈНО ДЕЛО
38. ВОЈНО ДЕЛО
39. ВОЈНО ДЕЛО
40. ВОЈНО ДЕЛО
41. ВОЈНО ДЕЛО
42. ВОЈНО ДЕЛО
43. ВОЈНО ДЕЛО
44. ВОЈНО ДЕЛО
45. ВОЈНО ДЕЛО
46. ВОЈНО ДЕЛО
47. ВОЈНО ДЕЛО
48. ВОЈНО ДЕЛО
49. ВОЈНО ДЕЛО
50. ВОЈНО ДЕЛО
51. ВОЈНО ДЕЛО
52. ВОЈНО ДЕЛО
53. ВОЈНО ДЕЛО
54. ВОЈНО ДЕЛО
55. ВОЈНО ДЕЛО
56. ВОЈНО ДЕЛО
57. ВОЈНО ДЕЛО
58. ВОЈНО ДЕЛО
59. ВОЈНО ДЕЛО
60. ВОЈНО ДЕЛО
61. ВОЈНО ДЕЛО
62. ВОЈНО ДЕЛО
63. ВОЈНО ДЕЛО
64. ВОЈНО ДЕЛО
65. ВОЈНО ДЕЛО
66. ВОЈНО ДЕЛО
67. ВОЈНО ДЕЛО
68. ВОЈНО ДЕЛО
69. ВОЈНО ДЕЛО
70. ВОЈНО ДЕЛО
71. ВОЈНО ДЕЛО
72. ВОЈНО ДЕЛО
73. ВОЈНО ДЕЛО
74. ВОЈНО ДЕЛО
75. ВОЈНО ДЕЛО
76. ВОЈНО ДЕЛО
77. ВОЈНО ДЕЛО
78. ВОЈНО ДЕЛО
79. ВОЈНО ДЕЛО
80. ВОЈНО ДЕЛО
81. ВОЈНО ДЕЛО
82. ВОЈНО ДЕЛО
83. ВОЈНО ДЕЛО
84. ВОЈНО ДЕЛО
85. ВОЈНО ДЕЛО
86. ВОЈНО ДЕЛО
87. ВОЈНО ДЕЛО
88. ВОЈНО ДЕЛО
89. ВОЈНО ДЕЛО
90. ВОЈНО ДЕЛО
91. ВОЈНО ДЕЛО
92. ВОЈНО ДЕЛО
93. ВОЈНО ДЕЛО
94. ВОЈНО ДЕЛО
95. ВОЈНО ДЕЛО
96. ВОЈНО ДЕЛО
97. ВОЈНО ДЕЛО
98. ВОЈНО ДЕЛО
99. ВОЈНО ДЕЛО
100. ВОЈНО ДЕЛО

Редакциони одбор: Генерал-лајтнант Ђоко Јованић (одговорни уредник), генерал-лајтнант Душан Кведер, генералмајор Ђуро Кладарин, генерал-лајтнант Данило Лекић, генерал-лајтнант Љубо Вучковић

Адреса редакције: Војна пошта 4426 — Београд

Генерал-лајтнант РАДОВАН ВУКАНОВИЋ

ИЗВОЂЕЊЕ ОДБРАНБЕНЕ БОРБЕ У УСЛОВИМА ПОЗИЦИОНЕ ОДБРАНЕ

„Волимо сваки педаљ своје земље, јер је он натопљен крвљу њених најбољих синова и спремни смо да бранимо тај педаљ земље до последњег даха, ма са које стране долазио напад“.

Тито

У току досадашње оперативно-тактичке обуке старешина и штабова могло се запазити да се старешине далеко брже и правилније сналазе у динамици борбе у нападу него у одбрани. Осим тога, познавање савремене одбране, њеног значаја и суштине, заостаје у односу на познавање нападаног боја и операције. Код једног дела старешина постојало је погрешно и штетно схватање да не треба губити време на изучавању позиционе одбране, наводно ради тога, што ће наша Армија „само нападати“. Такво схватање долазило је отуда, што је наш старешински кадар поникао из Народноослободилачког рата у коме су сва борбена дејства, па и одбранбена, имала нападни и маневарски карактер, без крутих фронтава са изразито позиционим видом борбе. Осим тога, у ранијим програмима обуке старешина и штабова било је предвиђено сразмерно мало времена за обуку из одбране. Наравно, потцењивање потребе изучавања свих видова савремене одбране, па, према томе, и позиционе — као основног вида у условима савременог рата (по искуству из Другог светског рата), нема смисла и оно је скоро сасвим отклоњено. Правилан став према значају одбране који се одражава кроз оперативно-тактичку обуку, чешће третирање проблема одбране у „Војном делу“ и „Војном гласнику“ и одређивање довољног времена за изучавање одбране у садашњим наставним програмима, допринели су да се старешине још више интересују и удубљују у проблеме савремене одбране исто као и у проблеме напада.

Искуства која нам пружа борба савремених армија у последњем рату о значају и суштини савремене одбране, развој војно-политичких догађаја после рата уопште и развој односа међу државама посебно, агресивне тежње појединих земаља, нарочито великих према другим, у првом реду, малим земљама, још више истичу значај обуке старешина у вођењу упорне позиционе одбране, која има задатак да створи повољне услове за прелаз у напад у циљу наношења поражавајућег удара нападачу, примењујући овај вид борбе уз остале видове и форме борбених дејстава, укључујући и партизанске.

Сврха овог чланка није у томе да да целину одбранбене операције, јер то не дозвољава ни обимност питања која та целина обухвата, ни обим чланка који, разумљиво, мора бити ограничен. Осим тога, за то нема нарочите потребе, јер су већ извесна од тих питања била разматрана у досадашњим бројевима „Војног дела“ и „Војног гласника“, па се претпоставља да су се старешине са њима упознале. Зато је у овом чланку дат само осврт на период динамике одбранбеног боја и операције, тј. на одбранбену борбу у оквиру тактичких и оперативно-тактичких јединица. Наравно, без познавања општих начела савремене одбране, услова у којима се она води, задаћа која она решава, инжењерског уређења одбранбеног појаса и његових елемената, организације садејства и маневра у одбрани, не може се потпуно схватити њена динамика, која претставља само завршну фазу претходних радњи, од чијег решења зависи и њен успех. Да би се видео целокупан ток одбранбене борбе, разматраћемо благовремено организовану позициону одбрану (не одбрану уопште) без непосредног додира са нападачем. Изнето гледиште у овом чланку о динамици одбранбене борбе у целини, углавном је у складу са одредбама наших борбених правила, која третирају проблем савремене позиционе одбране на основу последњих искустава савремених армија, и која служе као основа за извођење обуке старешинског састава наше Армије у трупи и школама. Поред тога, у чланку се донекле додирује и питање координације партизанских дејстава и позиционе одбране, које још није нашло одређено место у званичним правилима наше, па и других армија.

Ако бранилац очекује нападача на благовремено припремљеном и организованом одбранбеном појасу, било у граничним областима или у дубини територије, он отпочиње борбу још у фази нападачевог подилажења са циљем да га још пре непосредног напада на појас обезбеђења што више исцрпи и ослаби, што дуже задржи његов покрет, одложи његов напад, открије и осујети његове намере. У ту сврху браниочева авијација и артиљерија великог домета стављају под удар: колоне непријатеља које подилазе, важне саобраћајне чворове кроз које те колоне пролазе, рејоне прикупљања његових снага и технике и друге важне објекте на комуникацијама и у позадини. Таква дејства изводе се дању и ноћу, са циљем да се онемогући нормална концентрација непријатеља и његов развој и да се непрекидним дејством по њему, са земље и из ваздуха, морално и материјално ослаби, онемогућавајући му да предахне и да се среди пред нападом. Успех тих дејстава зависи од доброг извиђања и својевременог давања елемената за дејство артиљерије и авијације. Услови земљишта, као и предузете мере маскирања, могу отежати браниочево извиђање, а метеоролошки услови ограничити или искључити дејство авијације. Ради тога, а и иначе, потребно је одржавати непрекидну радиовезу са партизанским одредима (јединицама) који, у овој фази, могу испољити дејства од огромне важности и користи за браниоца. Напад партизанских одреда на комуникације којима се нападач креће и њихово рушење на погодним местима, постављање и израда препрека разних врста, предузимање изненадних бочних препеда из унапред припремљених заседа или са погодних и прикривених прилаза и томе слично, могу бити веома погодне и успешне форме координације дејства партизанских и регуларних трупа које очекују противника на

организованом одбранбеном појасу. Таква дејства дају браниоцу могућност да и у најповољнијим временским и другим условима, посредним путем, одржава контакт са непријатељем и пре то што он ради савлађивања појаса обезбеђења, својим предњим деловима ступи у борбу са браниочевим предњим одредима. Осим тога, ако је обезбеђена веза са партизанским јединицама, бранилац може веома брзо да добије најтачније податке о кретању непријатеља, његовој јачини, местима одмора, преноћишта, преданака, итд. и да благовремено даје потребне елементе артиљерији и авијацији. У нашем Народноослободилачком рату имамо много примера који показују како су напади и мањих партизанских јединица (вода, чете, батаљона) на непријатељске јаче колоне дуж комуникација, дуже времена задржавале нападача, принуђавале га да се развије за борбу, наносиле му губитке и тиме знатно одуговлачиле његово подилажење брањеном објекту — неком ослобођеном граду или правцу који је водио ка ослобођеној територији. То је давало могућности браниоцу града, вароши, правца или просторије да још више учврсти или организује одбрану. Чести су били случајеви да је непријатељ био принуђен и да одустане од даљег наступања услед партизанских дејстава, нарочито ако су била правилно примењена и комбинована са разним формама диверзија на његовим путевима подилажења. Таква ситуација давала је повољне услове браниоцу да из одбране пређе у напад и гоњење, пре то што нападач успе да подиђе одбранбеној линији — положају. Према искуствима из наших борби, ове форме партизанских борбених дејстава треба да буду усклађене и повезане са вођењем позиционе одбране. Њих сада треба теориски објаснити на темељу наше праксе тако да нађу своје место у нашим борбеним правилима и уџбеницима о одбрани.

Када подиђе појасу обезбеђења, нападач тежи да га савлада са што мање тешкоћа и губитака, да што пре дође у контакт са браниочевим снагама на главном појасу одбране, да установи њихов састав, јачину и распоред и да заузме одговарајући борбени поредак ради отпочињања главног напада. Бранилац, који је припремио појас обезбеђења и у њега истроји своје прелазне одреде, тежи да осујети такву нападачеву намеру, да га ослаби и истроши најупорнијим отпором и гипким маневром својих предњих одреда (да би што неспособнији и дезорганизованији стигао пред циљ), и да га принуди да накнадним увођењем својих снага за ојачање предњих делова открије своје намере и свој почетни борбени поредак. Борбу предњих одреда у појасу обезбеђења не треба схватити као неку слабу заштиту, или танки застор главног одбранбеног појаса, који ће нападач лако и без тешкоћа поцепати због релативно малих снага које га бране. Предњи одреди, без обзира на своју снагу, добро избежбани и по могућности подржани ватреним средствима са главног појаса, могу да одиграју веома важну улогу у односу на целу операцију. Њихова упорност изразито се повећава на земљишту које је погодно за одбрану, каквим претежно обилује наша земља, како у својим пограничним рејонима, тако и у унутрашњости. У појасу обезбеђења треба искористити сваки објекат погодан за упорну одбрану, нарочито дуж комуникација којима се обично крећу главне нападачеве снаге, као и на другим правцима његовог вероватног наступања, не испуштајући из вида и међупросторе које нападач може искористити у случају жестоког отпора дуж комуникација. Користећи разне објекте и услове земљишта: узвишења, теснаце, гробене,

крш, раскрснице путева, засебне куће и групе кућа, преграде на путевима, жаруге, потоке и друге водене препреке, итд. (нарочито ако су благовремено припремљени за одбрану — чему треба увек тежити), предњи одреди претварају појас обезбеђења у тешко савладљиву зону која се може бранити слабијим снагама и без великих губитака. С друге стране, нападач је принуђен да попуњава своје осетне губитке, сређује понова своје јединице, мења борбени поредак и, евентуално, одгађа напад.

Да би брањени правци у појасу обезбеђења били што неприступачнији, бранилац повезује систем вештачких са природним препрекама постављањем мина на најпогоднијим отсецима и правцима за наступање, као и рушењем комуникација на погодним местима, увезујући и систем своје ватре са тим отсецима, односно местима. Предњи одреди морају активно дејствовати са својих положаја у појасу обезбеђења, одбијати нападе непријатеља и сами предузимати честе противнападе. Према борбеним правилима предњи одреди треба да дејствују методом маневарске одбране. То значи, дајући отпор на низу унапред изабраних и за одбрану припремљених узастопних положаја, принудити непријатеља да се пред сваким положајем или линијом одбране развије, и, не доводећи борбу до краја, изићи испод његовог удара ради организације одбране и пружања отпора на следећој линији. Примена искључиво маневарске одбране предњих одреда у појасу обезбеђења одговара великим армијама (које јаким снагама и техником очекују непријатеља на главном одбранбеном појасу), јер се борбом у претпољу могу благовремено открити снаге и намере нападача. Али, у нашој Армији не треба се круто држати такве поставке, већ метод дејства предњих одреда треба нешто друкчије оријентисати. Упорност предњих одреда, у нашим условима, често ће морати да буде максимална (нарочито у пограничним појасевима), а понекад ће захтевати да извесни делови до краја остану на својим положајима. Према томе, то већ није метод маневарске него позиционе одбране са еластичним маневарским дејством (разликуј од маневарске одбране). Ова упорност биће нарочито потребна ако се, из извесних разлога, оријентишемо на вођење дуже одбране. Ако, на пример, организујемо позициону одбрану на извесном сектору према државној граници тако, да њен предњи крај повучемо уназад због услова земљишта или да би избегли почетни ударац нападача по нашим главним снагама, онда појас између предњег краја и границе можемо бранити предњим одредима из састава снага са главног појаса. Пошто ће у пограничном појасу бити и сталних фортификациских објеката са сталним посадама за њихову одбрану, упорност предњих одреда несумњиво ће бити знатно већа. Зато се предњи одреди у том појасу и у међупросторима таквих објеката морају упорно бранити, а на важнијим правцима до краја остати у њима, да би онемогућили нападачу да лако и без већих жртава савлада утврђени гранични појас, иако је брањен релативно слабијим снагама. Координација дејства предњих одреда и сталних посада нарочито је важна ако стална посада неког објекта буде уништена. Тада не треба дозволити нападачу да тај објекат заузме и наслоном на њега даље продре, већ најближи део предњег одреда треба да га поседне пре непријатеља и да продужи борбу у садејству са деловима ван њега. Предњи одреди (укључујући и сталне посаде) у целој дубини појаса обезбеђења, користећи природне и вештачке препреке, треба да испољавају најжилавију упорност дробећи нападача пред

сваким положајем, са сваког објекта и на сваком кораку. Не само у одбрани пограничних рејона, него и у другим условима, у унутрашњости земље, пред сваким појасом за одбрану који има и свој појас обезбеђења, предњи одреди треба да испоље највећу упорност задржавајући се што је могуће више времена на сваком положају, у борби за сваки објект. Из искуства знамо да и одвојене стпорне тачке, брањене мањим снагама упорног браниоца, могу дуго времена да укоче цео борбени поредак нападача, а често и да га онемогуће да пође изабраним правцем. Услови за такву упорност предњих одреда код нас су врло повољни.

Последњи отпор у појасу обезбеђења предњи одреди дају са положаја борбеног осигурања, са којег се, под његовом заштитом и заштитом ватре са главног појаса, повлаче у састав својих јединица. Остаци сталних посада прикупљају се негде у позадини на одређеном месту и сређују да би продужили даљу борбу у саставу осталих јединица одбране. Може се десити, да се упорношћу предњих одреда на извесном правцу нападач исцрпи и поколеба услед већих губитака, тако да стекне уверење да се налази пред предњим крајем главног појаса одбране. На погодним правцима, такве случајеве треба искористити за извршење противнапада извесним снагама из дубине појаса одбране, водећи рачуна да се не ослабе снаге које су одређене за одбрану предњег краја. Сналажљивост, правилна оцена и смелост старешина, као и добра веза са предњим одредима у таквим ситуацијама имају одлучујући значај. Наравно, предузимање таквог дејства може доћи у обзир само по одобрењу најстаријег команданта који има преглед целе ситуације на фронту. Зато се не треба повести за евентуалним мањим успехом на извесном делу у појасу обезбеђења, а запоставити целину фронта и основни задатак јединице у одбрани.

При одређивању састава, јачине и броја предњих одреда не треба се држати неке утврђене норме. То зависи од важности брањеног правца, ширине фронта, јачине и састава јединице која их истура и других услова. Према искуству, било их је 1, 2 или 3 одреда, јачине чете до батаљона, првенствено са транспортним средствима ради веће покретљивости. Али, с обзиром на тражену упорност, која је напред наведена, већа покретљивост није неопходна, нарочито ако су повољни услови земљишта за упорну одбрану. Наравно, нормално снабдевање предњих одреда из позадине мора се обезбедити брзо покретним средствима. Ако борбу предњих одреда подржавају авијација и артиљерија са главног положаја, онда њихово дејство треба усредсредити по главним непријатељским снагама, по његовим колонама и местима прикупљања, по артиљериским и минобацачким батеријама које су већ у дејству, по његовим транспортима, итд., јер се тиме наносе губици нападачу и олакшава борба предњих одреда. Појаву и дејство партизанских одреда у позадини или на бокovima нападача предњи одреди користе за још већу упорност.

Савлађивањем појаса обезбеђења нападач још не долази у додир са главним положајем браниоца и снагама на њему. У томе га спречава отпор са положаја борбеног осигурања браниоца, организованог непосредно пред предњим крајем (до 1—2 км) и поседнутог мањим деловима (до вода) по систему посебних отпорних тачака и чворова.

Борбено осигурање, које истурају снаге са главног положаја, опирајући се на земљиште и организацију свог положаја (фортификациско уре-

ђење и разне препреке природне и вештачке), дејством своје ватре, која се на појединим секторима може и ојачати, не само што онемогућава изненадни напад и извиђачко-осматрачку делатност нападача и што га доводи у заблуду у погледу стварног протезања предњег краја главног појаса, него му наноси осетне губитке пре но што успе да овлада његовим положајем и избије пред предњи крај.

Довођење нападача у заблуду у погледу стварног предњег краја одбране има огроман значај за браниоца. Ако бранилац успе да обмане нападача, избећи ће његов почетни, обично моћни удар, по стварном предњем крају и снагама на главном положају, може одложити почетак напада, довести у питање материјалну припрему нападача, поколебати га и у извесном степену чак деморалисати. Зато се борбено осигурање са предњим деловима ојачава тако, да може задржати све покушаје напада нападачевих претходничких делова и, услед таквог отпора, довести га до уверења да је непосредно подишао стварном предњем крају. У вези те заблуде, нападач може предузети планирање и организовати свој напад са знатним негативним последицама: погрешно планирање арт. припреме, неправилан избор осматрачница, нереална организација везе, груписање снага и средстава и заузимање поласних положаја који не одговарају ситуацији, непотпуна организација садејства, неефикасан удар артиљерије по лажним објектима испред предњег краја, велики утрошак материјалних средстава, итд. Кад заузме лажни предњи крај и одбаци борбено осигурање, нападач тек онда улази под удар ватре са стварног предњег краја, тако да може бити принуђен да се заустави, одгоди свој напад, да поново врши његову припрему, организује садејство, материјално обезбеђење, итд., да би отпочео напад на главни положај. Осим тога, у свим таквим случајевима изненађења неминовни су већи губици код нападача. И у овом случају, ако се осети колебање код непријатеља и ако партизански одреди угрозе његове комуникације (за дотур муниције на ватрене положаје за нову артиљериску припрему) и базе за снабдевање, бранилац има повољне услове да својим резервама изврши противнапад или противудар (у зависности од услова и расположивих снага) на непријатеља пред предњим крајем, да потом предузме гоњење и уништавање његових снага и принуди га да увођењем нових снага савлађује отпор поново истурених предњих одреда испред главног појаса и поново организованог борбеног осигурања.

После извесне борбе нападач ће, ипак, успети да савлада отпор слабијег борбеног осигурања, да га одбаци са његових положаја, да дође у додир са предњим крајем главног положаја и да заузме поласне положаје за напад. Али, и у том случају, борбено осигурање мора дати најјачи отпор све дотле док не буде очигледно да се даље не може одржати, када се организовано и под заштитом ватре са главног положаја повлачи у састав својих јединица. Његова већа упорност и његово ојачавање ради те упорности потребни су нарочито ако нападач успе да брзо подиђе положају БО или је већ у додиру са њим и ако бранилац не може да организује појас обезбеђења због карактера и резултата претходно вођених борби, после којих се прешло у одбрану и приступило њеној организацији (ако, на пример, нападач из гоњења на достигнутој линији пређе у позициону одбрану, услед исцрпљености и сусрета са новим, свежим и јачим снагама непријатеља). У том случају

услед непосредног контакта, бранилац неће имати појас обезбеђења, ако не би одлучио да свој предњи крај, због повољнијих услова његове организације, повуче нешто уназад и на достигнутој линији остави предње одреде.

Пошто својим предњим деловима избије пред предњи крај одбране, под њиховом заштитом нападач предузима све организационе и материјалне припреме за претстојећи напад. Он у то време привлачи резерве фронту, врши прегруписавање снага и средстава, дотура материјалне потребе за напад, евакуише рањенике, болеснике и непотребан материјал, развија борбени поредак са одговарајућом мрежом командовања, извиђања и осматрања, поставља артиљерију на ватрене положаје, заузима полазне положаје за напад, итд. Бранилац предузима све мере да уђе у суштину живота и рада нападача у том периоду, како би открио његове намере, снаге, распоред и почетак напада и припремио одговарајући отпор и ударац који би довео до сламања тога напада; врши даноноћне ударе артиљерије и авијације по нападачу који се налази у стању прикупљања и померања, омета га, исцрпљује и дезорганизује. Дејство партизанских одреда, првенствено по нападачевим базама за снабдевање, транспортима и резервама које се крећу ка фронту, биће често од велике користи за извршење задатака одбране у овој фази, нарочито кад бранилац нема авијације, кад је нема довољно, или је њено дејство ограничено или искључено због атмосферских и других прилика. Коришћење узетих података од заробљеника са предњег краја и од бегунаца, провлачење мањих група са радиосредствима кроз непријатељски распоред, може допунити извиђачко-осматрачку и другу браниочеву делатност за добијање потребних елемената о нападачу. Пошто су подаци који се добијају од партизанских одреда из нападачеве позадине веома драгоцени, дужност је њихових старешина да их брзо сређују и достављају што пре (најбоље преко радиостанице) и најсигурнијим путем. Од правилног рада браниоца, од тога како је усмерио рад својих органа и штаба и какве је мере предузео у овом периоду да би правилно оценио снаге нападача и прозreo његове намере, зависи даљи успех одбране.

У време непосредно пред нападом, тј. пре почетка артиљериске припреме, нападач се налази у извесној кризи због велике изложености људства и технике на полазном положају, близу браниочевог предњег краја, на релативно уском простору и под непосредним дометом целокупне браниочеве артиљерије. То је моменат када се браниоцу пружа последња могућност да, пре но што нападач крене у напад, својом противприпремом, тј. најсилнијим ударом своје артиљерије (у првом реду), авијације и других ватрених средстава нанесе велике губитке нападачу, унесе дезорганизацију у његове редове и натера га да одложи сам напад. (Да ли ће бранилац правилно искористити тај моменат, зависи и од тога да ли је обавештајно - извиђачким путем прикупио тачне податке о непријатељу, а нарочито о почетку његове артиљериске припреме). Јасно је да ударе треба усредсредити на оне рејоне у којима се налази основна маса нападачеве пешадије, артиљерије и тенкова. Од ефикасности изведене противприпреме зависи да ли ће нападач одложити свој напад за дуже или краће време. У извесним повољним условима — ако се утврди да је нападач претрпео веће губитке, да је дезорганизован и да ће му бити потребно дуже времена да се среди и припреми за поновни напад, и ако бранилац има јакe резерве и друге ешелоне на расположењу — треба

предузети противудар са циљем да се нападач растроји, да му се нанесу још већи губици и онемогући не само припрема за поновни напад, већ да се при повољном развоју противудара предузме енергично гоњење до његовог потпуног уништења. Ако нема услова за наношење противудара или ако недостају одговарајуће снаге, ипак треба користити слабост непријатеља у том тренутку и извршити противнапад, макар и мањим снагама, да би му се онемогућило брзо сређивање после противприпреме. Резултате противудара и противнапада, после успешно изведене противприпреме, треба нарочито користити у моменту када је нападач истовремено угрожен у својој позадини дејством партизанских одреда и принуђен да издваја део снага из свог борбеног поретка и упућује их ради заштите од њиховог дејства. У Народно-ослободилачком рату имамо доста примера да је нападач, и поред велике надмоћности и повољног развоја дотадање борбе, одустајао од напада и отпочињао повлачење (које се понекада претварало у бекство), ако би му се из позадине појавиле макар и мање наше снаге, или ако би се извесне наше јединице са фронта пробиле и отпочеле дејство у његовој позадини. Зато се координацијом дејства партизанских делова са дејствима регуларних јединица на фронту знатно појачава отпорност одбране.

Наравно, противприпрема може бити неефикасна и нецелисходна ако се не располаже тачним подацима о непријатељу, почетку његовог напада и распореду и ако није добро организована и благовремено изведена. Превремена противприпрема открива цео систем ватре браниоца и даје могућност нападачу да врши одговарајуће измене у свом борбеном поретку. Противприпрема мора бити централизована у рукама најстаријег команданта на брањеном правцу, јер би иначе њено дејство у оквиру појединих тактичких јединица било врло ограничено. Понекад се може одустати од извођења противприпреме, ако се располаже ограниченим количинама муниције. Но, у сваком случају, треба имати у виду да је противприпрема врло корисна и ефикасна мера, од које не треба одустајати ако је материјално припремљена и обезбеђена њена својременост.

Све досада наведене мере браниоца предузимају се с циљем да се непријатељу нанесу што већи губици, да се установи његова јачина, састав, распоред и намере и да се принуди да потпуно или за дуже време одустане од главног напада.

Но, ако општи напад на одбранбени појас, и поред свих дотле предузетих мера, ипак отпочне (јер нападач често успева да их издржи и савлада), бранилац треба да користи цео систем унапред припремљених и повезаних положаја, распоред својих снага и ватрених средстава на њима, као и њихов смели маневар, да би онемогућио и разбио тај напад. Почетак напада претставља фазу највећег напрезања браниочевих снага и максималних напора сваког дела одбране, у којој треба издржати најјаче и најтеже ударце нападача. Ако бранилац издржи прве ударце и истрајно продужи борбу, код њега се повећава самоувереност и снага отпора. Скоро цео наш ратни кадар лично је искусио какав је значај за целину извесне борбе имало неустрашиво сачекивање нападача на организованом положају и одбијање његових првих најјачих удараца. У почетку напада, нарочито ако је непријатељев притисак веома јак и ако је очигледна његова надмоћност, код браниоца се може појавити

неизвесност, па и колебљивост у погледу дужег одржања брањеног положаја. Али после одбијања тога напада, у очекивању следећег, бранилац постаје све сигурнији, тако да при одбијању следећих напада долази до потпуне уверености о немогућности нападача да се пробије на брањеном правцу. Подвлачим, да од испољене упорности браниоца у почетној фази непријатељског напада највећим делом зависи чврстина целокупне одбране. Имамо безброј примера из наше ратне стварности где је почетни отпор нарастао до такве снаге коју никакав нападач није могао сломити. Улога старешине — команданта и његово непосредно руковођење у том моменту могу да буду од пресудне важности за издржљивост и упорност бораца. Ако би се колебљивост и попуштање у одбрани појавило у почетку, за време ватреног удара свих средстава нападача, онда је то један од услова да се они у току даље борбе још више појачају.

Напад на главни појас одбране и његов предњи крај, као најјачу линију отпора у том појасу, обично, отпочиње артиљерском и авијацијском припремом напада. Ди би избегао последице тог снажног ватреног удара, бранилац склања своју живу силу и технику у припремљена склоништа, а на положајима оставља осматраче и послуге са дежурним ватреним средствима, који ометају нападача да се за време артиљериске припреме приближи и заузме јуришни положај, као и погодне објекте за напад који се налазе у непосредној близини предњег краја.

За време артиљериске припреме нападач врши последње припреме за полазак у напад и заузима јуришни положај са кога се, чим артиљерија пренесе своје ударе по дубини, баца својим првим ешеленом пешадије и тенкова на предњи крај одбране. Бранилац, користећи вешто организовани предњи крај и систем разних препрека (противпешадских и противтенковских), снажним дејством своје ватре са главног положаја и из дубине и одлучним противнападима, растројава и уништава пешадију и тенкове нападача, не дозвољава му уклињење у предњи крај и одбацује га на полазне положаје. У том моменту успех браниоца зависи од доброг и чврстог руковођења и правилног коришћења свих ватрених средстава одбране и координације њиховог дејства. Комбинацијом фронталне са унакрсном и бочном ватром пешадије и артиљерије треба засути нападача пред предњим крајем таквом ватреном кишом која ће му нанети веома велике губитке. Артиљерија, као моћно и основно средство одбране, својом запречном ватром и непосредним гађањем одбија напад тенкова и пешадије нападача на непосредним прилазима предњем крају и води борбу са његовом артиљеријом. Авијација дејствује по резервама и другим ешелонима, онемогућава им покрет и наноси губитке. Ако нема авијације, или јој је ограничено дејство, артиљерија, у границама домета, води борбу са непријатељском артиљеријом и туче његове колоне које подилазе фронту из дубине. Бранилац је дужан да одбије непријатељски напад својим снагама са предњег краја, без увођења својих резерви, а кад га одбије да што пре уреди и припреми свој борбени поредак за одбијање поновног напада. То, конкретно, значи: успоставити прекинуте везе, извршити попуну муницијом и другим материјалом, извршити евакуацију мртвих и рањених, поправити разрушене или делимично оштећене делове траншеја, склоништа, осматрачница, итд. Све то захтева напоран и интензиван рад ор-

гана команди и јединица, а то је неопходно учинити да би се и даље одржала упорност на положајима и онемогућио, односно сломио поновни нападачев покушај.

Ако нападач, и поред отпора на који наиђе, успе да пробије предњи крај одбране, местимично се уклини својим деловима у главни положај, заузме поједине отпорне тачке и почне се ширити по положају, бранилац предузима смеле и одлучне противнападе својим батаљонским и пуковским резервама. Опирући се на организоване батаљонске и противтенковске рејоне одбране у дубини, он не дозвољава нападачу да развије успех дубљим продором и ширењем у главном појасу. Координацијом ватреног дејства свих делова одбране на главном положају са предузетим противнападима и њихово увезивање са артиљерском подршком ДАГ-а и ПАГ-ова уништавају се уклињени делови непријатеља. Противтенковска средства одбране, распоређена по дубини у припремљеним рејонима и на противтенковским линијама, очекују напад непријатељских тенкова са циљем да их задрже и спрече њихов продор. Уништавање појединих тенкова нападача, који се уклине у одбрану, треба препустити појединим противтенковским оруђима, пушкама, минама или гранатама, не ангажујући за то целу или већи део противтенковске артиљерије, која мора бити увек спремна да одбије масовни напад тенкова. Остала средства одбране, која не учествују у непосредном уништењу уклињеног непријатеља (далекометна артиљерија, авијација), дејствују по његовим подилазећим деловима и не дозвољавају потхрањивање напада из дубине.

Ако бранилац, и поред предузетих противнапада батаљонским и пуковским резервама, не успе да задржи нападача и поврати изгубљене тачке, односно делове главног положаја, онда се мора предузети противнапад дивизијских резерва да би се спречило његово даље надирање у дубину главног појаса ка артиљерским и резервним положајима дивизија. Уз подршку целокупног борбеног ватреног система и јуришне авијације (ако је има) тим противнападом треба не само разбити непријатеља који је продро унутар одбране, већ га одбацити преко предњег краја и успоставити првобитно стање на главном положају у циљу сламања даљих покушаја напада на њега. Да би непријатеља отсекао од главних снага и уништио, бранилац усклађује дејства свих делова одбране, користи припремљене преградне положаје, погодне линије и отпорне тачке које су бочно постављене према нападачу. Противтенковска резерва дивизије са припремљених противтенковских линија одбија налете нападачевих тенкова, а авијација и далекометна артиљерија дејствују по његовим подилазећим колонама и резервама, ометајући га да убацује нове снаге на место продора, или да прихвати своје угрожене снаге. Браниоци тенкови учествују у противнападима, садејствују пешадији у одржавању појединих положаја и делова у њима, или се користе појединачно као покретне или непокретне ватрене тачке против нападачеве пешадије и тенкова. Противавионска артиљерија води борбу са непријатељском авијацијом и онемогућава јој да наноси ударе по снагама одбране, а у међувремену, када непријатељска авијација не дејствује, води борбу са непријатељским тенковима. Противнапади пуковских и дивизијских резерви могу уследити једновремено или појединачно — на одвојеним правцима — у зависности од развоја ситуације и користи која се може постићи на један или други начин. Противнападе треба подржавати не само снагама и средствима непосредно ангажова-

ним у борби (јер на њиховом правцу непријатељ напада), него и снагама и средствима јединица са суседног сектора одбране, где нападач не врши напад или напада мањим снагама. Умешност у руковођењу одбраном огледа се у зналачком коришћењу и ангажовању свих расположивих снага и средстава, у вештој примени одговарајућег маневра резерви из дубине и скинутих снага са неугрожених и мање угрожених праваца и отсека и њиховом брзом пребацивању на угрожене правце одбране. Маневар, који се предвиђа у оквиру свих јединица, треба да примењују све старешине, командири и команданти, јер од брзог и правилног извођења маневра зависи остварење неопходних густина на угроженим правцима које су потребне да би се задржао даљи напад непријатеља.

Ако је непријатељ, и поред противнапада дивизиских резерви, успео да заузме цео главни положај, да продре у дубину главног појаса одбране и угрози артиљериске и резервне положаје дивизија, бранилац је дужан, опирајући се на те положаје и систем ватре противтенковских рејона у дубини, да задржи даље наступање пешадије и тенкова до подилажења резерви и других ешелона корпуса. Команда корпуса, у свом делокругу треба да предузме одговарајући маневар расположивим снагама и средствима са циљем да створи што јачу групацију за извршење противнапада. После извршене припреме и организације, други ешелон (односно резерва) корпуса, опирајући се на други одбранбени појас и противтенковске рејоне и линије у дубини одбране, врши противнапад са резервног положаја дивизија или са једног од преградних положаја. Уз подршку целокупне артиљерије (укључујући и ААГ), авијације, тенковске резерве и осталих средстава, снаге које врше противнапад разбијају, окружавају и уништавају непријатељску групацију која се уклонила у главни појас одбране и успостављају положај на предњем крају, прво у појасу једне, а затим и у појасу друге дивизије. Дивизија, у чијем се појасу изводи противнапад, заједно са другим ешелонима корпуса учествује у успостављању свога главног положаја.

Други ешелон (резерва) корпуса неће увек бити у стању да својим противнападом постигне успех и успостави одбрану на првобитним положајима, тако да ће нападач, ако успе да одбије противнапад браниоца, вероватно продужити наступање ка другом појасу одбране. У том случају, бранилац, ослањајући се на организоване положаје на другом одбранбеном појасу, противтенковске линије и рејоне, има задатак да нападачу пред предњим крајем нанесе што веће губитке, задржи његово даље наступање и онемогући му да из покрета заузме други појас одбране. Својим отпором бранилац принуђава нападача да се задржи и врши припреме за нови напад. Тиме се ствара потребно време за подилажење следећег ешелона одбране — другог ешелона армије.

Као што се види, око главног појаса одбране (као најважнијег у погледу организације на њему и снага и средстава које га бране) води се најупорнија борба између нападача који тежи да га што пре савлада и заузме и браниоца који тежи да нападача на њему разбије. За његово савлађивање нападач ангажује своје основне снаге и употребљава не само пуковске и дивизиске резерве, већ често, при већем отпору браниоца, и други ешелон и резерве корпуса, тако да за овлађивање другим појасом мора увести своје

оперативне резерве. Под новим и снажним ударцима браниоца, такав темпо наступања са превременим утрошком снага, може се претворити у неуспех, па чак и пораз нападача. Од активности одбране, честих противнапада и правилно и благовремено предузетог маневра у оквиру главног појаса, зависи упорност одбране на следећим одбранбеним појасевима и извршење постављеног задатка. Очигледно је да се активност одбране постиже честим и снажним противнападима који не дозвољавају нападачу да наступа тамо где хоће и који га у процесу боја троше и принуђавају да се задржава (да би извршио попуно изгубљених снага и средстава), а често и да одустане од даљег напада. Зато сваки погодан моменат, а нарочито небудући непријатеља, треба искористити за извођење противнапада, јер то нападача свестрано истраљује. Уосталом, непријатељ не може непрекидно нападати; често ће бити потребно да се задржи и прекине напад да би извршио прегруписавање снага и средстава или довео у ред своје јединице и снабдео их потребама за продужење даљег напада. То време треба увек искористити за извођење противнапада, јер и мањи противнапади ограничених размера ометају нормални рад нападача, концентрацију или маневровање његових снага. Противнападе треба усмеравати нарочито у спојеве или празнине које се у току напада образују у нападачевом борбеном поретку, јер се на тим правцима најлакше могу угрозити бокови и позадина појединих нападачевих делова. Противнападе не треба предузимати само због тога да би се реагирало на увођење нових нападачевих снага или на његов појачани притисак, већ и за то да се непријатељ присили да превремено утроши своје резерве, тако да нема чиме да развије већ постигнути успех. Старешине које предузимају противнапад морају добро проценити његову корисност и изабрати најпогоднији моменат за његово извршење. Утрошене резерве у противнападима треба обавезно обнављати, било снагама које су већ учествовале у борби, било са неког ненападнутог сектора фронта, јер се без обнављања резерви одбрана не би могла потхрањивати. Обновљену резерву треба брзо довести у ред, извршити њену попуно и припремити је за поновне противнападе.

Јединица (или њен део), која у току борбе буде окружена, мора истрајати у борби све док добије наређење да се из окружења пробије или буде деблокирана снагама одбране ван окружења. Наравно, ако окружена јединица нема никакве везе са спољним снагама, старешина поступа самоницијативно, примајући на себе одговорност за последице.

Ако и поред увођења у борбу другог ешелона, односно резерве корпуса, не успе да задржи даље надирање нападача, који, убацивањем у продор свежих и крупних снага, угрожава стабилност и чврстину целе оперативне одбране, бранилац треба да изврши противудар снагама другог ешелона армије, са циљем да отсече и уништи непријатељску групацију која се дубоко уклинила у одбрану, да поврати изгубљене положаје и рејоне и стабилизује одбрану у целом појасу. Успех противудара зависи од правилности и потпуности изведених припрема и организације садејства свих јединица и родова војске који у њему учествују. Противудар треба изводити јаким снагама и средствима, тако да се на правцу удара може постићи надмоћност над непријатељем. Ради тога команда армије, поред другог ешелона и резерви, тежи да извуче што веће снаге и средства из првог ешелона (али без веће штете

за продужавање одбране) да би их употребила у противудару. У том циљу армија ће понекад добити накнадна ојачања из фронтовске резерве, а за олакшање извођења противудара могу се корисно употребити јаче партизанске формације из позадине фронта. Јединице које учествују у противудару развијају се на другом одбранбеном појасу (ако то ситуација дозвољава) или на једном од преградних положаја, тежећи да заузму бочни положај према главној непријатељској групацији која се највише пробила у дубину одбране, да би је могле тући по основици клина у циљу потпуног отсецања и уништења. Команда армије, преко штаба и својих органа, мора непрекидно да прати ток борбе и анализира извиђачке податке својих јединица, да би могла правилно ценити ситуацију и изабрати најпогоднији моменат за противудар. Противудар треба вршити кад се непријатељ јако исцрпи и осетно ослаби снага његовог удара и даљег наступања и када је утрошио своје ближе оперативне резерве. То је обично онај моменат када нападач пробије главни појас одбране и подиђе другом појасу или се у њега делимично уклинити (јер му је за пробијање и заузимање другог појаса потребна нова припрема и промена дотадашњих ватрених положаја артиљерије — у то време његова артиљерија још није успела да заузме нове ватрене положаје, веза је испрекидана, командовање поремећено, а ближе резерве већ утрошене).

Понекад треба извршити противудар и пре но што нападач уведе своје оперативне резерве, нарочито онда кад се оцени да би непријатељ могао да постигне успех оперативног значаја и без њиховог увођења у борбу. Противудар изводе одређене јединице уз подршку целокупне авијације и артиљерије (у првом реду ААГ), док остале јединице продужавају одбрану. Снаге које учествују у противудару треба обезбедити од удара непријатељске авијације. Зато ПА артиљерија за остварење ових задатака мора бити спремна да изврши потребан маневар покретом.

Противударом другог ешелона армије треба не само повратити изгубљени оперативни положај армије, већ даљи ток одбранбене борбе преокренути тако да бранилац може преузети иницијативу у своје руке и прећи у напад, односно противофанзиву за потпуно уништење нападачеве крупне групе, а то је и циљ савремене оперативне одбране.

Ако нападач успе да продре јачим механизованим јединицама у оперативну дубину, први ешелон армије, опирајући се на први и други појас одбране и преградне положаје између њих и у њима, продужава борбу са пешадијом нападача и задржава њено наступање. Други ешелон армије и армиске резерве (тенковска, противтенковска), а по потреби и резерве фронта, опирајући се на организовани трећи одбранбени појас и преградне положаје у дубини, задржавају даље продирање нападача, окружавају и уништавају његове механизоване снаге у оперативној дубини, а потом, заједно са осталим снагама, уништавају непријатељске снаге у тактичкој дубини и успостављају првобитно стање у њој. Ако нападач заузме први и други појас, браниочеве снаге задржавају нападача пред трећим појасом до доласка фронтонских резерви.

Као што се види, армија је у стању да својим снагама и средствима, са извесним ојачањима, води дугу, упорну и успешну позициону одбрану са далеко надмоћнијим нападачевим снагама и да створи повољне услове за пре-

лазак из одбране у противофанзиву ради његовог уништења. Али, у савременим условима, одбрана може бити изложена непрекидним ударима непријатељске авијације и ваздушних десаната и угрожена бојним отровима. Тиме се, поред наносења губитака, знатно отежава рад браниоца у самој динамици и спутава његов маневар. Зато треба предузимати одговарајуће мере да се та дејства онемогуће или што више ограниче.

Нападач тежи да својом авијацијом нанесе што веће губитке браниоцу у тактичкој дубини, нарочито на главном појасу одбране, на коме су густо концентрисане главне снаге и средства браниоца. Зато све јединице одбране, поред пасивних мера заштите, нарочито маскирања, морају бити спремне да се заштите сопственим средствима од ниско летећих авиона, а противавионска артиљерија тако постављена на ватреним положајима да може заштитити главнину снага и средстава и најважније објекте од удара непријатељске авијације и да се, у случају потребе, може користити и против нападачевих тенкова. Исто тако, она мора бити спремна да у одговарајуће време изврши маневар покретом или ватром за обезбеђење противнапада и противудара.

У савременом рату није искључена употреба бојних отрова од стране агресора. Њихово дејство може имати тешких последица за борбену готовост јединица, нарочито ако нису благовремено предузете мере за заштиту. Да не би до тога дошло, трупе морају бити увек спремне да на знак опасности од бојних отрова одмах предузму предвиђене мере индивидуалне и колективне заштите људства и материјала и да приступе хитном отклањању насталих последица од примењених бојних отрова.

У прошлом рату нападач је у току напада примењивао ваздушне десанте у складу са дејствима оних снага које су нападале с фронта. Судаћи по развоју савремених армија такве форме напада могу доћи до још јачег изражаја у будућности. Напад непријатељског ваздушног десанта најчешће треба очекивати у почетку напада на главни појас одбране, на правцу предвиђеног наступања нападачевих главних снага, на погодним местима за спуштање авиона, негде у оперативној дубини браниоца. Мање групе падобранаца могу се очекивати и у тактичкој дубини. Ваздушни десанти имају задатак да дезорганизују одбрану и да заузму и одрже важне објекте у позадини браниоца и у самом његовом борбеном поретку до доласка главних снага које дејствују с фронта. Због тога, бранилац треба на време да предузме потребне мере за обезбеђење од таквог напада. Зато команданти армија и корпуса обавезно одређују дежурне снаге и средства за борбу с ваздушним десантима и размештају их тамо одакле им могу најбрже и најлакше онемогућити извршење њиховог задатка или приступити њиховом уништењу. Стога појединим падобранцима и групама које би се спустиле у зони борбеног поретка корпуса и дивизије, тј. у тактичкој дубини одбране, не треба дозволити да се међусобно повежу и да заузму неки важан тактички објекат, већ их треба што пре уништити деловима најближих јединица. Борбу с ваздушним десантима могу успешно водити и партизански одреди, самостално или у садејству са јединицама које су већ приступиле њиховом уништењу.

Без обзира на расположива активна противтенковска средства (ПТ ооруђа и пушке, ПТ мине, ПТ бомбе, итд.) при организацији противтенковске

одбране треба широко примењивати разна рушења и запречавања на комуникацијама, јер се то, у нашим условима, показало веома корисно за задржавање и уништавање непријатељских тенкова на појединим правцима.

Као што смо видели, дејство партизанских одреда у позадини или на боковима нападача знатно олакшава извршење задатака јединица у одбрани. Зато, одржавање везе са њима у току одбране и коришћење њихових обештајних података о нападачу може бити од огромне користи за браниоца, нарочито у најтежој фази одбране када бранилац води борбу за одржавање тактичког дела, тј. главног појаса одбране. Свако и најмање дејство партизанских одреда, у то време, у непосредној нападачевој позадини, на крилима или на правцу где се води одлучујућа борба, може имати негативног утицаја на нападача, ослабити његову нападну моћ и омогућити браниоцу да учврсти свој положај. Поред тога, својим противнападима, усклађеним са активним дејствима партизанских јединица, бранилац може разбити непријатеља или га принудити да и сам пређе из напада у одбрану. Ако су партизанске снаге довољно јаке, у таквим случајевима, непријатељ може бити изложен потпуном уништењу или заробљавању. Ако је веза између браниочеких снага и партизанских одреда у позадини нападача прекинута или није још успостављена, командант партизанског одреда, односно најстарији старешина партизанске јединице треба самоиницијативно да дејствује у складу са ситуацијом, првенствено на правцу где регуларне јединице воде борбу.

Ни у једној фази одбранбене борбе не треба испустити из вида улогу и значај партизанских одреда. У савременим условима, у случају рата, они ће се неминовно формирати у нападачевој позадини као резултат отпора народа против агресије и окупације, а нарочито код нас јер наш народ у томе већ има богато искуство.

*

* * *

У овом чланку изложио сам само најнужније елементе извођења одбранбене борбе у оквиру армије у условима позиционе одбране. Тиме нису исцрпљена сва питања која се односе на динамику борбе, нарочито она која зависе од разних услова у којима се одбрана може изводити, као и особености у вези тих услова. Природно је да многобројни и разноврсни лични примери појединих учесника рата могу знатно допунити и објаснити не само додирнута питања у чланку, већ и она која у њему нису обухваћена и кроз то унети нове елементе у теорију о позиционој одбрани. Али, и поред таквих недостатака, ипак сматрам да чланак даје извесну целину овог проблема из које се може доћи до следећег општег закључка:

Одбрана је врло сложена борбена радња која намеће свима старешинама, командама и штабовима брзо сналажење, одлучност, иницијативу, смелост и спремност да би је зналачки и успешно изводили у свима, па и најсложенијим условима, и да би одржали њену сталну активност. Пошто нападач, моћним ударом свих својих ватрених средстава по браниочежим сасрећеним снагама на релативно ограниченом простору, знатно отежава маневровање, везу, садејство и командовање јединицама и ремети њихов систем ватре, неопходно је потребна снажљивост, окретност и иницијатива, умесно и чврсто руковођење свих старешина да би за све време одржали крајњу упор-

ност трупа и осујетили сва нападачева дејства, без обзира на његову бројну надмоћност (која може бити два, три, а некад и више пута већа). Жилавост и активност одбране зависи од примене одлучног и смелог маневра, као и од упорности и високог морала јединица у одбрани. Победа браниоца не зависи од примене такозване тактике „утврђених линија“ и изолованих акција, него од маневарског и еластичног извођења позиционе одбране и њене чврсте повезаности са разним формама активних дејстава јединица на фронту и дејстава партизанских одреда у позадини нападача. Да би могло доносити благовремене и одговарајуће одлуке и спроводити их у дело, командовање мора увек бити у току догађаја. Зато штабови, као органи командовања, морају организовати непрекидно извиђање и осматрање и старати се о одржавању чврсте везе са свим деловима одбране. У критичним ситуацијама непосредни утицај команде на ток борбених дејстава и контрола спровођења у живот донетих одлука, које из таквих ситуација произилазе, добија велики значај. Обезбеђење непрекидног садејства између јединица и свих родова и видова војске, нарочито при извођењу противнапада и противудара, један је од битних услова за потпуно извршење задатка у одбрани. Исто тако, не треба испустити из вида свестрано борбено обезбеђење трупа у одбрани од непријатељских удара са земље и из ваздуха којима се често може нарушити њихово садејство.

Генерал-лајтнант ВЕЉКО КОВАЧЕВИЋ

О НЕКИМ ПИТАЊИМА ТЕНКОВСКЕ ПОКРЕТНЕ ГРУПЕ

У овом чланку размотрићемо употребу тенковских и механизованих јединица у својству покретне групе за развијање тактичког успјеха у оперативни. Посебни услови нашега рата не дају нам довољно материјала за ову тему, јер до 1944 године ми нијесмо имали крупних тенковских јединица. Али, већ наше операције из 1944 и 1945 године, у којима су наше тенковске јединице као тенкови НПП учествовале и за гоњење непријатеља, па и у својству покретне групе, заслужују озбиљну студију, јер могу да нам пруже извјесне податке и по питању које ми овде обрађујемо.

Према томе, да би постављено питање што боље расвијетлили, ми ћемо се служити не само искуствима наше Армије, већ и онима, која су стечена у току прошлог рата на Источном бојишту гдје су тенковске јединице са обје ратујуће стране коришћене у до тада невиђеном обиму, тако да су постале једно од одлучујућих средстава маневра, развијања успјеха и опкољавања.

Покретна тенковска или механизована група је здружена јединица, која у свом саставу, поред великог броја тенкова и самоходне артиљерије, има своју моторизовану пјешадију, артиљерију, инжињерију и друге родове у толикој мјери да је способна да самостално води бој. Овакав састав покретне групе неопходан је, јер је искуство показало да тенкови сами, без уског садејства с другим родовима војске, не могу успјешно да рјешавају крупније задатке.

Покретна група може бити различитог састава, што зависи од њеног задатка, од карактера земљишта и материјалних могућности. У прошлом свјетском рату у Црвеној армији она се кретала од тенковске бригаде до тенковске дивизије, корпуса и армије. Истина, најређе се примјењивала бригада у својству покретне групе, а уколико се и примјењивала, њен је задатак био ограничен. Код нас, у Тршћанској операцији, уведена је непотпуна тенковска бригада са таквим задатком какав редовно рјешава крупнија јединица.

У операцијама Осмог корпуса и Четврте армије од 1944 до 1945 године, у наступању тих јединица од Мостара до Трста, Прва тенковска бригада имала је видну улогу не само у својству подршке пјешадије, него је у многим одлучујућим операцијама (одвајајући се далеко од ње) и самостално дејствовала у виду покретне групе, гонећи и разбијајући непријатеља и

омогућавајући брзо напредовање стрељачким дивизијама. Она је смјело дејствовала, заобилазила непријатељске борбене поретке дезорганизујући и стварајући пометњу у његовој позадини.

Ова бригада, у чијем је саставу било четири тенковска и један инжењерски батаљон, дивизион самоходних оруђа и оклопних аутомобила, имала је око 130 борбених возила и претстављала је снажну јединицу, са пробраним, прекаљеним и врло добро увјежбаним кадром и борачким саставом. У операцијама за ослобођење Далмације и Херцеговине она је била подијелена тако, да су два батаљона дјеловала у саставу Осмог корпуса, а два у саставу Двадесетдевете дивизије. У највише случајева она је коришћена за непосредну подршку пјешадије. У борбама око Шибеника и Книна у заједници са 26 дивизијом (Шибеник) и 26 и 19 дивизијом (Книн) обилазним маневром пресјекла је непријатељу правац повлачења. Појава тенкова на комуникацијама у позадини непријатеља, како између Шибеника и Дрниша, тако и између Книна и Грачаца, довела је брзо до његовог потпуног пораза.

У свим овим операцијама тенковска бригада претстављала је снажну ударну песницу, која је, својим брзим и смјелим маневрима, на тешком терену давала снажан темпо наступања Четвртој армији. Иако су тенковске јединице, све до избијања на стару италијанско-југословенску границу, углавном, коришћене за непосредну подршку пјешадије, често су се оне одвајале далеко испред ње, те смјелим и енергичним ударима на најосјетљивијим дјеловима непријатељског фронта давале видан допринос брзини наступања Четврте армије.

Но изразит случај коришћења тенкова у својству покретне групе је у Тршћанској операцији Четврте армије, а затим у наступању покретног одреда за гоњење од Трста према аустриској граници и Корушкој у циљу пресјецања правца повлачења непријатељским формацијама које су покушале да се повуку из Југославије, као и у операцији Прве армије при пробоју Сремског фронта.

Послије побједоносног наступања Четврта армија је наишла на јаку одбрану на отсјеку фронта Снежник — Клана — Ријека, гдје је непријатељ концентрисао снаге Деведесетседмог армиског корпуса и запосјео стару италијанско-југословенску границу на раније припремљеним утврђењима сталнога типа. Четврта армија извршила је својим главним снагама напад на овом отсјеку фронта, али овај правац није пружао изгледа за брзо постизање успјеха и претворио се у вишедневно рвање с непријатељем који се огорчено бранио, ријешен да не дозволи нашим јединицама пробој ка Ријечи и Трсту, како би Истру и Словеначко Приморје уступио англоамеричким трупама, које су напредовале кроз Сјеверну Италију без икаквог отпора, јер је тај фронт већ био капитулирао.

У тој ситуацији Врховни командант, маршал Тито, наредио је Четвртој армији да смјелим нападом и чим прије ослободи Истру и Трст. Команда армије, ноћу 24/25 априла, доноси одлуку да фронталним дејством привеже непријатеља на Ријечком правцу, гдје је концентрисао већину снага из Истре и Словеначког Приморја, а једновремено да главним снагама са крила крене ка Трсту, преносећи тежиште са правца Ријека — Трст на правац Презид — Машун — Трст. Извлачење јединица са фронта Клана — Ријека захтјевало би дуже времена и омогућило непријатељу да и он изврши помје-

рање својих снага сјеверно од Снежника гдје је Двдесета дивизија већ успјешно надирала. Ради реализације ове одлуке нијесу могле бити одвојене јединице са отсјека Клана — Ријека. Ново појачање Четврте армије, Двдесетдевета дивизија, још је била на маршу из Босне, па је зато одлучено да се за извршење овог задатка искористе: Двдесета дивизија, Једанаеста мото-стрељачка бригада, Прва тенковска бригада и јединице моторизоване и самоходне артиљерије.

Према тој одлуци непотпуна Прва тенковска бригада ноћу 26/27 априла извршила је покрет из рејона Сушак у рејон Машун. Ову маршруту од 90 км бригада је прешла ноћу у рекордном времену од неколико часова. Већ сјутрадан, ујутро 27 априла, садејствовала је Двдесетој дивизији у нападу на отсјеку Бач — Коритница. У току 27 и 28 априла извршен је пробој непријатељске одбране, и дејством у бок његовог распореда, наше јединице избиле су на линију Постојна—Св. Петар—Илирска Бистрица — Јелшане и створиле широку основицу за оперативно искоришћење оствареног пробоја. Командант и комесар Четврте армије на тој линији саопштили су тенковским и осталим јединицама наређење Врховног команданта и њихов задатак: ослобођење Трста.

Са те линије Прва тенковска бригада у непотпуном саставу, ојачана пјешадијом, артиљеријом и другим средствима добила је задатак да продужи брзо наступање у правцу Трста.

29 априла бригада је почела дејствовати у двије колоне у својству покретне групе за развијање успјеха. Десна колона наступала је правцем: Св. Петар — Дивача — Сежана — Опћине — Трст, а лијева: Кнежак — Дивача — Базовица — Трст. За њима су брзо и одлучно наступале јединице Двдесете дивизије и Једанаесте механизоване бригаде користећи и проширујући успјех тенкова.

Већ у току првог дана десна колона ушла је у Дивачу, а предвече и у Сежану. Лијева колона са успјехом се пробила, ушла у Козину и напала Базовицу (за њу су се водиле жестоке борбе) којом је овладала тек сјутрадан. 1 маја тенковске јединице продрле су у Трст.

Маневар тенковске бригаде и њено пребацивање у рејон Машуна на помоћни правац наступајуће Четврте армије био је одлучујући потез команде Четврте армије у овој операцији. Њиме је омогућено ослобођење Трста и потпуно отсјецање и окружење њемачког армиског корпуса, који се бранио у рејону Ријека — Илирска Бистрица, на којој је просторији окружен и уништен овом смјелом и одлучном операцијом. Иако ова тенковска бригада, ни по снази, ни по саставу, није претстављала савремену покретну групу у правом смислу те ријечи, она је у потпуности испунила задатак покретне групе.

Маневарска способност ове јединице у периоду од 26 априла па до 1 маја била је беспрекорна. Она је за тих пар дана прешла под борбом пут од 150 км, што износи просјечно 30 км на дан. У току борбе у дубини она је само 29 априла прешла 40 км. Овакав смио и дрзак продор може се тумачити, поред осталог, високом свијешћу и херојством људског састава ове бригаде, на што је и рачунала команда Четврте армије постављајући јој такав задатак.

Организација садејства између Прве тенковске бригаде и наступајућих пјешадиских јединица, могло би се рећи, није била на нарочитој висини.

Није било ни довољно времена за његову организацију, јер је бригада, развивши се из марша, без икаквог очекујућег и полазног положаја, прво примила улогу подржавајућих тенкова, а касније прешла у гоњење и формирала се у покретну групу, без нарочитих, посебних припрема за организацију садејства.¹⁾

Дејство ове тенковске јединице утолико је успјешније што се одвијало, углавном, у изразито брдским условима гдје је њено коришћење ван путева ограничено.

Поред ослобођења Истре и Словеначког Приморја, Четврта армија имала је задатак да, заједно са Првом и Трећом армијом, онемогући непријатељу извлачење живе снаге и технике из Југославије у Аустрију. За извршење овог задатка 3 маја 1945 године оформљен је „Моторизовани покретни одред“ са задатком да избије у Корушку и да се споји са јединицама Треће армије. Овај одред, састављен од Једанаесте моторизоване бригаде, једног тенковског батаљона и једне батерије моторизоване ПТ артиљерије, формиран је у Базовици код Трста. Одред се кретао правцем Ајдовшчина — Горица — Толмин — Кобарид. Код Кобарида сусрео се са англоамеричким јединицама, које су покушале да се пробију према Аустрији правцем Кобарид — Бовец — Крањска Гора, али су од тога одустале због великих сњижних намета. Наше јединице су у току ноћи прочистиле снијег и, уз велике напоре, поправиле мостове и овим правцем продужиле напредовање према Аустрији. 8 маја, после двочасовне борбе, заузета је Крањска Гора и у њој заробљено 500 Њемаца. У току 9 маја механизоване јединице једном колоном продужиле су напредовање према Целовцу, а другом дуж Саве Долинке избиле у Јесенице и разоружале 5.000 њемачких војника и официра, који су се из Љубљане повлачили према Аустрији, и тиме онемогућиле даље извлачење људства и технике непријатеља у Аустрију. У слиједећим данима одред је на линији Целовац — Бељак вршио разоружање непријатеља који се повлачио. Својим смјелим и брзим дејством овај моторизовани одред пресјекао је правац отступања непријатеља и онемогућио му даље повлачење.

За вријеме пробоја Сремског фронта и у току даљег наступања наше Прве армије према Загребу, априла и почетком маја 1945 године, Друга тенковска бригада коришћена је како у својству тенкова за подршку стрељачких дивизија, тако и у својству покретне групе за развијање успјеха, за гоњење и окружавање непријатеља. У току напада на први одбранбени појас непријатељске одбране Сремског фронта она је, у својству тенкова непосредне подршке, потпомогала Прву пролетерску и Двдесетпрву српску дивизију на правцу главног наступања армије. Стрељачке дивизије, подржаване тенковима, брзо су сломиле непријатељску одбрану и оствариле повољне услове за увођење другог ешелона и садејство тенкова с њим као покретне групе за развијање успјеха. Слично као и у Тршћанској операцији, већ у току борбе за тактичку дубину, Друга тенковска бригада, ојачана мото-пјешадијом и инжињеријом, добила је задатак да дејствује на правцу Вуковар — Винковци. У циљу извршења добивеног задатка, она је свој борбени поредок постројила у двије колоне. Десна колона добила је задатак да наступа прав-

¹⁾ Тако је наша ескадрила, која је подржавала Прву тенковску бригаду, тукла сопствену тенковску чету у Козини.

цем: Средњи Потез — Ловас — Опатовац — Сотин — Вуковар, а лијева: Средњи Потез — Ловас — Винковци. Покретну групу, у почетку дејства, подржавале су стрељачке и артиљериске јединице, али, што се она више удаљавала од њих, ова се помоћ све више губила и она је дејствовала самостално.

Постигнути успјех Прве армије првог дана боја био је огroman: Сремски фронт био је пробијен, а тенковске јединице су напредовале око 45 км и већ око 16.00 часова заузеле Вуковар и дошле до самог града Винковаца, који је сјутрадан ослобођен. Овако успјешно дејство тенк. бригаде омогућило је брзо наступање и стрељачким јединицама које су у пуној мјери користиле постигнути успјех.

Послије тога бригада је учествовала у борби за Плетерницу. Након те борбе Команда армије морала је ставити тенковску бригаду у резерву, јер је нестало горива, мазива и резервних дјелова, што је морао да обезбједи Трећи Украјински фронт, који то није учинио, те Команда армије више дана није могла да користи тенкове, баш када је њихова помоћ била нарочито драгоцјена. Благодаревши великим напрезањима Команде позадине и људства бригаде, она је могла да се употреби тек испред самог Загреба, на посљедњој непријатељској одбрани, послије чијег је савлађивања искоришћена за самостално дејство при гоњењу и уништавању разбијеног непријатеља.

Као што се види, ова тенковска јединица коришћена је од Команде Прве армије према стварној ситуацији и потреби, повремено за непосредну подршку, а повремено као покретна група за развијање успјеха.

Какве закључке можемо извести из Тршћанске и Сремске операције наше Армије о употреби тенковских јединица у својству покретних група?

1 — И у једној и у другој операцији употребљавана је покретна група јачине једне тенковске бригаде са мањим ојачањима других родова војске, што показује да се може успјешно употребљавати и мања покретна група када командовање правилно изабере правац и моменат њене употребе.

2 — У Тршћанској операцији покретна група употребљена је на повољном правцу наступања, а не тамо гдје је била предвиђена у току планирања операције, што се чешће може десити у току извођења једне операције. Ова бригада је послије марша од 90 км прешла непосредно у борбени поредак у својству тенкова непосредне подршке без икаквих очекујућих положаја, а послије, у процесу борбе, формирала се у покретну групу за дејство у правцу Трста.

3 — Дубина задатка покретне групе у Тршћанској операцији износила је од 150 — 160 км, а просјечни дневни темпо напредовања око 30 км. Оволика дубина задатка и темпо дневног напредовања показују да и оваква покретна група, у одређеним условима, уз максимално напрезање људства и технике, може да рјешава задатке оперативне природе. На Сремском фронту, гдје је напад изведен на позициону одбрану непријатеља, тенкови су први дан борбе напредовали око 45 км.

4 — И у једној и у другој операцији тенковске јединице ангажоване су за пробој тактичке одбране непријатеља подржавајући пјешадију, да би касније, одвајајући се од ње, уз извјесна ојачања, развијале успјех у оперативну дубину. Карактер непријатељске одбране, нарочито у Тршћанској операцији, као и немање довољно противтенковских средстава и тенковске

резерве, погодовале су оваквој примјени тенковских јединица, које нијесу имале већих губитака у току борбе за пробој.

Овакав начин употребе, наиме, да се тенковске јединице користе у својству тенкова за подршку пјешадије, а касније у својству покретне групе, не може се узети као правило, и било би погрешно извући закључак да и у будуће можемо рачунати да ћемо и за једно и за друго користити исте тенковске јединице.

Увођење покретне групе редовно ће се одвијати у току борбе за савлађивање тактичке дубине непријатељске одбране, а када ће то бити, раније или касније, зависи од много услова о којима ће бити ријечи касније.

Битно је у овим операцијама то, да су оне показале могућност коришћења мањих покретних група и постизање великих успјеха, а начин увођења произилази из сваке конкретне ситуације на бојишту.

У нашим вјежбама ми би морали много више примјењивати мање покретне групе, дајући им донекле ограничене задатке. Но, не треба искључивати ни замашније оперативне задатке — на што нас упућује и наше ратно искуство из Народноослободилачког рата. Ојачања таквих група свакако би морала бити јача него што је то био случај у прошлом рату, јер ће им она омогућити самосталније дејство и већу ударну способност.

На Источном фронту зараћене стране употребљавале су у нападним операцијама крупне покретне групе. И у Њемачкој и у Совјетској армији тенкови су били једно од одлучујућих средстава боја и операције. Њемачка армија, за вријеме наступања у првим годинама рата, употребљавала је крупне тенковске јединице, дивизије и армије, не само као моћно средство за постизање оперативног успјеха, него су оне у много случајева, уз масовну подршку авијације, коришћене за самосталан пробој фронта. Слаба страна организације њемачких тенковских јединица била је првих година рата у томе, што су биле слабо ојачане другим родовима војске, а то је смањивало њихову ударну способност.

Совјетска армија употребу тенкова уско је везала уз дејство свих других родова војске, употребљавајући крупне тенковске јединице за постизање оперативног успјеха, пошто здружене јединице овладају тактичком дубином непријатељске одбране. У највише случајева она је била састава тенковског или механизованог корпуса, али су се употребљавале и мање покретне групе са ограниченијим задацима.

Какви могу бити задаци покретне групе?

Главни задатак покретне групе је да, користећи тактички успјех првог армиског ешелона, развије операцију у дубину, да тактички успјех претвори у оперативни са циљем да, у заједници са јединицама наступајуће армије, окружи и уништи непријатеља. У циљу извршења тога задатка, она ће морати, у највише случајева, да брзо заузме поједине важне положаје у оперативној дубини (поједине градове, насеља, прелазе преко ријека, итд.), како би преухитрила непријатеља и истргла му из руку најважније тачке, које би му могле послужити као најповољнија упоришта за организацију одбране у дубини. На тај ће начин покретна група створити услове за непрекидно нарастање темпа наступања здружених јединица, које коначно могу

обезбједити успјех који је она постигла. Дејство покретне групе у оперативној дубини уноси пометњу и дезорганизацију у непријатељској позадини нарушавајући му организацију везе и командовања. Таквим својим дејствима тенковске јединице у прошлом свјетском рату постале су главно средство за извођење маневра у циљу окружења и уништења непријатеља, и за брзо освајање широких просторија.

Један од најважнијих услова за успјешно увођење покретне групе у пробој, као и за исход операције, јесте правилно одређивање момента увођења. Моменат увођења покретне групе зависи од много елемената, које у сваком конкретном случају мора добро познавати онај командант који доноси одлуку за увођење покретне групе. Ни у једној операцији се не смије поступати шаблонски, па ма колико оне биле сличне.

Совјетска армија је у периоду од 1942 до 1943 године покретну групу уводила још у току борбе првих ешелона армије за овлађивање првим одбранбеним појасом и то обично после овлађивања главним положајима и међуположајима. Овакав начин примењивао се у периоду када није било довољно тенкова за непосредну подршку, који би својом подршком пјешади довели убрзали пробој. Први ешелон армије, који је био лишен довољне помоћи тенкова за непосредну подршку, споро је напредовао и губио дуго времена у пробијању непријатељске одбране. Чекати док ешелони армије сами пробију први одбранбени појас, па тек онда уводити покретну групу може довести до неуспјеха операције, јер у томе случају бранилац може имати довољно времена да доведе резерве и да запосједне други одбранбени појас и тиме поремети све планове нападача. Због тога, да би се убрзао пробој, да би се спријечило придолазак резерви непријатеља и запосједање другог одбранбеног појаса и да би што прије изашла из тактичке дубине, покретна група се уводи раније — још у току борбе за овлађивање првим одбранбеним појасом. У оваквом случају вријеме има нарочити значај, тактички успјех треба што прије искористити како се не би дозволило непријатељу да довуче резерве на правац пробоја, те је зато потребно увести раније покретну групу која ће помоћи снаге првог ешелона армије при довршењу тактичког пробоја.

Недостаци оваквог начина увођења покретне групе јесу у томе, што тенкови могу претрпјети осјетне губитке и што је потребно извјесно вријеме за њихово сређивање и престројавање за даља дејства у оперативној дубини.

Задатак првог ешелона армије је овлађивање првим одбранбеним појасом, те се, у првом реду, ојачава тенковима за непосредну подршку. У последњим годинама рата густина ојачања достигала је у Совјетској армији од 30 — 60, па и више тенкова на 1 км фронта код јединица које дејствују на правцу главног удара. Кад су здружене јединице ојачане довољним бројем тенкова непосредне подршке, онда нема потребе да се покретна група уводи прије него што се заузме први одбранбени појас, јер први ешелон армије, ојачан довољним бројем тенкова, може релативно брзо савладати отпор непријатеља, а покретна група биће сачувана за увођење у пробој ради овлађивања другим одбранбеним појасом и за даље дејство у оперативну дубину. Ако армија има довољан број тенкова за подржавање другог ешелона и овлађивање другим одбранбеним појасом, онда нема потребе уво-

дити покретну групу прије овлађивања другим одбранбеним појасом, како би јој се сачувала пуна снага за брзо дејство у оперативну дубину.

Из наведеног се види од колике је важности моменат увођења покретне групе у пробој и да тај моменат зависи, у првом реду, од снага армије која пробија фронт, њене засићености тенковима, карактера одбране, степена утврђености, природних услова земљишта, итд. У сваком случају, највећа је опасност закаснити при увођењу, што може да пружи могућност непријатељу да благовремено довуче резерве на мјесто пробоја и доведе у питање читаву операцију. Исто тако је опасно увести покретну групу прије времена и свести је на улогу тенкова непосредне подршке, ангажујући је у општем боју и тако изложити дејству још увијек чврсте и ефикасне противтенковске одбране непријатеља. Истина, то може ићи на корист тактичког успјеха, али на штету операције као цјелине, јер покретна група неће на вријеме ући у оперативни пробој или ће ући знатно ослабљена, са мало снага за даља дејства. Но, уколико ипак морамо увести покретну групу још у току борбе за овлађивање првим одбранбеним појасом, онда за то треба извршити свестране припреме. У многим случајевима моменат њеног увођења зависиће и од карактера земљишта. Покретна група мора имати одређен и довољно широк појас за маневрисање и повољне теренске услове за развијање, јер то може бити одлучујуће у датој ситуацији, да би се могла увести на линији гдје земљишне прилике пружају повољне услове за њено дејство, што може бити и у другом одбранбеном појасу или још даље иза њега.

Из наведеног можемо закључити да моменат увођења покретне групе у некој операцији може бити различит, што зависи од снага, средстава, карактера одбране и других услова. Најпогрешније је држати се шаблона. С обзиром на наше искуство и наше прилике увођење покретне групе у највише случајева морамо везивати за овлађивање првим одбранбеним појасом. Моменат увођења ипак не зависи само од снага армиских ешелона, јер борбена ситуација може да пружи услове да покретну групу уводимо још у току борбе за први одбранбени појас, без обзира на велику густину тенкова армиских ешелона, или касније, иако армиски ешелони немају велики број тенкова. Чак и 1945 год. на Источном ратишту покретна група увођена је у много случајева још у току борбе за први одбранбени појас, иако су армиски ешелони имали за непосредну подршку довољно тенкова.

Од одлучујућег је значаја за успјех избор правца главног дејства покретне групе. Најбоље је изабрати онај правац на коме ће се најуспјешније моћи употребити маса тенкова и других средстава. При томе се мора водити рачуна да тај терен има довољан број комуникација и да нема неких значајних природних препрека, које би спречавале брзо дејство тенковских јединица.

Упркос таквих услова који омогућавају масовну примјену тенкова, често пута, да би се постигло изненађење, покретна група ће се увести баш на оном терену гдје су услови ограниченији, гдје је терен тежи и мање проходан и са мањим маневарским могућностима. У том случају покретној групи треба дати што више инжињерије, која ће најчешће имати врло велику улогу у брзом наступању тенковских јединица.

Припрема за увођење тенковске покретне групе

У период непосредних припрема рачуна се вријеме од доласка покретне групе у очекујући рејон па до њеног увођења у пробој. То вријеме креће се нормално од 3 до 7 дана. Још прије доласка покретне групе у очекујући рејон, потребно би било организовати вјежбе увођења у садејству са другим родовима, како у дневним тако и у ноћним условима, и то на сличном терену какав ће бити у стварној ситуацији. При овим вјежбама претпостављати најјачу утврђену одбрану са мноштвом ПТ препрека, ПТ ровова, минских поља и других средстава, како би покретна група била потпуно припремљена за савлађивање највећих тешкоћа.

За вријеме припрема у очекујућем рејону треба предвидјети могућност да покретна група неће бити уведена на правцу главног удара. У случају да се у току пробоја на овом правцу благовремено не испољи успјех, мора се унапријед створити погодна могућност за њену употребу на неком од помоћних праваца. Зато у току припреме треба омогућити старјешинама покретне групе да се упознају са свим правцима који могу доћи у обзир за њено увођење и да их извиде. Ако се то раније не предвиди, може доћи до неуспјеха са покретном групом и на помоћном правцу, јер јој је непознат како карактер земљишта, тако и карактер одбране.

Очекујући рејон, на који покретна група долази већ послје доношења претходне одлуке команданта армије о њеној употреби, обично је удаљен од предњег краја 15 до 20 км. То отстојање може бити веће или мање, што зависи од постојећих услова у погледу обезбјеђења рејона од угледа са земље и из ваздуха и степена сигурности од артиљерске ватре непријатеља. Очекујући рејон одређује се у зони противавионске одбране армије, како покретна група не би била упућена само на заштиту своје противавионске артиљерије, које редовно нема у толикој мјери да би се могла ефикасно бранити од ваздушних напада непријатеља. Распоред покретне групе у очекујућем рејону треба да буде такав да пружа најповољније услове противавионског обезбјеђења; она треба да буде разређена на широј просторији по бригадама, пуковима и батаљонима, што ће јој, у исто вријеме, омогућити брзо прикупљање ради дејства против евентуалног напада непријатељских тенкова или ваздушног десанта.

При избору очекујућег рејона треба посветити нарочиту пажњу захтјеву да он лежи на пројектованом правцу употребе покретне групе, односно на правцу главног удара наступајуће армије. Он мора одговарати потребним условима пролазности како би се јединице могле брзо постројити у борбене поретке за увођење у пробој. Често пута то захтјева обимне инжињерске радове за уређење маршрута и путева који изводе ка полазном рејону и линији увођења.

Полазни рејон за покретну групу је обично удаљен 3 до 5 км од предњег краја непријатеља. Увијек је пожељно да покретна група пође у пробој из полазног рејона. Но, ако овај рејон нема природних услова да јој пружи довољно заклона од земаљског и ваздушног осматрања, онда га не треба ни посједати, већ у пробој поћи непосредно из очекујућег рејона, а линија развијања у том случају биће или ранији предњи крај непријатељске

одбране или дубље иза борбених поредака своје пјешадије, што ће зависити од момента увођења покретне групе.

Да би се извршило успјешно увођење покретне групе и да она не би претрпјела сувишне губитке, ширина пробоја треба да износи 8 до 10 км. Ова ширина је довољна да се покретна група уведе у неколико колона, а да не буде изложена непосредном бочном дејству непријатељске артиљерије. Но, упркос томе, покретна група уводиће се много пута и када зона пробоја није шира од 4 до 6 км, али обавезно уз јака бочна обезбјеђења артиљеријом и под заштитом димних завјеса.

Да би се могле благовремено извршити потребне припреме, командант покретне групе морао би још прије доласка на очекујући рејон да добије претходну заповјест команданта армије и основне задатке. Као најважнији од њих су слиједећи:

— општи задаци и правац главног дејства покретне групе у претстојећој операцији;

— просторија очекујућег рејона, вријеме доласка и запосиједања;

— полазни рејон за увођење покретне групе, уколико се увођење не предвиђа непосредно из очекујућег рејона;

— маршруте од очекујућег рејона до полазног рејона, односно до линије престизања пјешадије;

— приближна линија увођења и приближно вријеме увођења;

— границе појаса увођења у пробој;

— правац дејства у оперативној дубини;

— основе садејства с другим родовима војске, средства и начин обезбјеђења увођења у пробој;

— материјално-техничко обезбјеђење за претстојећу операцију.

Организација и одржавање непрекидног садејства између покретне групе и здружених јединица један је од битних услова за успјех операције. Оно мора да обезбједи сагласност борбених дејстава према циљу, времену и мјесту. У том циљу организује се заједничко извиђање на коме се добијају потребни елементи за доношење коначне одлуке. За правилну и свестрану организацију садејства одговоран је командант армије, односно командант оне здружене јединице која врши пробој и на чијем се сектору уводи покретна група. На основу одлуке команданта армије тенковски, стрелчачки, артиљериски и авијацијски штабови заједнички разрађују детаљне планове садејства и обезбјеђења увођења покретне групе у пробој. На основу ових планова издају се сва потребна наређења и организује садејство унутар покретне групе и ње са осталим јединицама. Послије извиђања са командантом армије, командант покретне групе мора обавезно организовати извиђање терена и непријатеља са потчињеним командантима, на основу кога ће донијети и своју коначну одлуку, која треба да садржи: замисао претстојећих дејстава, постројавање борбеног поретка, ближи и следећи задатак, линију преласка пјешадије, маршруте и правце кретања, као и све остале потребне елементе који регулишу рад свих родова, штабова и органа покретне групе.

Приликом разраде садејства морају се тачно означити маршруте и колонски путеви за увођење покретне групе и у које вријеме они морају бити потпуно слободни од осталих трупа, као и њихово обезбјеђење у инжињерском смислу.

Потребно је да се до танчина регулише артиљериско обезбјеђење увођења, као и начин подршке са стране авијације.

Командант армије мора организовати специјално извиђање за рачун покретне групе и заштиту у противавионском смислу како за вријеме припрема, тако и за вријеме увођења у пробој и предвидјети потребна димна средства приликом увођења.

Правилна организација садејства са здруженим јединицама и родовима војске мора обезбједити брзо увођење покретне групе у пробој. Таква организација треба не само да обезбједи брзо и благовремено увођење покретне групе, него да јој сачува снагу за дејства послије изласка из пробоја у оперативну дубину.

Увођење у пробој претставља врло сложену радњу која се може остварити савреном организацијом садејства и максималним залагањем свих старјешина. Моменат увођења обично се поклапа са промјеном извјесних артиљериских положаја, са кретањем масе људства и технике кроз ватру и рушевине, при још јакој одбрани непријатеља и под дејством његовог ваздухопловства. У таквој ситуацији обезбјеђење предвиђених маршрута и путева захтијева највеће напоре и посебно организовање службе саобраћаја да би у одређено вријеме били потпуно слободни и оспособљени. Ако се не предузму енергичне мјере, упркос свим плановима садејства, предвиђени правци покрета биће закрчени разним дјеловима који се крећу иза линије фронта, што може да доведе до закашњења. Омогућавање проласка кроз борбени поредак својих трупа је најтежи проблем при увођењу покретне групе и то утолико тежи што непријатељ у том моменту подузима све мјере да онемогући њено увођење.

Увођење покретне групе у недавном нашем маневру можемо узети као најбољи доказ ове поставке. Упркос свим припремама и јасно прецизираним наређењима, ипак су скоро сви путеви били закрчени разним дјеловима у моменту када је покретна група увођена. У ратним условима, уколико не би биле предузете озбиљне мјере, покретна група би закаснила и то би се могло тешко осветити.

Садејство са артиљеријом

Артиљерији се постављају најтежи и најодговорнији задаци у погледу обезбјеђења увођења покретне групе у пробој. Покретна група улази у пробој у најповољнијем случају на ширини пробоја од 8—10 км, но редовно ће та ширина бити ужа. У сваком случају, један од најважнијих задатака армиске артиљерије биће парализовање бочне непријатељске артиљериске ватре. Други важан задатак артиљерије је масирање јаке ватре на фронту увођења. У коликој ће мјери артиљерија бити ангажована, како за тучење бокова, тако и фронта наступања, зависи од стварне потребе, али никад не смије да се смањује учешће артиљерије на рачун брзине дејства покретне

групе. Ако се покретна група уводи последије овлађивања првим одбранбеним појасом и ако има задатак да сама овлада другим одбранбеним појасом, онда је мора подржавати већина армиске артиљерије. За све вријеме увођења покретна група мора, тако рећи, бити ограђена артиљериском ватром. Њена формациска и придодана артиљерија начелно се не користи при увођењу, уколико за то нема нарочите потребе, како би се сачувала за каснија дејства у оперативној дубини, гдје ће покретна група бити лишена помоћи армиске артиљерије. У циљу што даљег праћења покретне групе артиљериском ватром, требало би да артиљерија промијени положаје прије увођења покретне групе, а команда армије, кадгод је могуће, дужна је да обезбједи посебну групу далекометне артиљерије ради што дуже подршке покретне групе. У циљу успјешнијег садејства армиске артиљерије са покретном групом најбоље је одредити једног способног артиљериског официра који би се кретао с командантом покретне групе у засебном тенку с потребним радиосредствима.

Артиљерија у саставу покретне групе распоређује се тако, како би се најцјелисходније искористила у оперативној дубини. Један дио самоходне, противтенковске, а понекад и хаубичке артиљерије, треба придавати тенковским бригадама како би свака од њих била способна да рјешава самостално поједине тактичке задатке у оперативној дубини. Главна маса артиљерије кретаће се у главној колони на таквом мјесту одакле ће моћи пружити најефикаснију помоћ на правцу главног наступања за рачун извођења основног задатка.

Ако је покретна група само једна тенковска бригада, онда се мањи дио противтенковске и средњокалибарске артиљерије може придати и појединим тенковским батаљонима, али је начелно треба држати централизовано у колони, одакле ће она редовно моћи подржавати све тенковске батаљоне.

Колико ће бити ојачање покретне групе артиљеријом, зависи од њеног задатка и састава. Ако је покретна група јачине тенковског или механизованог корпуса, онда јој треба придати до једног артиљериског пука, а исто тако и до једног пука противтенковске артиљерије, уколико она у свом формациском саставу нема задовољавајући број ПТ оруђа. Када се ради о тенковској бригади као покретној групи, треба настојати да се ојача, по могућности, са што више самоходне артиљерије, а највише једним мјешовитим артиљериским пуком.

Противтенковско обезбјеђење за вријеме увођења у пробој мора узети на себе армија, која ће заштитити покретну групу од бочног дејства непријатељских тенкова. Често ће бити потребно користити и димна средства ради бочног обезбјеђења покретне групе.

Проблем противавионског обезбјеђења противавионском артиљеријом много је тежи. За вријеме увођења у пробој још увијек противавионска средства армије могу доста ефикасно да штите увођење покретне групе, али што се она више удаљава, тим више се лишава противавионске заштите армије и мора да се ослани на своју формациску противавионску артиљерију, која је недовољна, па, према томе, тежиште противавионске одбране прелази на авијацију.

Инжињерско обезбјеђење

Задатак је инжињерије да омогући тенковима и осталим возилима што брже кретање по земљишту. Кад је покретној групи онемогућено да брзо савлада све вјештачке и природне препреке које јој стоје на путу, онда се доводи у питање и њен успјех. Отуда и велики значај рада инжињерије, како у припреми, тако и у току дејства покретне групе кроз пробој и оперативну дубину.

У току припремног периода, од доласка јединица у очекујући рејон, инжињерија ради на уређењу положаја, путева, маскирању, уређењу мостова, итд. Већ у очекујућем рејону покретној групи треба додијелити као појачање до једног батаљона инжињерије. Највише посла имаће инжињерија у изради маршрута за кретање покретне групе из очекујућег до полазног рејона и даље кроз зону пробоја.

Инжињерија мора дјеловати одмах иза борбених дјелова пјешадије како би путеви били готови прије увођења покретне групе. Чишћење пролаза кроз минска поља, савлађивање разних природних препрека, оспособљавање мостова, минирања, разминирања, и др. претстављају огроман и сложен посао инжињерије за који мора да се ангажује како инжињерија покретне групе, тако и велики дио армиске инжињерије.

Због овако обимних послова инжињерија се редовно не употребљава у току увођења за бочно обезбјеђење, већ се оно препушта пјешадији и артиљерији. Њен главни задатак у оперативној дубини је обезбјеђење бокова и међупростора од дејства тенкова непријатеља, па се зато увијек формира по неколико ПОЗ-ова. Инжињерија у саставу покретне групе, поред осталог, претставља њен борбени дио при заузимању појединих јаких непријатељских упоришта, због чега мора имати довољно експлозива и других средстава.

Ако уводимо бригаду као покретну групу, главне послове инжињерског обезбјеђења при увођењу мораће узети на себе армиска инжињерија, јер ојачање бригаде не би смјело прећи више од двије чете, а највише до једног батаљона инжињерије. У условима земљишта као што је наше биће потребно дати јача инжињерска средства у састав покретне групе, чак можда знатно већа него што је то примјењивано на Источном бојишту. За велике покретне групе, јачине корпуса и дивизије, ојачање инжињерским средствима редовно ће се кретати од једног до два батаљона. Ако покретна група треба да савлађује и водену препреку, додају јој се и пловна средства. Артиљерске и инжињерске јединице, као и сви дјелови покретне групе, обавезно морају бити моторизовани, јер, у противном, она би била лишена маневарских способности.

Садејство са авијацијом

Улога авијације у дејству покретне групе је огромна. Поред фронтоске и армиске авијације, којима ће бити у том периоду главни задатак обезбјеђење дејства покретне групе, њој се још додјељују посебне ваздухопловне јединице за заштиту из ваздуха и за непосредну подршку на појединим правцима, линијама и упориштима. Ова авијација ради искључиво по

захтјеву команде покретне групе. У току припреме операције мора се са ваздухопловним старјешинама разрадити детаљан план садејства на сву дубину њеног дејства, почевши од очекујућег рејона.

Правилна организација садејства и благовремена правилна подршка са стране авијације биће могућа ако се командант ваздухопловних јединица, са потребним средствима везе, налази заједно са командантом покретне групе, а извјестан број ваздухопловних официра са командантима предњих одреда.

Да би помоћ ваздухопловства увијек била благовремена, а нарочито када покретна група дејствује на дубини преко 100 км, треба благовремено планирати пребацивање аеродрома ловачке и јуришне авијације. У том циљу се мора добро проучити аеродромска мрежа непријатеља, јер што се више покретна група буде удаљавала у оперативну дубину, тим ће више бити изложена дејству непријатељске авијације, а истовремено и све више лишавана редовне подршке властите авијације.

Колико ће бити ојачање авијацијом за подршку покретне групе зависи од расположивих снага, али би јој требало додати најмање бар једну мјешовиту дивизију. Пожељно је имати што већа ојачања.

Борбени поредак покретне групе

Тенковске и механизоване јединице у свом саставу имају велики број возила за пренос и вучу. При увођењу у пробој и при организацији борбеног поретка покретне групе, треба узимати само неопходан број неборбених возила, како би се колона што више скратила и како не би покретна група, постројена у двије до три колоне, била дужа од 10 — 15 км.

Распоред снага и средстава у покретној групи мора бити такав да се из њега најлакше може прећи у борбени поредак и савладати мањи отпор непријатеља из хода, без развијања главнине, ако то није неопходно потребно. Ради тога, покретна група ће постројавати овако свој борбени поредак: извиђачки органи, одреди обезбјеђења кретања, предњи одреди, ешелони главних снага и резерва. Покретна група мора бити спремна да брзо развије своје снаге за борбу у сусрету.

Извиђачки органи кретаће се непосредно иза пјешадије за вријеме пробоја, а последије увођења покретне групе крећу се 10—15 км испред главних снага.

Одреди за обезбјеђење кретања морају бити снабђевени потребним средствима за рашчишћавање путева да би омогућили брзо напредовање снага покретне групе. Зато се у њихов састав одређују пионири, мото-пјешадија, возила за уништавање мина и друга потребна средства. Ови одреди крећу се непосредно иза извиђачких органа на 1 — 2 км.

Кад покретну групу сачињава тенковски или механизовани корпус, у састав предњих одреда улази обично један до два батаљона тенкова, до једног батаљона пјешадије, дјелови самоходне артиљерије, инжињерије, итд. Мото-пјешадија и инжињерија, начелно, треба да се крећу на тенковима као десанти. Треба избјегавати да се у састав предњих одреда узимају возила на осовинама. Предњи одреди се крећу, за вријеме увођења, 3—4 км од главних снага, а особито када треба заузети чим прије неку важну тачку и предухитрити непријатеља да је не запосједне, а последије увођења, за из-

вршење постављених им задатака, они се могу удаљавати до 10, па чак и до 30 км. Често пута, пошто се крећу непосредно иза пјешадије кроз тактичку дубину, они јој могу дати помоћ ангажујући се за што бржи пробој.

Ако је покретна група јачине тенковске бригаде или нешто јача, онда ће и састав предњих одреда бити слабији него код великих покретних група. У том случају обично се одређује један тенковски батаљон са потребним ојачањима других родова војске.

Постројавање главних снага зависи од више услова.

Начелно, поредак се састоји из једног или два ешелона, артиљериске групе и резерве. Ако услови терена, као и непосредни задатак, дозвољавају постројавање главних снага у три до четири колоне, онда, обично, треба постројавати борбени поредак у једном ешелону. Ако су двије маршруте, онда ће бити потребно постројити борбени поредак у два ешелона. Гусјенична возила, гдје је могуће, треба да се крећу ван путева.

Какве ће снаге ићи у првом, а какве у другом ешелону зависи опет од средстава покретне групе, од претстојећег задатка и других елемената. Било да је покретна група тенковска или механизована, увијек у првом ешелону на челу главнине треба да се крећу тенковске јединице ојачане артиљеријом, самоходним оруђима, мото-пјешадијом и инжињеријом, како би биле способне за брзо и ефикасно дејство у сусретном боју. Чело колоне треба да се креће обично развијено, а остале снаге у колони, увијек спремне да се брзо развију.

У другом ешелону могу бити мото-стрељачке јединице ојачане тенковима и дјеловима самоходне артиљерије. То је само једна варијанта борбеног поретка, али те исте снаге могу бити и друкчије распоређене.

Артиљериска група обавезно се образује од придате и формациске артиљерије. Ова артиљерија може учествовати до увођења у пробој, ако је то потребно, и у артиљериској припреми по плану армије, с тим да пред почетак увођења уђе у састав покретне групе. Ниже артиљериске и минобацачке јединице придају се тенковским јединицама према потреби.

Без обзира колика је покретна група, обавезно је образовати резерву команданта. Ако је покретна група већа, командант може да остави у резерви до батаљона тенкова, до дивизиона ПТ артиљерије, дјелова инжињерије, итд., али, разумљиво је да ће та резерва бити знатно слабија уколико је покретна група мања. И у Тршћанској и Сремској операцији у резерву је улазила свега по једна чета тенкова са мањим дјеловима других родова војске.

Исто тако, када се ради о мањој покретној групи, какву смо примјенивали у току рата, најбоље ће бити борбени поредак постројити у једном ешелону, јер ће на тај начин у борби доћи до најбрже примјене свих борбених средстава.

Какав закључак можемо извести у вези припрема и организације садејства при увођењу покретне групе у пробој?

Како наше властито искуство, тако и искуство стечено у прошлом свјетском рату на другим ратиштима јасно показују да на припрему покретне групе треба гледати као на један од битних елемената њеног успјеха.

у операцији. Гдје буду изостале солидне припреме, сигурно је да ни успјех неће бити потпун.

Састав групе и постројавање борбеног поретка треба да произлазе из расположивих материјалних средстава, дате ситуације и карактера земљишта. Уколико су земљишни услови неповољнији, утолико ојачања треба да буду јача, а нарочито у моторизованој пјешадији и инжењерији.

Увођење тенковске покретне групе у пробој

Најбоље је у пробој ићи из полазног рејона. Кад нема полазног рејона, онда се покретна група креће у пробој са линије развијања, која је обично на предњем крају непријатељске одбране. Ако је борбени поредак пјешадије 7—8 км у дубини, покретној групи ће требати најмање 3 часа да пређе ову линију. За то вријеме биће задатак свих родова војске да врше најнапорније послове осигуравајући покретној групи што брже увођење.

Покретна група мора што прије да захвати други одбранбени појас, како би преухитрила непријатеља и онемогућила му организовану одбрану. Ако га је непријатељ запосјео, онда ће га она пробијати самостално уз подршку авијације и артиљерије или ће подржавати пјешадију. У случају када покретна група подржава пјешадију на другом одбранбеном појасу, одлучујућу улогу играће правилна организација садејства и пуно искоришћење свих расположивих снага и средстава.

Уколико морамо, усљед спорог развијања пробоја, да уводимо покретну групу последије овлађивања првим положајима, првог одбранбеног појаса, садејство треба организовати тако да тенкови покретне групе подржавају јединице пјешадије која врши пробој.

У свакој операцији покретна група мора бити припремљена на то да може наићи на још непробијену одбрану или на дјелове који се жилаво бране, те мора бити спремна за могућност самосталног пробијања, а то ће имати огроман значај за њен плански и брз прелаз у борбени поредак са масом тенкова и друге технике. Схватање да је увођење покретне групе просто маршевање у неколико тенковских колона нема ничег заједничког са стварним њеним дејством.

При дејству покретне групе треба имати у виду да одлучујући фактор успјеха лежи у масовној и једновременој употреби тенкова и остале технике, као и њеној борбеној надмоћности. Не смије се дозволити да се та маса разбије и расплине на мање дјелове и тиме ослаби компактност њеног борбеног поретка. Зато при великој надмоћности и на слабијег непријатеља треба изводити масовни удар, а не према слабом непријатељу одређивати и слабе снаге.

У току даљег напредовања у оперативну дубину главни начин дејства мора бити обухват са крила и позадине. Фронталне нападе треба избјежавати заобилазећи непријатеља, како би га напали с бока или позадине. Мања упоришта покретна група напада из покрета, али ако се морају ангажовати јаче снаге за њихову ликвидацију, онда их треба заобилазити, а гдје је неопходно потребно и блокирати мањим дјеловима до доласка наступајућих здружених јединица које ће их и ликвидирати. Ако је фронтални напад не-

избјежан, треба га изводити на што ужем фронту. За вријеме дејства у оперативној дубини, треба водити рачуна да се бригада од бригаде не удаљава више од 10—15 км, јер већа удаљења могла би да онемогуће међусобно потпомагање и благовремено концентрисање свих снага на најважнијим правцима. При дејству мањих покретних група ова растојања биће много мања.

У нашим командно-штабним вјежбама скоро је у потпуности занемарено наше ратно искуство у погледу коришћења тенковских јединица. Као посљедица тога јесте честа употреба велике, гломазне покретне групе и тамо гдје им као таквима нема мјеста, гдје не могу доћи до изражаја, гдје им услови терена и комуникације ограничавају пуно искоришћење и гдје таква огромна група, умјесто да развија успјех, стварно га кочи, јер је у доста случајева упућена на једну комуникацију са ограниченим дејством ван ње. Истина је да ће веће покретне групе редовно моћи да изврше веће и сложеније задатке, али, ако оне превазилазе стварне могућности, и ако услови земљишта искључују њену примјену као такве — онда су оне не-реалне.

На овим вјежбама често се показују озбиљне слабости у припреми, организацији, времену и начину увођења покретне групе у пробој. У многим вјежбама моменат и начин увођења су скоро исти, по истом шаблону, иако у различитим ситуацијама. Скоро редовно се дешава да је вријеме увођења последице овлађивања првим одбранбеним појасом и то обично сјутрадан, у свануће, ма да се, с обзиром на ситуацију, морала раније или касније уводити. Исто тако, честа је појава да се покретна група постројава у двије колоне, иако је то најнижи минимум који не дозвољава брзо развијање и масовну употребу свих средстава, ма да су постојали услови да се може увести у више колона.

Ешелонирање борбеног поретка не одговара увијек стварној ситуацији у односу на непријатеља и на земљиште. Најчешће се дешава да покретна група иде просто у колонама, маршевским поретком и тако прелази пјешадију и даље напредује у оперативну дубину, а да при томе није узет у обзир проблем савлађивања тактичке дубине, готовост покретне групе да сама врши пробијање, јер ће непријатељ сигурно на појединим линијама још увијек да се брани или ће запосјести други одбранбени појас. Покретну групу треба припремити увијек на најтеже, а уколико се она у току тактичке дубине не мора ангажовати у борби, утолико боље, јер ће бити способнија за даља дејства. Треба увијек припремити покретну групу да и она учествује у пробоју, ако здруженим јединицама не пође за руком да га благовремено пробију (што може довести у питање читаву операцију).

Овакве слабости и недостаци искључују правилну организацију садејства са осталим родовима војске. Увело се просто као обавезно мишљење да се покретна група уводи кроз тактичку дубину до линије престижања пјешадије ноћу, што је практично невјероватно тешко, а у много случајева и немогуће и што искључује организацију садејства. Редовно, ширина пробоја неће бити већа од 4—6 км и да би покретна група ишла кроз тај отвор до престижања пјешадије, обавезно је максимално напрезање свих родова војске и ваздухопловства ради обезбјеђења њених бокова и успјешног увођења.

Организација садејства са артиљеријом обично је слаба и препушта се, углавном, артиљериским штабовима, а да о томе мало знају тенковске старјешине. Команди покретне групе није често пута познато каква артиљерија, каква количина, са којих положаја врши артиљериско обезбјеђење увођења у пробој.

Организацији садејства са авијацијом поклања се, такође, недовољна пажња. Слабо је организован систем за позивање и навођење, као и сигнали за распознавање. Припрема и садејство покретне групе са свим родовима војске ствар је општевојног штаба, који организује пробој фронта, и у томе га не може замјенили нико, а дешава се, у највише случајева, да се препушта штабу покретне групе.

Инжињерским припремама, које су нарочито важне, поготову када се покретна група уводи на јако утврђеном фронту непријатеља, на испресјечаном и неподесном земљишту, а што је редован случај у нашим вјешбама, такође се поклања мала пажња.

Сличне грешке, у мањем обиму, дешавале су се и у раду покретне групе на нашем великом маневру. Њено увођење у пробој на земљишту са разним препрекама и без иједне комуникације може се узети као врло поучан примјер који је истовремено открио неке слабости и грешке. Почетак увођења био је први дан напада, још у току борбе здружених јединица за овлађивање првим одбранбеним појасом. У том моменту организација садејства са артиљеријом и са авијацијом била је доста слаба, иако би редовно артиљерија морала да туче непријатељске бокове, који својим непосредним дејством угрожавају покретну групу. Цјелокупна авијација и артиљерија углавном су дејствовале у том моменту за рачун пјешадије, која се борила за савлађивање међуположаја и артиљериских положаја непријатеља, а покретна група кретала се без заштите. Исто тако, било би сувише ризикантно преноћити са покретном групом на оним положајима на којима је она преноћила у самом појасу пробоја, иза борбеног поретка пјешадије, непосредно пред другим одбранбеним појасом.

Сјутрадан, у периоду напада на други одбранбени појас, артиљериска ватра није била у првом реду усмјерена на подршку покретне групе, нити је команда покретне групе увијек знала ко је подржава и до које линије. У најкритичнијем моменту организација подршке са стране авијације подбацила је, а сама покретна група, изложена јаком дејству „плавих“, који су врло добро дејствовали, сигурно би претрпјела тешке губитке. Но, упркос тих недостатака, увођење покретне групе из нашег успјешно изведеног маневра може послужити као добар примјер за обуку старјешина и штабова.

Командовање

Доношење брзих и правилних одлука и њихово провођење у живот у виду задатака потчињеним, руковање материјално-техничким обезбјеђењем, као и стална и непрекидна контрола, битни су елементи командовања. Командовање у покретној групи тим је више компликовано што у свом саставу има и јаке дјелове свих родова војске, чије садејство треба савршено међусобно организовати, а посебно између покретне групе, здружених једи-

ница и ваздухопловства. Због брзих промјена борбених ситуација команде имају ограничено вријеме за рјешавање задатака и за доношење одлука. Штабови морају бити врло покретљиви да би се брзо могли наћи тамо гдје се воде одлучујући бојеви, а велика покретљивост тенковских јединица брзо ствара нове ситуације.

Благовремено доношење одлуке команданта армије, у којој обавезно треба да учествује и командант покретне групе, када се ради о њеном дејству, основа је из које проистичу све мјере за организацију командовања.

За вријеме напада здружених јединица у циљу пробоја командант покретне групе треба да се налази на командном мјесту команданта који организује пробој (обично командант армије). Он ће одатле имати највише могућности за увид о резултатима извиђања, о артиљерској припреми, о резултатима бомбардовања, итд. Команданти нижих тенковских јединица могу се налазити на командним мјестима оних дивизија које врше пробој на сектору гдје ће она бити уведена, уколико им то ситуација дозвољава. Командант покретне групе дужан је да даје своје предлоге и мишљења о времену увођења у пробој. На дати сигнал за увођење, који даје командант покретне групе по наређењу команданта армије, они се прикључују својим јединицама и заједно са њима иду у пробој.

У тенковским и механизованим јединицама штаб се обично, прије увођења, дијели на двије групе: оперативну, на челу са командантом, и другу, на челу са начелником штаба. Оваква подјела потребна је ради увођења покретне групе у пробој, с тим што ће група са командантом бити ближе борбеном поретку пјешадије ради одређивања времена увођења и непосредног руковођења. Међутим, за вријеме дејства у оперативној дубини, оваква подјела показала се као неподесна, јер командант и начелник са најужим дијелом штаба треба да буду заједно, како би могли заједнички да рјешавају тако сложене задатке.

Команда покретне групе креће се у колони са главним снагама у скоковима. Њено премјештање зависи од темпа наступања, а обично се врши последије сваких 10—15 км. При гоњењу непријатеља командовање се врши са кратких застанака.

Главна средства командовања су: радио, покретна средства везе и жична веза. Примјена жичне везе је могућа само у очекујућем рејону или у току борбе у окружењу.

Закључак

а) На крају треба истаћи да се са сигурношћу може очекивати да ће у евентуалном рату бити још масовнија примјена тенкова у борби, да ће њихова густина, како у нападу, тако и у одбрани, порастати и да ће тенковске здружене јединице претстављати главно средство за развијање операције.

б) Наше ратно искуство, а исто тако и искуства других армија, показала су могућност коришћења не само великих покретних група, него и мањих које у одређеним условима могу успјешно развијати напад у оперативну дубину.

в) На покретну групу не треба гледати као на јединицу сталног формациског типа, која је као таква једино могућа за развијање операције. Њен састав и јачина зависе првенствено како од расположивих средстава тако и од циља и карактера операције, као и од погодности земљишта за њено дејство. Испресјецано и брдско земљиште омогућава коришћење мањих покретних група којих може бити више, док отворен и раван терен пружа могућност за коришћење крупних тенковских јединица у својству покретних група.

г) Наше досадашње вјежбе мање-више третираше покретну групу као крупну тенковску јединицу, готово искључујући мање покретне групе какве су се у прошлом рату не само користиле код нас, него и код других армија, што би требало исправити.

Ма каквог састава била покретна група, њен успјех зависиће у мноме од свестраних припрема, правилне организације садејства са другим родовима војске, избора момента увођења, правца наступања и свих осталих мјера које захтјева једна сложена операција.

Добро упознавање свих наших старјешина са начином употребе тенковских јединица, како у нападу, тако и у одбрани, још ће више допринјети борбеној спремности наше Армије.

Пуковник ВУКАШИН СУБОТИЋ

ЗАПРЕЧАВАЊЕ КАО ЕЛЕМЕНАТ ОПЕРАТИВНОГ ДЕЈСТВА ТРУПА

У нашој послератној војној литератури мало се писало о запречавању као елементу тактичких и оперативних дејстава трупа. Иако су у страниј војној штампџ по овом питању изнета нека гледишта и искуства из Другог светског рата, ипак располажемо са оскудним изворима, да би се ова тема обухватила у целини и потпуно и систематски обрадила. С друге стране, наша искуства из Народноослободилачког рата и наших ранијих ратова у овом погледу још нису довољно сређена и уопштена.

Циљ овога чланка је да се кроз историски развој запречавања у току последњих ратова, а нарочито Другог светског рата, изнесу основне поставке о запречавању у савременој операцији уопште, и да се посебно дотакну извесна питања с обзиром на наше специфичне услове.

Појам запречавања

Пре свега, потребно је да разјаснимо појам „запречавања“ пошто се он још и данас унеколико тумачи на разне начине, не само код нас, него и у другим савременим армијама.

Пре и у току Првог светског рата постојао је појам „масовно рушење“ (француски израз „Destruktions massives“), који је обухватао рушење објеката и стварање вештачких препрека: барикада, вештачких поплава, засека, итд. Овај назив постојао је и у бившој југословенској војсци до пред само избијање Другог светског рата, када је званично уведен термин „запречавање“ (руски „заграждение“, немачки „Sperrungen“). Тиме се није изменила суштина ствари. По званичним прописима бивше војске, која су издата непосредно пред рат 1941 год., појам запречавања је строго одвајан од појма препрека, што значи да се запречавање по том гледишту потпуно одвајало од фортификациских радова. Шта више постављало се као услов да „препреке“ (у оквиру фортификациски уређеног положаја) морају бити брањене најјачом пешадиском и артиљериском ватром, а да објекти запречавања (порушени мостови и др.) не морају бити брањени и тучени ватром са утврђеног положаја (већ из за то уређених засебних фортификациских објеката). Другим речима, по овом неправилном гледишту (и за ондашње а не само данашње време) запречавање се тумачило као ствар за себе — одвојено од утврђивања и осталих мера обезбеђења операције. Ово гледиште углавном је усвојено према француској доктрини.

У Другом светском рату питање запречавања постављено је на право место; под запречавањем се подразумева: комбинација свих врста инжењерских препрека у оквиру инжењерског обезбеђења (рушење објеката, постављање минских поља, стварање вештачких поплава, пожари, итд.) повезаних са системом ватре; план запречавања произлази из плана операције и од њега зависи. Друкчије и не може бити.

Но и поред тога код нас данас има неуједначених гледишта по неким питањима саме организације и примене запречавања, о чему ће касније бити говора.

Историски развитак запречавања

У току историје мењала се тактика и улога основних борбених родова војске, усавршавало се њихово наоружање, развијала тактика, а кроз то и техника, улога и значај инжењерије, па, према томе, и улога и значај запречавања, које данас претставља један од основних видова дејства инжењерских трупа.

Запречавање се примењивало на различите начине, у мањем или већем обиму, још од најстаријих времена. Још у старом веку, када се борба водила хладним оружјем (праћкама, стрелама и сл.), рађени су вештачки ровови (суви или напуњени водом), засеке, итд., а касније и такозвани „чешњаци“ (дрвене бодље) и друге препреке против дејства коњице. Проналаском ватреног оружја, од XIV века па надаље, улога запречавања све више расте, нарочито применом експлозива за рушење. Паљење Москве 1812 при повлачењу Руске армије под командом генерала Кутузова, које је допринело поразу Наполеонове армије, претставља карактеристичан пример и начин запречавања.

У француско-пруском рату 1870/71 године Французи нису поклањали довољно пажње рушењу комуникација. Мостови су остављени непорушени (као, на пример, код Лангенсулбахa и седам мостова на Мозелу), или само делимично оштећени (на пример, код Верта), тако да су их Немци одмах користили или брзо оправљали. То је имало тешких последица за француску војску.¹⁾

За време Првог светског рата запречавање се примењивало у великим размерама, тако да се од тада у војној литератури запречавање третира као засебно питање. Док се у ранијим ратовима војна мисао оријентисала у првом реду на решавање „ривалства топа и оклопа“, дотле се у Првом светском рату нужно поставило и решавање питања ривалства „мотора и препреке“. Другим речима, нова транспортна средства — жељезнице и моторна возила, која су нашла широку примену у тадашњим великим армијама, омогућавала су брзи покрет и пребацивање трупа и материјала и брже извођење маневра. То је изазвало потребу за проналажењем одговарајућих противмера. И, као што обично бива, средства за заштиту (одбрану), како то потврђује историја развоја ратне технике, задоцњавају у односу на нападна средства. Тако је било и овога пута: у почетку Првог светског рата, упадом кроз Белгију, немачке трупе су дубоко продрле на територију

¹⁾ По подацима из чланка пуковника Рабиновића „Инженерные заграждения“ — Военная мысль, 2/47

Француске и угрозиле и сам Париз. Велики број мостова, тунела, жељезничких пруга и других објеката остао је непорушен, тако да су их Немци, у већини случајева (као и 1870/71 године) заузимали без борбе. Тиме се, једним делом, може схватити дотада невиђени брзи темпо наступања немачких армија.

Из искуства које су стекле до битке на Марни обе ратујуће стране на Западном фронту увиделе су користи од запречавања, те су га доцније почеле примењивати у ширим размерама. После прве битке на Марни, септембра 1914 године, Савезници нису могли предузети гоњење немачких армија (иако су били створени реални услови), зато што су Немци, поред осталих мера, већ били предузели масовно запречавање. У марту 1917 године, при повлачењу са истуреног дела отсека: Арас—Соасон (у појасу 100 км по фронту и 40 км по дубини), Немци су порушили око 3000 км путева, 1300 мостова разне величине, 1000 км жељезничког колосека, преко 3000 разних станичних и других уређаја, сва средства телефонско-телеграфских веза (око 3000 км), итд. За то је било угрошено око 400 тона експлозива, тј. 100 кгр на 1 км² површине¹). 1918 године Французи су, такође при повлачењу, на фронту Peron—Reims за запречавање на површини од 1.200 км² утрошили 273 тоне експлозива, тј. 200 кгр. на 1 км². У овом рату, применом рушења, Немци су за 80% смањили капацитет тешке индустрије у североисточној Француској. То значи да је запречавање, поред непосредног оперативног, имало и крупан привредни значај, односно последице. И на Источном фронту IX немачка армија, у октобру 1914 године, при повлачењу испред Руске армије, у рејону Варшаве, порушила је преко 1000 км жељезничке пруге, 600 мостова и тунела и других објеката.

Према искуствима из Првог светског рата произашла је као норма 1 тона експлозива и пионирска чета/дана за рушење просторије површине 2 км². По томе се може судити о размерама запречавања још у Првом светском рату.

У другој половини Првог светског рата, пораст јачине митраљеске и артиљериске ватре, примена фортификациских објеката и запречавање широких размера, били су довели одбрану (у целини) у надмоћност над нападом, због чега се за дуже време нападач лишавало могућности пробоја. То је, поред осталог, довело до познате стабилизације на свим фронтима у овом периоду рата. Појава тенка 1917 године, иако тада још без изразитих нападних дејстава (због свог несавршенства), својом покретљивошћу и оклопом, а нарочито својим моралним дејством, уноси у напад баш оно што му је тада недостигало, тј. могућност да се паралише митраљеска ватра која је била скелет читаве одбране. Тиме се напад не само изравнао, у смислу јачине, са одбраном, него је и надмашио, под одређеним условима.

Појава тенковских јединица изазвала је потребу за променом и допуном дотадашњих препрека и за проналажењем нових противтенковских ватрених и препречних средстава која могу задржати продор тенкова. Зачеци стварања нових борбених противтенковских средстава појављују се при крају Првог светског рата, а у периоду између Првог и Другог светског рата проналазе се и усавршавају нова средства, као што су: ПТ пушке

¹) По подацима из књиге „Взрывные работы” од генералмајора Овчиникова

и топови, ПП и ПТ mine и друга средства, чији се значај јасно испољио за време грађанског рата у Шпанији 1936 године, а затим у току Совјетско-финског рата. Поред најсавременијих утврђења на „Манерхајмовој линији“ појављује се и запречавање великих размера и изненађујућег дејства (минска поља, експлозивне замке, ПТ ровови, баријере, шумске засеке, итд.). Искоришћавајући до максимума повољне земљишне и климатске услове (шумске рејоне, узане земљишне појасе између језера и рукаваца) и примењујући различите врсте запречавања Финци су успели да остваре запречавање невероватно велике чврстине. При томе су ПП и ПТ mine и mine изненађења имале нарочито велику примену. Црвена армија била је присиљена, да уз несразмерно велике губитке савлађујући стопу по стопу територије на којој је било изведено запречавање, проналази оригиналне методе и начине разминурања под најтежим условима.

Приликом напада Немаца на Белгију, 1940 године, белгиске трупе нису успеле да поруше мост преко Албертовог Канала, тако да је преко њега лако и брзо прешла главнина немачких снага. Слично као и у ратовима 1870/71 и 1914/18 године, Французи су мало поклонили пажње запречавању и у току рата 1940 године приликом напада Немачке армије, иако су утрошили милијарде на утврђивање „Мажино линије“. Они поред осталог нису успели да поруше мост на Мези, тако да су немачке моторизоване колоне брзо продрле у северо-источну Француску, а то је имало знатног утицаја на даљи ток рата.

Осврнућемо се укратко и на то како је бивша југословенска војска решавала питање запречавања. Читав рад око утврђивања и запречавања који је извођен годинама и на који су се трошиле милијарде динара остао је без икаквог резултата због већ утврђених узрока: издајства, шпијунаже, трулости и анархије у врховима бившег генералштаба. Но, треба напоменути да је у бившој војсци, по нашем мишљењу, и поред извесних погрешних поставки, и поред непотпуности (нису примењивана минска поља), придавана озбиљна пажња запречавању, да су у томе смислу предузимане обимне мере и да су техничке припреме запречавања — нарочито рушења — највећим делом биле добро изведене. О томе позитивно говоре и неки немачки подаци до којих се дошло после рата. Из тога ми можемо извући нека искуства узимајући у обзир и позитивне и негативне примере. Посебно је питање што те мере нису дале одговарајуће резултате, што припремљени мостови за рушење нису одлетели у ваздух када је за то био наступио момент, као на пример мостови на Драви код Осјека, мостови на Сави код Загреба, Сиска, код Велеса преко Вардара, итд., итд. У већини случајева радило се о издајству, петоколонашким или усташким препадима, о саботажи или слабостима одговорних војних команди да уопште издају наређење за рушења, итд. Па и поред тога треба констатовати да су и минималне реализоване мере запречавања имале ефикасно дејство. Тако је, на пример, десетина бивших граничара иницијативно порушила мост код Вараждина, а затим га бранила, што је укочило покрет једне моторизоване немачке колоне за два дана. Успешно су, али без ефекта, порушени мостови код Новог Сада, Богојева, Београда, Марибора и других места.

Други светски рат, поред осталог, карактерише се применом запречавања у знатно већим размерама, него у ранијим ратовима, а нарочито на

Источном фронту. Брзо продирање немачких тенковских и моторизованих колона, на фронту ширине преко 1000 км, у дубину совјетске територије, поставило је од првога дана рата пред руководство Совјетске армије основни проблем: супротстављање масовним тенковским нападима, тј. проблем противтенковске одбране, а самим тим и проблем масовног запечевања.

Не располажемо подацима на основу којих би се могла пружити јаснија слика о општој организацији запечевања, начину извођења, и његовим резултатима у првом периоду стратeгиског повлачења Црвене армије. Но, у сваком случају, не упуштајући се у одлучујуће факторе вођења одбранбених операција од стране Црвене армије, може се рећи да запечевање у тој етапи није одговорило захтевима које је наметала тадашња ситуација, коју је непријатељ био наметнуо. Ово је ствар посебне студије и од нарочитог интереса, када се ради о искуствима инжењерских дејстава из прошлог рата.

У етапи стратeгиског повлачења 1941 године, совјетске трупе су, може се рећи, оствариле запечевање у првом реду масовним рушењем на комуникацијама. У том циљу били су од првог дана рата формиран специјални одреди за запечевање (ОЗ) са задатком да руше путеве и вештачке објекте на појединим правцима. Тако је, на пример, према подацима генералмајора Овчиникова, одред за запечевање на фронту Полоцк—Витебск, у току девет дана порушио 5000 дужних метара мостова на р. Березини, Ули, западној Двини и припремио за рушење низ мостова и вијадуката. Истовремено са минирањем мостова вршило се и постављање минских поља на обиласцима (поред порушених мостова). Нема података о обиму постављања минских поља, али је то свакако било у знатно мањим размерама, него у каснијем периоду рата.

Немачке моторизоване колоне, које су брзо наступале, захваљујући, поред осталог, претежно равничастом земљишту (на коме тенковске колоне могу доћи до највећег изражаја), постепено су биле присиљене да смањују темпо свог наступања док најзад нису задржане под Лењинградом, Москвом и Стаљинградом.

Познато је да је, у периоду повлачења Црвене армије 1941 године, привремена надмоћност Немачке армије у тенковима била један од основних услова њеног брзог напредовања. Уз највеће губитке Црвена армија је задржавала и одољевала масовним тенковским нападима. У том периоду требало је предузимати низ корака за разбијање страха од тенкова који се у почетку у извесној мери појавио код црвеноармејаца. Нема сумње да је у томе велику улогу одиграло стварање све моћније ПТ одбране, тј. поред осталих мера ПТ одбране и постављање минских поља испред наступајућих немачких колона. По свему судећи „страх од тенкова“ разбијен је добрим делом „страхом од мина“.

Ево шта пише, између осталог, у чланку „Инжењерске трупе у одбрани Москве“ од непознатог писца:

„... У овом рејону захваљујући доброј и прецизној сарадњи пioniра и артиљерије, непријатељски тенкови били су натерани на минска поља, где су претрпели велике губитке, а противнападом наших трупа, који је уследио, уз минирање свих саобраћајних праваца непријатеља, непријатељске трупе које су извршиле пробој биле су ликвидиране.

Тенкови и моторизоване непријатељске трупе, без обзира на снег, почели су да избегавају кретање друмовима и трошили су знатан део снага на кретање преко поља покривених снегом.

Страх од мина завладао је непријатељем. Тај страх је изазивао грозницу код сваког корака учињеног напред. Тако је једна група немачких тенкова, кад је наишла на шумску засеку у једном рејону, чекала од јутра до подне на долазак својих пионира. Само за првих десет дана децембра 1941 године, према непотпуним подацима, на минским пољима у околини Москве било је уништено 160 тенкова, око 100 моторних возила, 12 топова и др.

Осим напред наведених средстава која су уништена минама, на појединим отсесима непријатељ је оставио велику количину транспортних средстава и других машина, немајући могућности да их врати преко порушених друмова.

... Немачке трупе бацајући све повлачиле су се из околине Москве у паничном страху. Оне су наилазиле на минска поља и, лутајући у сложеним лавиринтима других видова препрека, понова трпеле губитке, прекривајући лешевима и техником свој пут повлачења".

У току даљег вођења рата минско-експлозивне препреке су све више примењиване.

Ево како се у једном совјетском службеном прегледу даје оцена дејства мина:

„Официр тенковске дивизије „Мртвачка глава“ заробљен за време јулских бојева 1943 године, изјавио је: „Губици су улавном на вашим минским пољима. Ми никад нисмо очекивали да Руси могу да поставе толики број мина. Губици од артиљериске ватре су мањи него од експлозија мина. Тенкисти се боје да дејствују због виших минских поља, то је у знатном степену утицало на развој борбених дејстава“.

Ради илустрације, у доњој табlici износе се подаци о броју постављених мина на неким фронтovima и о непријатељским губицима.

Време примене запречавања	Број постављених мина	Губици непријатеља			
		Војника и официра	Тенкова	Оклопних машина и аутомобила	Оруђа на гусеницама
Н. фронт за три месеца 1943	170.331	113	121	62	11
Н. армија у лето 1943	119.954	4.000	396	8	24
Н. армија за пет дана у јесен 1943	17.900	197	68	59	14

Покретни одред за запречавање једне гардиске инжењерске бригаде, у јулу 1944 године, при одбијању непријатељских напада у Курској бици, за девет дана уништио је 132 тенка и 200 немачких војника и официра.

Примена минских препрека у великим размерама била је условљена масовном продукцијом ПП, ПТ и других мина чији је пораст растао из дана у дан у квантитативном и квалитативном погледу. По свему судећи, у почетку Отаџбинског рата Црвена армија није располагала довољним коли-

чинама мина, а ни њихов квалитет није био најбољи. Касније се прешло на масовну продукцију мина, тако да се њихов број при крају рата попео на десетину милиона.

Маневарски карактер рата изазвао је потребу за маневарским — покретним системом запечечавања. Тако су у току Другог светског рата на Источном фронту створени покретни одреди за запечечавање, тј. одреди који су постављали минска поља у покрету како при одбранбеним тако и при офанзивним дејствима.

Задаци инжињерије на запечечавању и прављењу пролаза кроз непријатељске запреке веома су обимни. Према совјетским подацима за извршење тих задатака инжињерија је трошила око 50% својих расположивих ефектива (снаге, време, средства).

За разлику од совјетских форми запечечавања које се огледају у усклађивању покретних и непокретних препрека, Немци су током читавог рата мање-више примењивали поглавито непокретне врсте препрека. Та њихова крутост — неблагоприятно усвајање и проналажење нових форми и у овом смислу, имала је, поред осталог, штетних последица за немачку одбрану на Источном фронту. Овакав систем запечечавања Немци су применили и на Западном фронту, на атлантској обали, где је запечечавање комбиновано са јаким утврђењима (нарочито на подручју Па де Кале-а), поред осталог, имало утицаја на Англоамериканце да су 1944 године извршили десант у Нормандији. У овој операцији немачко запечечавање дало је у почетку боље, а касније слабије резултате.

У поменутом чланку пуковника Рабиновића, даје се оваква оцена немачког начина запечечавања:

„Немачка настава за инжињерске јединице разматра примену инжињерских препрека скоро искључиво само у условима позиционе борбе и при повлачењу. У томе се састоји основни недостатак немачке тактике у примени препрека — пасивност и везаност за одређене шеме и форме употребе препрека у одбрани без везе са динамиком боја, са прелазом од једне форме ка другој (од позиционих ка маневарској и обратно)“.

У току четворогодишњег рата наша Народноослободилачка војска са успехом је извршавала задатке запечечавања на читавој државној територији још од првих дана рата. Углавном су рушене комуникације, жељезничке пруге, путеви, делом индустриска постројења и рудници.

Још у августу 1941 године Врховни командант, друг Тито, у својој директиви „Задатак Народноослободилачких партизанских одреда“, партизанским одредима између осталих, поставио је и овај задатак:

„... Четврто — У тешкој борби против непријатеља нашег народа партизански одреди имају многобројне задатке. Они морају рушити све оне објекте који служе фашистичким освајачима: жељезнице, мостове, фабрике, радионице, складишта муниције и оружја и др...“

Партизански одреди и Народноослободилачка војска извршавали су постављени задатак са великим успехом и поред оскудице у експлозиву до кога се долазило борбом, освајањем непријатељских гарнизона и магацина у њима.

Рушење и друге врсте запечечавања у току НОБ претежно су вршили диверзантски одреди који су дејствовали дуж комуникација. Они су били потчињени штабовима дивизија или непосредно главним штабовима.

Поред тога овај задатак извршавале су и инжењерске јединице — водови и чете, а касније и бригаде — у саставу ударних дивизија, корпуса и армија.

Најобимније запречавање вршено је на главној комуникацији Загреб—Београд у простору Славоније и тзв. Личкој прузи. Група диверзантских одреда у Хрватској извршила је преко 2700 разних акција. И поред свих предузетих мера, немачкој Команди за југо-исток није пошло за руком да обезбеди несметано коришћење ових најважнијих комуникација, тако да се њихов транспортни капацитет повремено сводио на испод 60% од нормалног капацитета.

У току 1941 године комуникација Београд—Ниш—Скопље била је добрим делом паралисана диверзантским дејствима партизанских одреда који су дејствовали на територији Србије.

Пруга Вишеград—Сарајево била је онеспособљена (разрушена) у току читавог рата. Партизански одреди и диверзантске групе, а касније и НОВ вршили су повремене прекиде саобраћаја и на низу других комуникација тако да је њихов укупни транспортни капацитет на територији наше земље у току рата — за непријатеља — био смањен преко 50%, а да је било на расположењу више експлозива и експлозивних средстава неоспорно је да би запречавање, тј. парализовање саобраћаја за потребе окупатора, било још веће.

У току НОБ наше снаге извршиле су око 10.000 мањих и већих рушења. Оне су уништиле или оштетиле 1700 км жељезничких пруга, 840 жељезничких станица, 3200 разних мостова, 1300 жељезничких возова, 2000 локомотива, 20.000 вагона и 700 већих и средњих индустријских објеката.

Уништавање 80 км жељезничке пруге између Тарчина и Раме и свих мостова и других објеката на том делу које су, у једном налету, извршиле наше пролетерске јединице 1942 године приликом пребацивања преко пруге Сарајево—Мостар, може послужити као изразити пример оперативног запречавања у наступној операцији. Исто тако је карактеристичан пример оперативног запречавања — рушење мостова на Неретви и Рами од Острошца до Карауле у току IV офанзиве, у марту 1943 године. У току од 48 часова у долини Неретве на фронту од 30 км, према одлуци Врховног штаба, порушено је том приликом 6 мостова укупне дужине 450 м што је у извесној мери допринело поразу окупатора и четника, осујетило непријатељски план окружења наших снага у долини Неретве и омогућило даље продирање наших снага ка долини Дрине, Црној Гори и Санцаку.

На острву Вису 1944 године било је изведено систематско запречавање у циљу обезбеђења од напада с мора и ваздуха. Била су постављена минска поља, препреке од жице, бурад напуњена каменом и бензином итд. То је поред осталог допринело да је острво остало у нашим рукама до краја рата. Немци су због тога одлагали напад да би га боље припремили, али су офанзивним дејствима наших снага на јадранској обали и другим деловима у томе били спречени, иако је Вис за њих био важан због обезбеђења морских комуникација у Јадранском мору.

Карактеристичан је пример неуспелог рушења у Београдској операцији: на дан 20 октобра 1944 године Немци нису успели да поруше мост на Сави код Београда иако су благовремено припремили све што је било

потребно за рушење, тако да су наше јединице истог дана заузеле Земун и продужиле даље наступање у Срем.

У завршним операцијама наше Армије, наше инжењерске јединице су, нарочито на Сремском фронту, примењивале и постављање минских поља поред осталих врста запречавања.

*
* *
*

Анализирајући искуства из запречавања у току Другог светског рата, нарочито на Источном фронту, може се доћи до закључка:

— да минско-експлозивне препреке, тј. масовно постављање минских поља и рушење објеката на комуникацијама, претстављају главни елеменат запречавања, за разлику од Првог светског рата у којем је, у том погледу, рушење било главни елеменат;

— да је запречавање које изводе сопствене трупе и прављење пролаза за сопствене трупе у непријатељским препрекама (разминирање и др.), постало самосталан вид инжењерске борбе, тј. најважнији вид дејства инжењерије.

И поред тога што је на овом месту опширније говорено о развоју запречавања, биће потребно (нарочито нашим инжењерским старешинама) подробније прикупити и средити наша и страна искуства о запречавању.

Циљ, улога и значај запречавања у савременој операцији

Циљ запречавања је:

— задржати покрет или успорити темпо непријатељског наступања и ограничити или онемогућити његове маневре (ово се у првом реду односи на његове тенковске, моторизоване или механизоване снаге);

— нанети губитке његовој живој сили и техници, смањити борбени морал његових трупа;

— пореметити или отежати непријатељско снабдевање, саобраћај и везе; смањити економски и ратни потенцијал територије коју непријатељ држи или намерава заузети.

Циљ запречавања произлази из општег циља који поставља команда која руководи операцијом или борбом у датој ситуацији и не може се третирати сам за себе. Према томе, запречавање може имати оперативни или тактички циљ.

Улога и значај запречавања. Као што се из изнетог види запречавање може имати велики значај у вођењу рата. И поред извесних активних радњи (на пример дејства ПОЗ-ова) улога запречавања је у основи дефанзивна, без обзира да ли се запречавање примењује у одбрани или нападу. Запречавање је у ствари елеменат борбеног дејства трупа са основним циљем да се задржи покрет или успори темпо непријатељског наступања и добије у времену да би се, поред осталих мера обезбеђења, створили што повољнији услови за активно дејство сопствених пешадиских, артиљерских и тенковских снага и авијације.

Дефанзивна улога запречавања, с обзиром на врсте препрека којима се остварује, може имати карактер активне одбране (кад се примењују активне препреке: мине, рушења, електрифициране жичне препреке,

и др., тј. када се непријатељу, поред запречавања, наносе и губици у живој сили и техници), или карактер пасивне одбране (кад се примењују пасивне препреке, на пример, жичне препреке, барикаде, ПТ ровови, и др.).

Запречавањем се готово редовно, поред осталог, постиже економија у сопственим снагама. На пример, рушењем теснаца стварају се услови за његову одбрану знатно мањим снагама (него ако није порушен на време), тако да се може одвојити део снага за дејство против непријатеља који напада теснац.

Улога и обим запречавања зависи од низа околности, а у првом реду од задатка јединице, карактера непријатеља и његових дејстава, особености земљишта, ширине фронта, укупног односа снага, односа ПТ и инжењерских снага, итд. Карактер земљишта у ширем смислу (тј. да ли је оно равничасто, брдовито или планинско, пошумљено или голо, какав је правац протезања и величина речних токова, склоп саобраћајне мреже и др.) највише има утицаја на ефикасност и начин запречавања.

Запречавање се изводи лакше и са мањим ефективима на планинском него на брдском и равничастом земљишту. Пошто је покрет, нарочито моторизованих и механизованих трупа, на планинском земљишту скоро редовно ограничен само на поједине правце — комуникације, то се солидним и благовременим запречавањем на њему, са мањим инжењерским снагама и средствима него на маневарском земљишту, може за дуже време потпуно запречити покрет знатно већих непријатељских снага.

Запречавање на равничастом земљишту постиже се у првом реду постављањем минских поља и рушењем објеката, док се на планинском земљишту остварује првенствено рушењем објеката (теснаца, клисура, превоја и др.).

Кад год је могуће, запречавање треба наклонити на природне препреке (речни токови и др.), а вештачке препреке што више користити у комбинацији и у складу са природним препрекама.

Све већи развој и све већа продукција тенкова и моторизованих борбених средстава савремених армија говори о томе да ће се убудуће моћи остварити још већа густина оклопних и моторизованих средстава у борбеном поретку јединица. То значи да се може рачунати на још бржи темпо наступања него у току Другог светског рата. С друге стране, због наглог развоја авијације, у будућим операцијама свакако ће бити већа примена ваздушно-десантних јединица тактичких и оперативних размера. Све ће то утицати, како на одређивање места — улоге запречавања у будућим операцијама, тако и на карактер и начин његове примене у разним видовима операција.

Из овога би се могао извући закључак: прво, у оквир припрема за запречавање не долазе у обзир само приграничне зоне — појаси (као што је то био случај пред Други светски рат), већ читава државна територија или њен већи део; друго, запречавање не треба да буде оријентисано само према граничној линији или према линији фронта, већ и у смислу кружне одбране — у свим правцима, дајући приоритет највероватнијим правцима непријатељских дејстава са земље и имајући у виду могућност ваздушно-десантних дејстава; и треће, посебно је питање односа утврђивања (у систему сталне и полусталне фортификације) и запречавања. Запречавање

и утврђивање чине целину — то су две стране једног те истог питања. Одредити најбољи однос једнога према другоме уопште, а посебно у појединим етапама и просторно, ствар је процене за сваки поједини случај. Но, имајући у виду да се и утврђивање и запечевање припремају за време мира, и да се за време рата припремају и активирају одређеним инжењерским и фортификациско-техничким снагама и средствима, треба одредити приоритет једног над другим за сваки поједини случај.

С обзиром на искуство прошлог и вероватни карактер евентуалног будућег рата (маневарски карактер, масовна употреба тенкова и моторизације, масовна употреба авијације и могућност ваздушно-десантних дејстава, моћна артиљериска ватра, нова инжењериска и друга средства) запечевање ће имати већу улогу него до сада. То не значи да ће утврђивање имати мањи значај, али је разумљиво да једно иде на рачун другог иако и запечевање и утврђивање имају мање више исти циљ. При том треба имати у виду да се запечевање остварује несразмерно мањим ефективима (новчани издаци, материјал, радна снага) и далеко брже него утврђивање, које захтева примену најновијег система, а често и онај материјал (челик и др.) који се може употребити за нападна средства (тенкови, топови). С друге стране, утврђења брзо застаревају.

У сваком случају, опасно је делити запечевање од утврђивања, као што је то углавном био случај код бивше југословенске војске (као што је раније изнето).

Подела запечевања

Према гледиштима која постоје у савременим армијама запечевање се дели на тактичко и оперативно, а по нашем мишљењу требало би још додати и запечевање најширих (стратeгиских) размера.

Тактичко запечевање изводи се у оквиру тактичких јединица према плану дејства и инжењерског обезбеђења тих јединица, са циљем њиховог непосредног обезбеђења. Тактичко запечевање предузима свака јединица у свим видовима борбе, по наређењу команданта дотичне јединице. Запечевање врше саме трупе и инжењерске јединице у њиховом саставу. Тактичко запечевање, по правилу, мора бити чврсто усклађено са ватреним системом.

Оперативно запечевање изводи се за потребе оперативних јединица са непосредним циљем да се запречи, тј. успори или задржи наступање непријатељских снага на најважнијим правцима, а нарочито покрети непријатељских главних тенковских и моторизованих групација.

Оперативно запечевање изводи се по наређењу команданта армије — фронта, по плану оперативног запечевања одговарајуће јединице.

Планом оперативног запечевања, поред осталог (за разлику од тактичког) предвиђа се и прецизира употреба мина изненађења и мина са задоцнелим дејством.

Примена оперативног запечевања долази нарочито до изражаја у одбранбеним операцијама или приликом повлачења, иако се оперативно запечевање врши у нападним операцијама, но у мањим размерама.

У маневарској одбрани при повлачењу, у складу са планом евакуације, благовремено се припрема запечевање појединих рејона или просто-

рија, тј. рушења или паљења насељених места, индустријских постројења (нарочито оних која производе ратни материјал), складишта, саобраћајних чворова, пристаништа, рудника, електричних централа и др. са циљем да се непријатељу отежа снабдевање и коришћење економског потенцијала дотичне просторије и на тај начин посредно утиче на ток операције.

Оперативно забрањивање са непосредним циљем успоравања темпа или забрањивања непријатељског наступања редовно се врши што потпуније и темељитије. У ком ће се степену вршити оперативно забрањивање са посрединим циљем (уништавање или парализање економског потенцијала дотичне просторије) зависи од конкретне војно-политичке ситуације на датом бојишту и регулише се директивама Врховне команде у зависности, између осталог, и од тога да ли се ради о сопственој или непријатељској територији, да ли је становништво евакуисано или не, итд.

Оперативно забрањивање врши се начелно снагама и средствима оперативних инжењерских јединица.

Оперативно и тактичко забрањивање се усклађује по намени, времену и простору. Другим речима, тактичко забрањивање произлази из оперативног као што тактичка дејства уопште произилазе из оперативних дејстава.

Оперативно забрањивање редовно је повезано са системом артиљерске и пешадијске ватре. За разлику од тактичког забрањивања, препреке које су створене у оквиру оперативног забрањивања, у извесним приликама (на пример, при повлачењу) не морају се бранити непосредном ватром, већ треба да се налазе под дејством артиљерије ДД и авијације.

Забрањивање најширих размера врши се благовремено по плану Генералштаба — Врховне команде са циљем обезбеђења државне територије у целини или њеног већег дела. Она садржи елементе оперативног и тактичког забрањивања. Редовно се припрема још у време мира у најтешњем складу са планом фортификациског уређења државне територије. Но, то је ствар посебне студије.

* * *

Према видовима дејства **оперативно забрањивање** се може изводити у одбрани, нападу, при извлачењу из борбе и повлачењу и у позадини непријатеља.

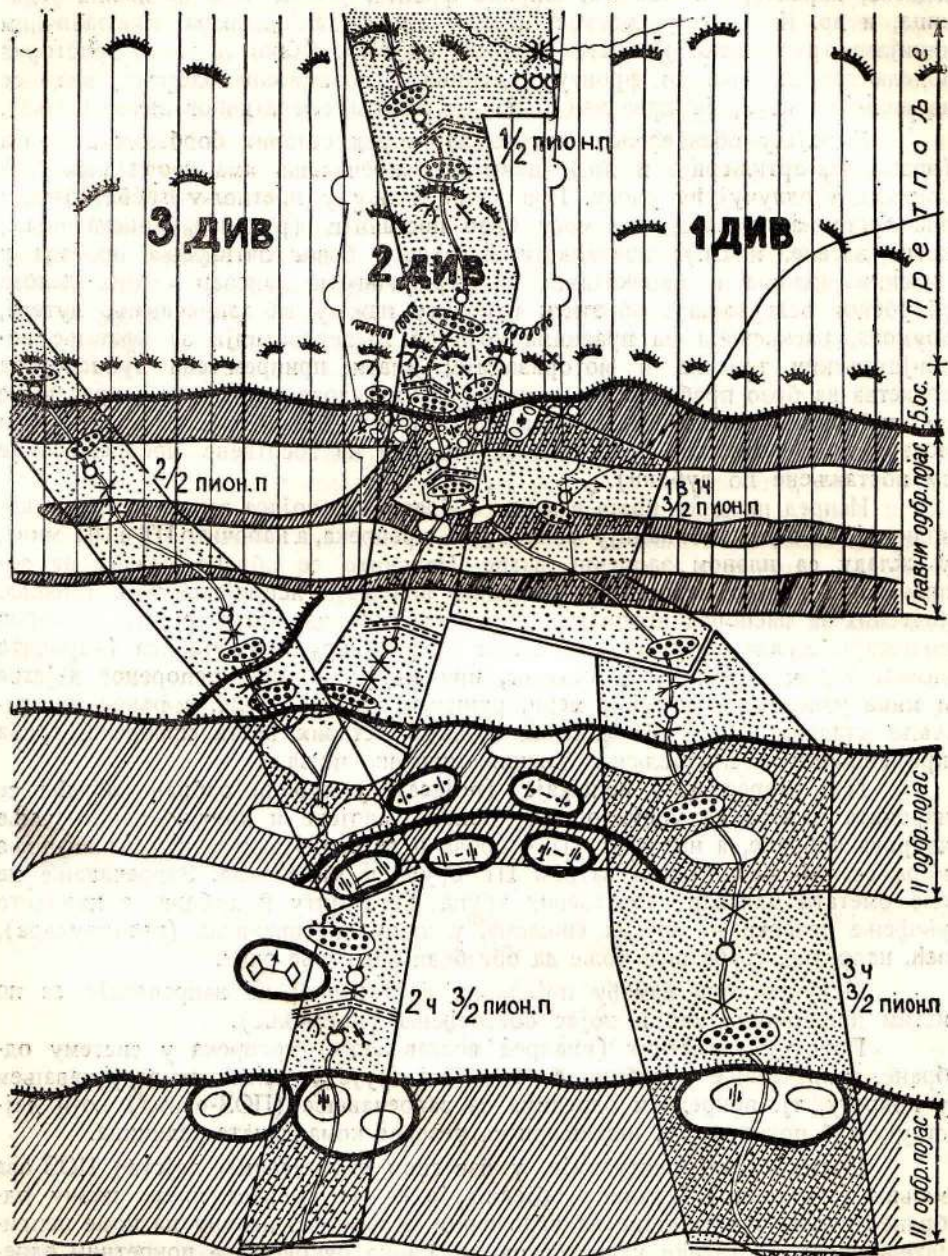
Забрањивање у позиционој одбрани обухвата:

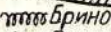

— појас претпоља (ако оперативни командант руководи његовом одбраном) или, по потреби, само поједине тачке — рејоне на најважнијим правцима;

— поједине отсеке главног одбранбеног појаса преко којих изводе највероватнији правци удара непријатељских тенковских и моторизованих снага;

— други и трећи одбранбени појас и међупросторе између појаса и бокове.

Читава зона оперативног забрањивања (тј. зона одбране дотичне оперативне јединице) дели се по фронту и дубини на секторе оперативних инжењерских јединица. Ова подела врши се по фронту с обзиром на вероватне правце непријатељског удара, а по дубини према одбранбеним појасима или природним линијама (планински грени, речни токови). Колико

Оперативно запречавање	бринува спирала	фугасе
Тактичко запречавање	Рушење	Минско поље
Граница реона операт.запреч.	ПТ ровови	Засека
пион. јединица	Отпорне тачке	

ће бити сектора запречавања у појединим случајевима, зависи од општер задатка, карактера земљишта, ширине фронта, јачине инжењерских јединица, и др. Кад год је могуће подела треба да одговара разграничним линијама трупа, иако је често неовисна од тога. (Како се врши просторна подела запречавања по фронту и дубини у позиционој одбрани, види се из шеме на којој је приказан један од начина оперативног запречавања).

У појасу обезбеђења (претпоља), поред осталих борбених дејстава (пешадије, артиљерије и др.), примена запречавања има веома важну, а понекад и одлучујућу улогу. При запречавању у претпољу треба: бирати оне врсте запрека које се могу брзо поставити (рушења, минска поља, месне засеке, и сл.); предвидети могућност брзог затварања пролаза у минским пољима и барикадама; не ограничавати маневар својих делова (борбеног осигурања); обратити нарочиту пажњу на запречавање путева, друмова, раскрсница на правцима који су највероватнији за кретање непријатељских тенкова и моторизације; имати припремљена транспортна средства за брзо пребацивање инжењерских делова који врше запречавање по дубини на следећим положајима борбеног осигурања; прецизирати правце повлачења својих делова (с обзиром на сопствене препреке које су постављене по дубини).

Испред предњег краја главног одбранбеног појаса запречавање се изводи најјаче и уз комбинацију свих врста препрека, а нарочито ПТ и ПП мина, у складу са планом запречне ватре. Нарочито се обраћа пажња на запречавање рејона вероватних полазних положаја непријатељских тенкова, подесних за распоред непријатељских осматрачница, артиљерских ватрених положаја, зграда за становање, тј. за смештај трупа и штабова (нарочито зими). У том циљу, поред осталог, примењују се мине успореног дејства и мине изненађења у већој мери, рушење, паљења и др., а поред постављања сталних ПТ и ПП минских поља и осталих врста препрека, треба примењивати и постављање лажних минских поља.

При запречавању положаја (појаса) у дубини одбране обраћа се нарочита пажња на међупросторе, бокове, спојеве и кружно запречавање чворова одбране, а нарочито ПТ чворова и рејона. Предтерен минских поља мора се тући што јачом ватром ПТ оруђа и митраљеза. Запречавање не сме ометати маневар сопствених трупа по фронту и дубини, а нарочито увођење резерви — других ешелона, у циљу противнапада (противудара), већ, напротив, треба што боље да обезбеди извођење ових.

Међупростори између појединих појаса одбране запречавају се по истим принципима као и појас обезбеђења (претпоље).

Поред непокретних (унапред постављених) препрека у систему одбране, запречавање у дубини одбране остварује се активним запречавањем у покрету, тј. покретним одредима за запречавање (ПОЗ-овима) који дејствују као покретна ПТ инжењерска резерва команданата јединица.

Према развоју ситуације, у извесним случајевима, дејство ПОЗ-ова мањих (тактичких) јединица обједињује се и усмерава према плану одбране оперативне јединице на угроженом правцу, тј. правцу на коме непријатељ испољава главни удар тенковима. Гипко руковођење покретним одредима увелико доприноси ефикасности запречавања — чврстости одбране. (О јачини и саставу ПОЗ-ова биће посебно говора).

Поред ПОЗ-а, према правцима непријатељског наступања у оквиру тактичких па и оперативних јединица, формирају се групе за запречавање (ГЗ) са задатком да врше активирање унапред припремљених непокретних — сталних препрека, на пример, рушење мостова, затварање пролаза у минским пољима и др.

Групе за запречавање не треба бркати са ПОЗ-овима који активно, тј. у покрету дејствују, као и свака друга резерва и који затварају оне правце који у припремном периоду нису запречени или нису довољно запречени.

На тешко проходном земљишту, где су искључени маневри непријатељских тенковских снага и њихов покрет ограничен на свега један или два правца, који се унапред могу запречити, запречавање се организује и изводи друкчије него на равничастом или маневарском земљишту. ПОЗ-ови, у досадашњем њиховом значењу, по нашем мишљењу, у многим случајевима неће имати разлог свог постојања у одбрани на планинском земљишту, већ би у динамици борбе групе за запречавање вршиле задатке за пречавања. То се односи на тактичке, па у извесним случајевима, и на оперативне јединице. Јасно је да се унапред не може рећи да ПОЗ-ови на планинском земљишту опадају и да их не треба одређивати, већ за сваки конкретни случај треба решавати да ли ће дотична јединица имати и ПОЗ и ГЗ и које јачине, или само једно од то двоје. Разумљиво је да ће ПОЗ-ови имати предност при одбрани на равничастом земљишту, где је понекад читава ширина фронта и дубина положаја приступачна за тенкове, а да на планинском земљишту, где, на пример, на положај једне дивизије или корпуса изводи само једна комуникација (на којој се тенкови могу развити само у маршевској колони), нема потребе за формирање ПОЗ-а у оном значењу каквог смо га ми усвојили, већ би место њега боље одговарала група за запречавање дивизије или корпуса.

Овде се не ради само о разлици у термину него и о суштинској разлици која има утицаја на рад инжењерских јединица, тј. на начин дејства: док ПОЗ дејствује покретом унапред и на бокове у циљу запречавања покрета непријатељских тенкова на правцима који се често не могу унапред прецизирати, докле групе за запречавање врше активирање препрека које су већ благовремено постављене на фиксираним местима, крећући се по извршеном задатку уназад на следеће објекте.

Неразјашњеност овог и неких других сличних питања (с обзиром на наше конкретне услове) може имати штетних последица. Тако се, на пример, у оквиру оперативне обуке (нарочито инжењерских старешина) често греша: одређују се ПОЗ-ови искључиво на камионима, на планинском земљишту и дају им се задаци чак и на оним правцима на којима камиони уопште не могу проћи, или се, као што је напред наведено, одређују и онда када нема потребе за њима, или бар не у јачини као на равничастом земљишту, итд.

При дејству у планини инжењерским јединицама треба додељивати она транспортна средства за брзо пребацивање која за дати моменат најбоље одговарају, а то значи, у извесним случајевима, уместо камиона — двоосовна или једноосовна кола, товарне коње, а понекад и носаче.

Изнетом гледишту могло би се приговорити да поред запречавања покрета тенковима, ПОЗ треба да запречи покрет и пешадији (мисли се на планинском земљишту), али то није оправдано, јер је ПОЗ покретна инжењерска јединица која у првом реду има задатак да запречи покрет непријатељских тенкова и моторизације. Он треба (ако може) да запречи и покрет пешадије и да одвоји пешадију од тенкова, али је његово дејство у основи усмерено на тенкове. Другим речима, запречавање покрета непријатељске пешадије за ПОЗ претставља другостепени задатак, јер то врши сопствена пешадија, у првом реду, својом митраљеском ватром, што је уосталом њена основна улога. Ако је баш нужно да у току борбе инжењерија запречава пут и непријатељској пешадији (мисли се на планинско земљиште), онда такав задатак добија инжењерска резерва (наоружана ПП минама) која је у рукама команданта и која ће ређе самостално, а нормално са општом резервом, вршити наведени задатак (уколико се исти постави, односно уколико то не би била у стању да учини група за запречавање дотичне јединице или групе за запречавање нижих јединица).

Запречавање у маневарској одбрани. „Снага маневарске одбране састоји се у садејству маневра са ватром и широком применом разноврсног запречавања“ (ПБП). Из овога произлази, с обзиром на карактер дејства у маневарској одбрани, да запречавање у овом виду одбране има нарочити значај. По нашем мишљењу, запречавање у маневарској одбрани има исту или сличну примену као и у претпољу код позиционе одбране.

Као и код позиционе, тако и код маневарске одбране, читава зона одбране дели се на секторе по фронту и дубини према јачини и саставу инжењерских јединица. Дубина појединих сектора обично се везује за узастопне линије одбране. Подела се тако изводи да се обезбеди постепеност запречавања, тј. док унапред истурене инжењерске јединице врше запречавање на предњим секторима, дотле иза њих друге јединице припремају за запречавање следеће секторе и тако даље редом по дубини.

Запречавање се врши по правцима испред узастопних линија одбране, мињањем међупростора између њих и путева који изводе управо на сопствени положај, као и оних којима би непријатељ покушао да врши паралелно гоњење браничевих делова који се повлаче на следеће линије одбране. Тежиште запречавања је на правцу дејства тенкова и моторизованих јединица.

ПОЗ-ови и ГЗ начелно су јачи и може их бити више у маневарској него у позиционој одбрани и код тактичких, а и код оперативних јединица због самог карактера маневарске одбране, веће динамике обостраних дејстава, мање везаности браниоца за земљиште и бржег темпа наступања нападача који треба успорити. Зато се у маневарској одбрани гро инжењерских јединица ангажује на запречавање.

У маневарској одбрани нарочито се обраћа пажња на организацију запречавања положаја заседа који се обично организују између појединих одбранбених линија. Пошто заседе имају задатак да изненадно дејствују на непријатеља, при запречавању се првенствено бирају неприметне препреке (рушење, минска поља, малоприметне фортификациске препреке и др.).

У извршењу запречавања даје се шира иницијатива нижим командантима, него код позиционе одбране. Тако, на пример, нашим борбеним пра-

вилама предвиђено је да се рушење мостова и кварење путева у маневарској одбрани врши по наређењу команданта батаљона који се последњи повлачи или, ако то ситуација захтева, по наређењу команданта пука. Међутим, у позиционој одбрани издавање таквих наређења врши се према надлежности и прецизира одозго на ниже: командант фронта наређује рушење објеката (мостова, тунела, клисура и др.) фронтског значаја, а команданти одговарајућих јединица за објекте армиског, корпусног, дивизијског, итд. значаја. У позиционој одбрани то је тако потребно, јер је то потврдило искуство ранијих, а нарочито Другог светског рата. То у првом реду произлази из карактера позиционе одбране — с једне стране, одређени положај мора се одржати, а с друге, циљ противнапада и противудара има много већи и шири значај него у маневарској одбрани. Због тога је разумљиво да треба ускратити право издавања наређења за рушење неког моста, на пример, команданту батаљона, већ га задржати за команданта дивизије, који преко истог моста можда намерава да уведе своју резерву у циљу одбацивања непријатеља (а то дотични командант батаљона не мора да зна), и томе слично. (Надлежност издавања наређења за рушење објеката у позиционој одбрани засада није прецизирана у нашим борбеним правилима и Ратној служби).

Треба нагласити да је благовремено издавање наређења за рушење било и даље је остало врло осетљиво питање. У прошлим ратовима многи мостови, тунели и други објекти, падали су неоштећени у руке непријатељу често и зато што извршиони нису благовремено добили наређење за извршење рушења. Последице су биле мање или веће, а, као што је напред речено, понекад, и катастрофалне. Због тога би ово питање требало овако поставити: ако извршилац (инжињерски официр или подофицир) благовремено не добије наређење од општевојног старешине који је одговоран да изда то наређење, онда треба да му га изда општевојни старешина који се налази у близини објекта, а ако не може да добије ни такво наређење, онда је извршилац дужан да изврши рушење по сопственој иницијативи. Ни у ком случају објекат не сме непоручен пасти у руке непријатељу.

Према совјетским гледиштима минска поља у позиционој одбрани постављају се по плану мирирања команданта дивизије, а постављање мина са задоцнелим дејством врши се по решењу команданта фронта. По нашем мишљењу, а с обзиром на развој инжињерске технике и наше услове, надлежност за ово би требало пренети за један степен ниже, тј. да се минска поља постављају по наређењу и плану команданта пука и виших старешина, а мине са задоцнелим дејством по наређењу команданта армије и виших.

Ово као и нека друга питања која се односе на надлежност и одговорност општевојног команданта требало би прецизирати нашим борбеним правилима, јер за то постоје разлози. И поред тога што су ова питања предвиђена у нашим инжињерским правилима (за сад још недовољно), ратна пракса је показала да су поједине општевојне старешине често грешиле због непознавања, а понекад и не респектовања одредаба инжињерских правила (по овим питањима). То не значи да би од општих борбених правила требало стварати борбена правила родова војске, већ само то да би наведена и нека друга слична питања у најкраћим цртама требало унети у борбена правила и Ратну службу.

Запречавање у нападу. Према пројектованим правцима удара сопствених снага и вероватним противдејствима непријатеља, у нападу се одређују сектори запречавања инжињерских снага по плану оперативног запречавања.

Запречавањем у нападу треба:

— омогућити пешадији и тенковима да се брзо утврде на заузетим линијама и заштитити њихове бокове и спојеве од противнапада и противудара непријатеља;

— онемогућити непријатељу да поново заузме важне тачке (мостове, теснаце, и др.) у дубини одбране или ако би покушао да ове изненада заузме у позадини наступајућих трупа;

— заштитити ватрене положаје артиљерије, тенкове и командна места. У нападу се првенствено примењује покретни систем запречавања (ПОЗ-ови): запречавање праваца непријатељских противудара и противнапада. За запречавање у месту примењују се брза преносна запречна средства која се постављају за најкраће време: ПТ и ПП мине, бринове спирале, припремљена крстила, жежеви и др. (за утврђивање заузетих линија, ватрених положаја артиљерије итд.).

Запречавање при извлачењу из борбе и повлачењу врши се са циљем да се непријатељу онемогући или отежа гоњење и да се сопственим снагама створе услови за организацију одбране на предвиђеним линијама. Тада се примењује брзи начин запречавања, рушећи и минирајући нарочито оне комуникације које изводе управно на наш положај као и оне којима би непријатељ покушао да врши паралелно гоњење.

Запречавање у непријатељској позадини примењује се са циљем да се за дуже или краће време прекине саобраћај на железничким, друмским и речним комуникацијама и линијама везе, да се непосредно дејствује на непријатељске моторизоване делове и да се спречава нормално функционисање његовог снабдевања и привреде.

Овај вид запречавања, било да инжињерске јединице дејствују самостално као диверзантске групе, било у саставу општевојних група или партизанских одреда, има нарочити значај за наше прилике. Наше огромно искуство које смо у том погледу стекли у Народноослободилачком рату, треба даље развијати и допуњавати с обзиром на нова техничка средства. Запречавање у непријатељској позадини може пружити значајне користи оперативним дејствима.

*

* * *

По времену које стоји на расположењу запречавање може бити благовремено и хитно, а по степену извршења потпуно и непотпуно. Код запречавања (у целини) увек треба подразумевати припремни и извршни део (активирање). Припреме могу трајати више дана или месеци, а извршење захтева минимално време за рушење, на пример, само онолико колико је потребно да се припремљени мост поруши или да се на минском пољу затвори пролаз, итд.

Када ће се изводити благовремено, а када хитно запречавање, зависи од времена које стоји на расположењу за припрему, тј. од вида борбеног дејства (одбрана, напад) и других околности. Ово се односи на запречавање

у току рата. Посебно је питање благовременог запечавања за време мира, које може трајати дужи период.

Благовремено, односно хитно запечавање, поклапа се са појмом благовременог односно хитног утврђивања.

Потпуно запечавање у одбранбеним операцијама изведено је онда када је запечавањем обухваћена читава одбранбена зона по фронту и дубини, тј. када су припремљени сви објекти за рушење који могу имати утицаја на ток операције, када су постављена минска поља на свим вероватним правцима, итд. Потпуно запечавање се поклапа са појмом потпуног утврђивања положаја. Рачуна се да је за потпуно запечавање у оперативном смислу потребно најмање месец дана, што зависи од низа околности (особенисти земљишта, величине просторије која се запечава, броја објеката, јачине инжињерских јединица, количине мина, експлозива, итд.).

Кад год је могуће треба тежити потпуном запечавању. Потпуно запечавање се изводи према плану запечавања, у коме се одређује приоритет — ред хитности извођења, тако да се првенствено обезбеди основна готовост запечавања. У првом реду хитности запечавају се главни правци по фронту, најближи појас ка непријатељу, и даље редом по дубини допуњавајући постепено готовост система запечавања до пуног степена.

Непотпуно запечавање примењује се кад нема довољно времена, средстава, инжињерских јединица, итд. И при овом, као и претходном начину, полази се од основног — главног шта треба запечити; према датим могућностима планирају се задаци и одређује ред хитности.

Према врсти средстава и начину извршења, запечавање се остварује: рушењем објеката; минирањем (постављањем минских поља, ПП мина, мина изненађења и мина са задоцнелим дејством); израдом ПТ ровова; побијањем шипова, шина, итд.; стварањем вештачких поплава; засекама; барикадама; преоравањем путева и жељезничких пруга; електрифицирањем препрека (у првом реду жичних); пожарима; затровавањем, итд. Ово је изнето само да би се добила потпунија слика о запечавању. Начин примене наведених препрека и њихова комбинација ствар је посебног разматрања. Наши борци и старешине имали су мање или више прилике да се огледају са свим наведеним препрекама у току Народноослободилачког рата и да стекну драгоцену искуства у томе.

Инжињерске препреке постављају и израђују саме трупе у оквиру инжињерског обезбеђења, док се за рад са минско-експлозивним и специјалним препрекама првенствено користе инжињерске и њима одговарајуће јединице (фортификациско-техничке, жељезничке, путне) јер је то њихов основни задатак.

Закључак

Из ратног искуства је познато да је проналазак нових борбених средстава увек утицао мање или више на тактику; да су нови ратови редовно доносили и нова борбена средства која су допуњавала, а у извесним случајевима и потискивала она из претходних ратова. Другим речима, нови ратови доносили су редовно мања или већа тактичка и техничка изненађења. Према томе, средства запечавања морају бити савремена да би у потпуности одговорила својој намени. Она се морају развијати упоредо са раз-

вијањем осталих средстава војне технике која се брзо мењају и усавршавају. Осим тога, треба на време проналазити нове облике и начине запечавања који ће се најефикасније супротстављати нападним средствима, ослањајући се и по једном и по другом питању на искуства из Другог светског рата, али се не ограничавати само на њих. У супротном изненађења су неминовна (пример француске војске 1940, бивше југословенске војске 1941 године, итд.). Отуда произлази важно питање улоге инжењерије и осталих родова у извршењу запечавања.

Баш кроз извршење задатака запечавања за потребе сопствених трупа и савлађивање непријатељских препрека (разминирање и др.) у Другом светском рату инжењерија је постала борбени род, за разлику од ранијих ратова, када њена улога није прелазила оквир пасивног садејства другим родовима. „Тада се одредило место инжењераца у борбеном распореду, то је место у предњим деловима пешадије“. „Инжењерац је постао вољени друг пешака, тенкисте и артиљераца... Тамо где је прошао инжењерац, може се смело ићи...“.

Разумљиво је да ће се улога инжењерије и убудуће мање или више мењати, да ће родови војске извршавати поједине инжењерске, а инжењерија добијати нове задатке, итд. Тако, на пример, већ при крају Другог светског рата због малобројности инжењерије, пешадија и други родови на помоћним правцима извршавали су задатке минирања, па и разминирања. Имајући то у виду могло би се већ сада поставити да се пешадиске јединице обучавају у коришћењу и савлађивању противпешадиских (ПП) мина на исти начин као и у руковању пешадиским бомбама; да се сви родови обучавају у потребном обиму у савлађивању мина изненађења, итд. Тиме се не мисли на растерећење инжењерије, већ на њено потпуније ангажовање у решавању ових задатака на главним правцима, нарочито на савлађивању нових врста минско-експлозивних препрека и других (на пример, електрифицираних, чија би се примена у будућем рату могла очекивати с обзиром на развој електротехнике и електрификације), итд. Разумљиво је да ће рушење, минирање и разминирање и даље остати као основни задатак инжењерије.

Све то намеће питање благовремене допуне наставних планова и програма, допуне правила и друге мере.

Наша државна територија, претежно планинског карактера, са сплетом речних токова у њеном низинском делу, у целини омогућава примену масовног и ефикасног запечавања у свим правцима, тако да оно може знатно допринети успешном вођењу операција и са јачим непријатељским снагама. Из тога произлази да је запечавање од нарочитог значаја за одбрану наше земље. По овом, као и по осталим питањима, ми ћемо се руководити начелом: **да у рату предност има онај који изненађује непријатеља, а сам се не да изненадити.**

Генералмајор БРАНКО ОБРАДОВИЋ

НЕШТО О ОРГАНИЗАЦИЈИ САДЕЈСТВА НА ЗЕМЉИШТУ У ПРИПРЕМНОМ ПЕРИОДУ НАПАДА (ОДБРАНЕ)¹⁾

О организацији садејства, као веома важном питању које треба рјешити у припремном периоду организације напада, односно одбране, води се доста жива дискусија и поред тога што је то питање донекле обухваћено у неким правилима и прописима. Та дискусија потиче из различитих мишљења о начину његовог рјешења.

У овом чланку покушаћу да одговорим на слиједећа питања:

— шта је „командантско рекогносцирање“ и шта оно обухвата, углавном, у процесу припреме операције?

— шта је „организација садејства“ и шта она обухвата, углавном, у процесу припреме операције?

— да ли се и како могу спојити ове двије радње, које се у садашњој пракси изводе потпуно одвојено и

— да ли се може и на који други начин организовати садејство између садејствујућих штабова и јединица?

Основни задатак командантског рекогносцирања (извиђања)¹⁾ јесте доношење коначне одлуке на земљишту. У току командантског рекогносцирања конкретизују се и дефинитивно устаљују елементи претходне одлуке, а потчињени општевојни команданти и старјешине родова и служби примају детаљне и коначне задатке.

Када имамо пред очима процес командантског рекогносцирања (извиђања), састав група за поједине радне тачке и посебно састав групе на последњој радној тачки, на којој општевојни командант издаје своју коначну заповјест-одлуку, поставља се питање: зар овај основни задатак, као и конкретни задаци који се дају родовима и службама, нијесу обухваћени и кроз

¹⁾ Износи се као предлог аутора (Прим. ред.).

²⁾ Ријеч „рекогносцирати“ долази од латинског глагола „recognoscere“ који, углавном, значи: поново сазнати, поново се сјетити или опоменути нечега, прегледати, итд., док „cognoscere“ (од којег је постало „recognoscere“) значи: знати, познавати, истраживати, извидјети, итд. Према томе, израз „рекогносцирање“ не одговара суштини послова који се том радњом обављају, јер на командантском „рекогносцирању“ не сазнајемо, него провјеравамо своје мисли које су већ одражене у претходној одлуци и то само утолико, уколико би земљиште својим особинама могло да утиче у смислу њихове потврде или мијењања. Због тога мислим да би тај израз требало замјенити изразом „командантско извиђање“ који више одговара природи послова који се обављају том приликом, али то нема битног утицаја на суштину питања.

организацију садејства? Зар организација садејства по општевојној линији не почиње и зар се она, углавном, не завршава на командантском рекогносцирању?

Општевојни командант има задатак да нађе време за организацију свога „општевојног садејства“ (да га тако назовемо ради разликовања од организације садејства по родовима и службама). Као што је познато, „План командантског рекогносцирања“ (који се претходно разрађује), углавном, обухвата састав групе (и осигурања), правац кретања (маршрута), радне тачке и време бављења на њима, питања која ће се рјешавати и мјеста која се предвиђају за сусрет у току рекогносцирања са претставницима сусједа или оних официра који су са специјалним задатком упућени на помоћне правце или отсјеке.

Према садашњој пракси организација садејства претставља потпуно одвојену радњу од командантског рекогносцирања (извиђања).

Циљ садејства је да садејствујуће старјешине још једном на земљишту провјере и до детаља схвате своје задатке и што боље упознају задатке других садејствујућих јединица, родова и служби, једном ријечи, да схвате цјелину задатка. Међутим, према садашњој пракси у настави и у трупи, ово поновно излагање на радне тачке нема скоро никакве разлике од онога првог изласка — командантског рекогносцирања (извиђања). Наиме, ради се „План садејства“ који садржи све рубрике као и план рекогносцирања, састав групе остаје скоро исти, радне тачке такође су исте, итд. Значи, битна разлика је само у томе што се на првом изласку разматрају и утврђују основни елементи коначне одлуке, док се на поновном изласку (за организацију садејства) већ утврђени елементи „рекогносцирају“ — „поново сазнају“. Настаје питање да ли се, том приликом, и у којој мјери може мијењати раније утврђена коначна одлука општевојног команданта, да ли је уопште нужно одвојити ову радњу од командантског рекогносцирања, или пак, ако је треба одвојити, онда у којој форми и у коме циљу, и по каквом плану (који састав старјешина, који правци кретања, које радне тачке, итд.).

Наша правила предвиђају, а наша пракса потврђује, следећа два начела:

1) да општевојни командант и остале претпостављене старјешине треба да остављају што више времена својим потчињенима за припремање операције (боја) и

2) да потчињени старјешина не може радити и донијети претходну или коначну одлуку прије но што првопретпостављени старјешина донесе одговарајуће одлуке.

С обзиром на то, као и на све остале одредбе о поступку у процесу припрема операције, изгледа да би било много практичније, ако би се у току рекогносцирања (командантског извиђања) извршило и „општевојно садејство“, односно, организација садејства на којој се по општевојној линији конкретизује коначна одлука општевојног команданта и допунска наређења уз њу. Трајање рекогносцирања у том случају повећало би се највише за онолико часова, колико се, по досадашњој пракси, оставља за организацију садејства при поновном изласку на терен, а сама би пракса показала колико би времена општевојни командант раније могао обавити

све послове. Ако би се овако поступило (тј. ако би се за време рекогносцирања изводило и садејство које спроводи општевојни командант), поред уштеде у времену, постигла би се: пуна повезаност у разради свих елементарних коначних одлука; потчињенима би се оставило много више времена за њихове радове; смањено би се број изласака великих група људи на „очи непријатеља“ (тајност би била већа) и потчињени не би био принуђен да доноси одлуку прије но што је донесе његов претпостављени. (Ово ће се јасно видјети из анализе конкретне примјера, који ћу на крају изнијети).

Организација садејства до стрељачког пука може се у потпуности спојити са командантским рекогносцирањем (извиђањем), док би се у стрељачкој дивизији и корпусу, у оквиру одређеног времена за рекогносцирање, одвојила „једном малом паузом“, за вријеме које се учесници не би разилазили. У тој „паузи“ они би међусобно дошли до извјесних закључака, које би саопштили општевојном команданту, а овај би и то узео у обзир при издавању коначног наређења и директива по питању садејства.

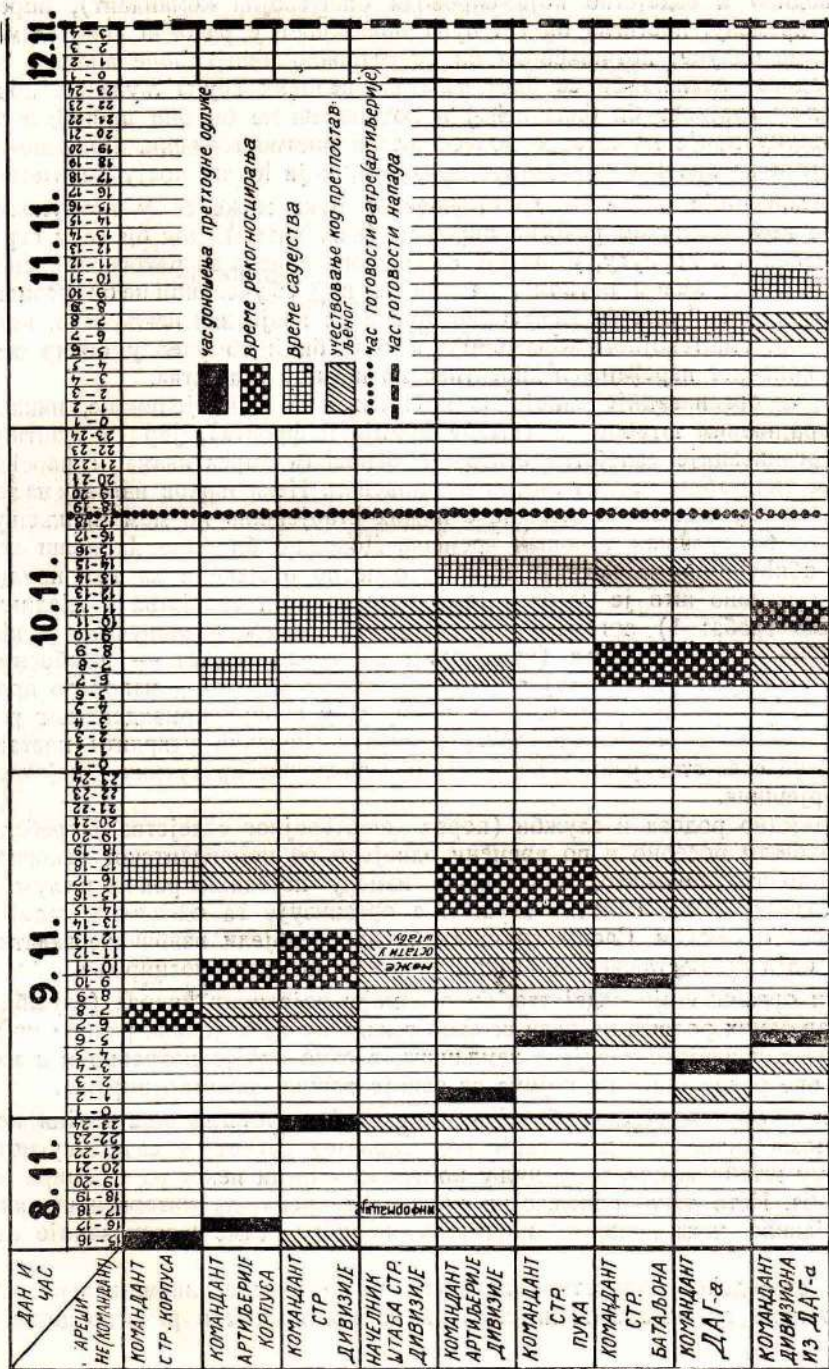
Форма организације садејства, која важи за ниже јединице, никако не одговара вишим штабовима (штабу армије и фронта), јер се суштина њихове организације садејства огледа у основним директивама и наређењима, које ти штабови издају својим потчињенима. Неки њихов излазак на земљиште, у смислу изласка на земљиште нижих старјешина, по мом мишљењу, претстављао би сувишан утрошак времена. Довољно би било да виши команданти обиђу само најважније правце, односно отсјеке и да том приликом утичу на оно што је најбитније у организацији садејства у цјелини. Према томе треба: 1) организацију садејства временски укључити у ко-командантско рекогносцирање (извиђање), 2) у јединицама — штабовима до стрељачког пука (закључно) обе радње чврсто увезати и напоредо водити и 3) у стрељачкој дивизији и корпусу, у оквиру командантског рекогносцирања, последије „мале паузе“, резимирати и коначно утврдити постављене задатке садејства узимајући у обзир и закључке присутних садејствених старјешина.

Садејство родова и служби (поред „општевојног садејства“) требало би организовати посебно и по времену одвојено од командантског рекогносцирања. Као што је познато, оно се врши између појединих родова и служби и унутар сваког рода, односно службе, а организују га одговорне старјешине родова и служби. Састав група треба да обезбједи извршење задатка садејства који је постављен приликом општевојног рекогносцирања.

При организацији садејства, било између појединих родова (служби) или унутар самих родова, не ради се само о изласку на поједине радне тачке, већ о обиласку извјесног дијела земљишта, а само ако је потребно и о изласку на оне радне тачке на којима се раније вршило рекогносцирање.

Приликом таквих „посебних“ организација садејства општевојни командант може лично да присуствује код важнијих сусрета у садејству потчињених му штабова, или да, у циљу контроле, одреди неког од официра из свога штаба. Исто тако, општевојни командант треба да интервенише ако би се појавила нека „спорна“ питања у процесу саме организације садејства.

Из слиједећег конкретне примјера и приложене „шеме-календара“ видјећемо како су организовани изласци на командантско рекогносцирање

Примјер шеме - календара појединих старјешина у једном стрељачком корпусу у припреми операције (боја) — трајање 4 дана

и организацију садејства у једној стрељачкој дивизији, како ти изласци „коче“ један другог и како одузимају много радног времена, тако да потчињенима остаје врло мало времена за рад. Примјер се заснива на овим претпоставкама:

а) стрељачка дивизија врши напад на непријатеља на планинском земљишту средње висине;

б) дивизија се налази у првом ешелону стрељачког корпуса на његовом правцу главног удара;

в) командант стрељачке дивизије примио је претходну одлуку од команданта стрељачког корпуса 8 новембра у 16,00 часова;

г) готовост ватре и артиљерије 10 новембра у 18,00, готовост за напад, 12 новембра у 4.00;

д) командант стрељачког корпуса наредио је да му командант стрељачке дивизије достави своју коначну одлуку на одобрење 9 новембра у 13,30;

ђ) командно мјесто команданта стрељачке дивизије удаљено је од КМ команданта стрељачког корпуса у моменту припреме операције око 10 км, а од прве радне тачке за рекогносцирање са командантом стрељачког корпуса око 12 км;

е) стрељачка дивизија је стигла у саставу стрељачког корпуса који је упућен из РВК да смијени једну стрељачку дивизију у одбрани и да организује и изврши напад на непријатеља.

Из анализе података у приложеној „шеми — календару“ видјеће се и потврдити мишљење да се код овакве тактичке ситуације, рока готовости ватре и готовости напада, који ће се у пракси често догађати, садејство мора изводити дијелом у склопу командантског рекогносцирања (извиђања), а дијелом између садејствујућих старјешина и њихових штабова, по одвојеним плановима за то.

Из шеме се види:

а) да све општевојне старјешине, по својој дужности, врше три радње: доносе претходну одлуку (на основу претходне или коначне одлуке свога старјешине), доносе коначну одлуку за вријеме командантског рекогносцирања и, најзад, организују садејство;

б) да команданти родова и служби у (нашем случају командант артиљерије) такође врше те исте радње;

в) да је дато минимално вријеме између тих радњи (водећи рачуна о наведеним удаљењима командних мјеста и радних тачака, као и о тешком, терену) да би се потчињенима оставило што више времена;

г) да општевојни командант, као и команданти родова и служби, поред наведених радњи које по својој дужности спроводе са својим потчињеним, учествују у свим тим радњама са својим претпостављеним старјешинама;

д) да је доношење претходне одлуке предвиђено у свако доба дана (ноћ или дан), док се за рекогносцирање и садејство морало одредити само свијетло (дневно) вријеме;

ђ) да је за доношење претходне одлуке просјечно предвиђено до 1 час, за рекогносцирање 2—4 часа, и за организацију садејства 2—3 часа;

е) да се организације садејства до стрељачког пука закључно завршавају свега на неколико часова пре часа готовости ватре (артиљерије), док се у нижим јединицама то садејство помиче чак иза часа готовости, уочи самог дана напада;

ж) да се у томе процесу могу десити „укрштања“. Тако, на примјер, ако командант артиљерије дивизије треба да учествује у рекогносцирању које спроводи командант артиљерије корпуса, може се десити да у исто вријеме врши рекогносцирање и командант стрељачке дивизије на коме обавезно треба да присуствује командант артиљерије дивизије. Осим тога, командант артиљерије има још шест „присуствовања“ (три по општевојној, а три по родовској — стручној линији) поред своја три основна рада — доношења претходне одлуке, рекогносцирања и организације садејства.

Пошто се у доцнијим радовима та „укрштања“ све више дешавају, нарочито од када је организација садејства у примјени као одвојена радња од рекогносцирања, било би неопходно да се те двије радње споје и врше истога дана. Тиме би се знатно добило у времену за друге веома важне послове и непријатељу знатно скратило вријеме за извиђање и откривање наших намјера.

У случају да је командант стрељачког корпуса дао своју коначну умјесто претходне одлуке (што ће бити врло чест случај), онда би командант артиљерије дивизије дошао да чује претходну одлуку команданта стрељачке дивизије, иако је од команданта артиљерије корпуса сазнао и коначну одлуку по артиљерији у корпусу.

Закључак

1 — Командантско рекогносцирање (извиђање) требало би вршити као и досада у свима штабовима, али повећати његово трајање на рачун времена које би се добило спајањем рекогносцирања са организацијом садејства.

2 — Садејство између садејствујућих родова (служби), као и унутар самих родова (служби), организовати према њиховом међусобном договору (плану). Та „посебна садејства“ треба да унесе командант стрељачке дивизије, односно његов штаб, у свој план контроле. Командант дивизије, који о томе садејству може бити обавјештен најкраћим путем, по потреби даје извјесна упутства, одређује правац рада и интервенише по важнијим питањима лично или преко официра из свога штаба. Природно је да начин рада при организацији ових „посебних садејстава“ треба друкчије регулисати и он ће се, свакако, у многе разликовати од досадашњег поступка.

3 — Цјелокупно вријеме које је по досадашњој пракси трошено на организацију садејства, а нарочито оно „мртво вријеме“ које је губљено при поновном изласку на радне тачке, може се укључити у рекогносцирање (извиђање), јер се приликом организације садејства неминовно понављало најмање 75% оног материјала који је разматран на рекогносцирању.

4 — Из података на приложеној „шеми — календару“ види се да би се 9 и 10 новембра на терену налазио велики број група за рекогносцирање,

као и то да би неке групе двапута у току једног дана излазиле на исто мјесто. Ако се томе дода потребно обезбјеђење (страже и патроле) ради осигуравања несметаног рада група, онда се излажемо опасности да непријатељски извиђачки органи са земље и из ваздуха само због тога открију нашу основну намјеру, а тиме доведу у питање припрему и извршење операције.

5 — По моме мишљењу, ово питање треба још дубље и свестраније размотрити са циљем да се што више добије драгоцјеног времена, које је нарочито важно од момента доношења коначне одлуке општевојног команданта. Зато би требало измијенити досадашњу праксу и потчињене ослободити поновног изласка на земљиште, такорећи истим путем, истим средствима и за рјешавање истих питања, да би своја садејства између родова спровели на вријеме и са успјехом.

НОКВАТА НА ОПЕРАТИВНЕ ОДЛУКЕ

Оперативна одлука је она која се износи у циљу да се изврши одређена војна операција. Она се износи на основу података које добијају извиђачки органи и на основу сопствених посматрања. Ова одлука је најважнија од свих одлука које се доносе у току војне операције. Она се износи у моменту кад се још није извршила ни једна од операција које су предвиђене у плану. Ова одлука је најважнија од свих одлука које се доносе у току војне операције. Она се износи у моменту кад се још није извршила ни једна од операција које су предвиђене у плану. Ова одлука је најважнија од свих одлука које се доносе у току војне операције. Она се износи у моменту кад се још није извршила ни једна од операција које су предвиђене у плану.

ИСКУСТВА ИЗ ОПЕРАТИВНЕ ОБУКЕ

Оперативна обука у општем смислу обухвата систематско образовање и усавршавање старешина и штабова здружених јединица за успешно образовање, припремање и извођење савремених операција оперативног и стратегиског значаја, доприноси развијању и усавршавању старешина у руковођењу и командовању крупним јединицама, оспособљава штабове за складан колективан рад, итд.

У систему којим се остварује потребна оперативна оспособљеност старешина постоје разноврсна средства и начини, међу којима, без сумње, прво место заузимају редовне војне школе које дају основно образовање. У односу на редовне школе сви остали начини и средства имају значај усавршавања и зато су мање-више допунског карактера.

Међу допунским начинима усавршавања највећи значај има „војна обука старешина и штабова“, која претставља планско усавршавање старешина у току целог њиховог службовања, у оквиру обављања њихових редовних функција. Ова војна обука обухвата све старешине без разлике, а прилагођава се њиховом функционалном степену дужности и степену војно-стручне оспособљености. Као таква, она се дели, углавном, на оперативну, тактичку и стручну обуку, а свака од тих група обухвата одређену категорију старешина.

У овом чланку биће речи само о оперативној обуци из оквира „војне обуке старешина и штабова“. Да би даље излагање било јасније, потребно је претходно уочити у чему се огледају карактер, могућности и циљ ове врсте обуке.

Као што је већ поменуто, оперативна обука са старешинама изводи се у оквиру обављања њихових редовних послова, што нужно ограничава величину наставног времена. Оно, практично, не би могло да износи више од 10 часова седмично. Повећање наставног времена преко ове границе ишло би на штету обављања других послова и обавеза, не само по величини одвојеног времена за извођење наставе, већ и по величини слободног времена потребног за индивидуални рад на савлађивању наставног градива. Слободно време такође је ограничено, јер је потребно за личне и друге службене обавезе.

Овај услов, углавном, намеће потребу да се план и програм обуке прилагођавају већ постигнутом степену оперативне оспособљености старе-

шина, без изразите тежње да се они систематски обучавају у новим знањима и у ширим оквирима од оних којима већ мање-више располажу. План и програм ове обуке срачунат је, углавном, на практично тренирање и увежбавање старешина у границама њихове већ достигнуте теориске оспособљености. Из овога би било неоправдано закључити да планирање обуке није прогресивно. Планирање, уствари, одражава и остварује тежњу за сталним унапређивањем обуке, но само у наведеном смислу и опсегу. Ако се има у виду још једна битна карактеристика овог начина обуке, која се огледа у њеној свеобухватности и континуелности јасније се може уочити да прогресивност у планирању почива на реалним могућностима, јер обука обухвата све старешине одређене категорије и прати их непрекидно из године у годину.

Оперативна обука (која се изводи са стварним штабовима и трупима, као органском целином), на бази већ стеченог теориског образовања, остварује и практично усавршавање старешина у колективном раду конкретних штабова и команди с трупом или без ње и то у виду и најсложенијих форми рада које се у миру могу да изводе. У томе се огледа основна карактеристика оперативне обуке и битна разлика у односу на све друге начине оперативног образовања и усавршавања.

Циљ који треба постићи поставља се у складу са карактеристикама и реалним могућностима оперативне обуке, као начина за усавршавање старешина и штабова. Његов општи оквир могао би да буде:

— одржати на достигнутој висини стечену оспособљеност старешина и постепено је унапређивати;

— усавршавати старешине за успешније обављање редовних функционалних обавеза;

— вежбати и тренирати старешине за вршење функција према њиховом ратном распореду, односно према ратном плану;

— оспособљавати штабове као органе командовања за складан колективан рад којим се обезбеђује целисходно радно јединство команде;

— практично упознавати старешине са напретком војне науке и ратне технике и перспективом даљег развоја;

— извођењем обуке омогућити војном руководству сигурну евиденцију о степену оспособљености и бојне готовости старешинског кадра у целини и сваког појединца посебно.

• То би у исто време био циљ у максималном оквиру. У његовим границама постављају се конкретни задаци које намећу стварне потребе и могућности. Дати задаци у извођењу обуке огледају се: у начину планирања, у обиму тематике коју обухватају, у величини наставног времена и у формама рада и методима њеног извођења.

У циљу правилне оцене досада постигнутих резултата и стечених искустава у извођењу оперативне обуке, потребно је узети у обзир узајамну повезаност свих утицајних фактора, како оних који одређују општи карактер ове обуке, тако и оних који су, саобразно нашим приликама, у одређеном смислу утицали на њено извођење. Оперативна обука извођена је код нас под посебним условима који су створени нашом Народном револуцијом у којој је Армија имала специфичан пут свог стварања и развоја. Ти услови наметали су потребу да се у извођењу оперативне обуке

почне, такорећи, из почетка, прелазећи постепено од основног и простог ка вишем и сложенијем. На крају протеклог четворогодишњег наставног периода, оперативна је обука достигла свој пуни смисао којим се карактерише, као и адекватан садржај у свом извођењу. Постигнути су значајни резултати, савладане тешкоће почетног периода и премашене границе елементарног дела оперативне обуке у њеној свеукупности. Ако би се ови резултати оцењивали по апсолутном мерилу, у оквирима савремених достигнућа војне науке и ратне вештине, они би, неоспорно, били прилично скромни. То, међутим, не би нимало умањило величину и значај постигнутог успеха који је, у нашим условима, било једино могућно остварити у времену од свега четири године.

Поред постигнутог успеха стечена су и многобројна корисна искуства која омогућавају даље успешно развијање обуке и одређеније уочавање слабости и недостатака који још постоје. Уопштавање и класифицирање недостатака и слабости неопходан је услов за унапређивање оперативног оспособљавања старешинског кадра путем обуке ове врсте. Овде се износи један покушај у том смислу као лично мишљење у коме се додирује само изванредан број важнијих питања општег карактера.

Искуства из система и методике рада

Постављање и обрада оперативно-тактичког задатка. Оперативно-тактички задатак служи као основа за практичан начин рада, којим се карактерише оперативна обука. Зато својим садржајем треба да одражава наставни циљ који се жели постићи практичном обрадом извесног броја наставних питања на бази једне замишљене конкретне борбене ситуације. Пошто оперативно-тактички задатак претставља основу за рад, треба да буде правилно постављен и темељно обрађен, сагласно наставном циљу који се жели да постигне. Искуство показује да се овај захтев довољно не остварује. Задаци се често неправилно постављају и непотпуно обрађују, па као такви не одговарају намењеној улози.

Постављање оперативно-тактичког задатка дужност је и посао одговорног руководства наставе (конкретно — команданта и комесара јединице), јер је само оно одговорни орган за постизање одређеног циља наставе или оног који оно само жели да постави. Зато се тај најважнији део посла не сме преносити на друге, као што се то у пракси скоро редовно догађа.

Из следећег примера може се видети које елементе за правилно постављање задатка, у ком обиму и у којој форми треба да одреди одговорно руководство наставе.

Наређење команданта и комесара области начелнику штаба за организацију и припрему једностране, двостепене ратне игре на карти могло би да изгледа, на пример, овако:

„1) Сагласно плану и програму оперативне обуке, тач. . . ., ратном игром руководиће лично командант и комесар области, а Ви сте одређени за начелика штаба Руководства.

2) Тема: Нападна операција армије с пробојем развијене непријатељске одбране пољског типа.

3) а) Наставни циљ:

- учврстити знање вишег командног састава у организацији планирања и извођења нападне операције;
- повећати практично искуство вишег командног састава и штабова у управљању трупима;
- усавршити знање и умешност у организацији и непрекидном вршењу извиђања;
- побољшати рад на функционалним дужностима.

б) Наставна питања:

- организација, планирање, припрема и обезбеђење операције;
- пробој главног и заузимање другог појаса одбране;
- развијање пробоја и разбијање непријатељских оперативних резерви;
- организација и извођење оперативног гоњења.

Нарочито обратити пажњу питању организације и непрекидног вршења извиђања — што се у штабу Н армије често занемарује, — а исто тако и на питања обезбеђења тактичког и оперативног садејства са суседима.

4) На ратној игри учествују (набројати које команде).

5) При постављању операције за игру, придржавати се следећег:

а) армија дејствује на једном од главних праваца, са крајњим циљем да окружи и уништи непријатеља;

б) непријатеља узети по школској формацији Х; на дубоко ешелонираној одбрани непријатељ има 3—4 пд и 1 тд; на 1 км фронта просечно долази до артиљериских оруђа, до противавионских оруђа и до тенкова;

в) зона наступања армије...; дубина операције...; средњи темпо наступања;

г) у општем односу снага не дати велику надмоћност снагама армије над непријатељем. На главном правцу удара створити до артиљериских и минобацачких циви на 1 км фронта;

д) обезбеђење операције из ваздуха вршиће ваздухопловне снаге Фронта, а за непосредну подршку армије придати 1 МАД за почетни период операције.

6) Борбени састав армије (навести колико корпуса, колико дивизија и средстава ојачања).

7) Земљиште изабрати у рејону Игру организовати и извести у... (навести место) у току 5 дана од... до ...

8) Руководство игре и његов штаб игра улогу Фронта и суседних армија.

Помоћници руководства биће команданти родова војске и служби Команде области.

У састав штаба руководства узети потребан број официра по Вашем нахођењу.

Посредници код команде армије и корпуса биће: (именовати лица).
Посредници при штабовима — по Вашем нахођењу.

9) Замисао и ток операције с прорачуном времена за игру по етапама, предложити (датум)".

Као што се види, наређење је издато непосредно начелнику штаба, а не органу за оперативну обуку у штабу, као што је у пракси уобичајено. На основу тога наређења начелник штаба саопштава начелнику оперативног и обавештајног одељења и командантима родова војске и служби, основну замисао и време за ратну игру која претстоји и издаје, на пример, овакво наређење:

„1) Начелници оперативног и обавештајног одељења, сагласно основној замисли за ратну игру, поставиће ситуацију на карту и обрадити решење за играјућу страну. У решењу одредити:

- а) општу замисао операције армије;
- б) етапе операције с прорачуном односа снага за сваку етапу;
- в) форме и садржај општих и делимичних оперативних маневара по етапама операције;
- г) задатак корпуса (сд) по етапама операције.

2) Начелник обавештајног одељења разрадиће план непријатељских дејстава и прорачун снага по етапама операције које је одредио начелник оперативног одељења.

3) Команданти родова војске и служби лично ће учествовати у постављању ситуације на карту и у обради ситуације и дејстава родова војске и служби по етапама операције и припремиће податке по питању густине артиљерије и тенкова.

4) Начелник оперативног одељења поднеће ми одређени материјал... (датум, који одредити бар на два дана пре рока када начелник штаба треба да реферише команданту и комесару)“.

Кад начелник штаба прими обрађени материјал од начелника оперативног одељења, најпре га прегледа, мења или допуњује, а потом, у одређено време, реферише команданту и комесару. Тек када командант и комесар одобре задатак (пошто га прегледају, измене или допуне), може се сматрати да је постављање задатка извршено.

Даља фаза рада претставља обраду задатка којом руководи начелник штаба. Под обрадом задатка треба разумети његово потпуно („школско“) решење и потпуну методску обраду, према карактеру изабране форме рада за извођење вежбања. Потпуна обрада задатка треба да буде готова неколико дана пре почетка извођења вежбања, јер би иначе било тешко њима сигурно и целисходно руководити, тако да би се морало прибегавати импровизацијама.

Као што се из наведеног примера може разабрати, за правилно постављање и обраду једног задатка, поред познавања елемената који суштински одређују једну и другу припремну радњу, важно је и питање система рада оне инстанце која припрема задатак. Можда би било корисно за целисходно изграђивање овог система, да потчињене команде, које пројектују задатке, заједно са задатком (који шаљу на одобрење) пошаљу претпостављеној команди на увид своја наређења и план рада по коме су унутар команде задаци обрађени.

Одређивање циља вежбања и наставних питања. Циљ неког практичног вежбања, које је одређено програмом обуке, бира се и поставља у теми

за оперативно-тактички задатак, уколико и тема није одређена од претпостављеног органа. Изабрану тему треба кратко формулисати, а затим је рашчланити према циљу који се жели да постигне њеном обрадом. Ако узмемо тему из раније датог примера, онда би се могао узети и мањи број радњи него што је дато у примеру, а да у својој формулацији не претрпи измене. Могла би се, на пример, у датом случају, узети као наставна питања само прве две или три радње из тачке 3б и сл.

Конкретнији задаци, у оквиру постављеног циља, дају се учесницима у виду јасно формулисаних наставних питања, према стварном стању и потребама њихове оспособљености.

У досадашњој пракси било је случајева да одговорни руководиоци наставе нису довољно схватили значај овог посла од чијег извршења у знатној мери зависи потпуност припреме, а тиме и целисходност и сигурност извођења занимања. Скоро редовно се одређује велики број наставних питања, која се, у оквиру једног одређеног вежбања, не могу успешно обрадити, тако да се вежбање у целини расплињава. Уместо да се поједина питања темељито и потпуно обрађују, она се површно прелазе или сасвим занемарују, зато што су, уствари, била тек формално постављена. И не само то. Понекад се одређују и таква наставна питања која немају директне везе с општим наставним циљем у смислу изабране теме, или се пак у изабраној форми рада не могу обрадити. Погрешно је, на пример, на ратној игри било које врсте, поставити као наставно питање „обучавање учесника у ТКТ“. Ово се питање може обрадити на групном занимању, а на ратној игри може се само проверити степен обучености у примени ТКТ, а то, очигледно, не претставља наставно питање.

Одређивање и формулисање наставног циља и наставних питања дужност је одговорног руководства наставе. Оно их одређује сагласно постављеном општем циљу у програму обуке. Приликом одређивања наставних питања треба водити рачуна о стварним могућностима за њихову корисну обраду у датој форми рада и — што је најважније — да оне одговарају стварним потребама обуке учесника који су у питању.

На основу реално и конкретно постављених наставних питања даље припреме у обради оперативно-тактичког задатка треба тако подешавати да се одређена питања заиста могу што боље и потпуније остварити и да вежбање у целини буде од користи. Без тога може се догодити да обрада задатка и остале припреме не одговарају потребама и да вежбања, а нарочито ратне игре, добију уопштен, стереотипан и неконкретан карактер.

Значај теориске припреме учесника. На почетку је речено да се практичан начин рада у извођењу оперативне обуке заснива, углавном, на достигнутој степену теориске оспособљености старешина. Успешно извођење обуке захтева, дакле, да та теориска база буде сигурна и на потребној висини. Задатак је руководства наставе да обезбеди и провери код учесника солидност те базе пре извођење рада по било којој од уобичајених форми. У наставној пракси не придаје се овом питању потребна важност. Обично се све сврши на томе да се, у четвртном делу оперативно-тактичког задатка, стави из формалних разлога сасвим уопштени захтев, на пример: „Учесници ће до почетка занимања проучити правилске одредбе које се односе на дату тему“. Не

може се, рецимо, приликом извођења ратне игре, правилно организовати садејство између појединих родова војске, правилно извршити увођење у пробој покретне групе, или правилно ангажовати резерве у борби, итд., ако учесници солидно не познају принципе и правилске прописе који та питања теориски постављају.

Према праксом доказаном искуству потребно је да руководство у плану припрема за извођење неког занимања предвиди до детаља и сасвим одређено коју литературу, правила, уџбенике, приручнике и др. треба да проуче учесници у оквиру постављеног наставног циља и наставних питања. Пре извођења занимања потребно је врло савесно проверити колико су учесници тај посао извршили. Према стварном стању обучености учесника, руководство одабира начин како да им помогне у тој припреми: у виду савесно припремљених лекција, у виду добро организованих семинара, консултација и сл. Приликом извођења групних вежбања, за разлику од оних форми где се рад изводи у одређеном оперативном времену, овај посао је олакшан, јер се теорија може проучавати и у току самог занимања.

Исто тако је важно да учесници пре занимања добро проуче и упознају задатак и да потпуно „живе у ситуацији“. Ово треба, такође, проверити, или приликом проверавања теориске припреме или независно од тога, но у сваком случају довољно благовремено пре извођења занимања.

Коришћење раније обрађених задатака. Постоји прилично укореењена навика да се при постављању и обради оперативно-тактичких задатака користе слични раније решавани задаци. Ма колико био један задатак правилно и потпуно постављен, обрађен и решен, он се односи само на једну одређену ситуацију и не може се употребити ни за једну другу, ма колико јој ова била блиска или слична свим својим елементима. Раније обрађени задатак може да се користи као један од многобројних примера само у општем смислу и са формалне стране, у погледу поделе грађе, начина излагања, израде разних прорачуна, формалне обраде појединих докумената и сл., али се по садржају не може накалупити на другу ситуацију. Ономе, ко хоће да се користи неким задатком, све ово мора да буде јасно, да не би пао у грешку опасног подражавања. Осим тога, мора бити сигуран да је задатак правилно постављен и решен, да би му заиста могао послужити за образац у раније наведеном смислу. Како, међутим, у решавању оперативно-тактичких задатака нема и не може да буде неких апсолутних и неизменљивих образаца, а оних који могу да буду употребљиви има врло мало, коришћење разним обрасцима је јако несигуран и опасан посао. Међутим, много је штетнија навика ако се раније решени задаци користе без нарочите резерве, јер то, с једне стране, води право у шаблонизам, а с друге, таква навика осуђује подражаваоца на неактивност и искључује његово лично стваралаштво, зато што у својој колекцији има „готово решење за сваку ситуацију“.

Више динамичности у ратним играма. Ратне игре су врло погодна форма рада за вежбање старешина и штабова у приближно ратним условима. У односу на маневре, који су, без сумње, најпогоднија форма усавршавања, ратне игре имају ту предност што је њихово припремање неупоредиво једно-

ставније и брже, а извођење далеко јевтиније. Осим наставног, оне имају и велики практичан значај.¹⁾

Овакав значај ратних игара намеће потребу да се савесно припремају и умешно изводе.

Код нас су досада ратне игре извођене строго методички. Старешине су се на тај начин привикавале корисном методу мишљења при процени ситуације, упознавале са системом управљања трупима, вежбале у целисходном постројавању борбеног поретка и организацији садејства — све у оквиру правилних одредаба. Такав начин рада био је реалан, једино могућан и зато правилан. Постоје, међутим, знаци који показују да је у извођењу ратних игара принцип строге методичности већ постао нецелисходан, јер се јаче испољавају његове слабе стране: извесна незаинтересованост учесника, шаблонско примењивање досада стеченог искуства и навика, претерано поклањање пажње формалној обради документације, велико закашњавање у раду, и сл. Због тога је потребно пробудити код официра веће интересовање и покренути њихово лично стваралаштво које ће се очитовати више у дубоком разумевању него у формалном примењивању правилних одредаба. Да би се то постигло, треба задатке за ратне игре убудуће тако постављати да они обухватају што више критичних ситуација за чије су решење потребне брзе, смеле и често судбоносне одлуке, које, уствари, намеће савремени маневарски рат. Ово другим речима значи, да на ратним играма треба првенствено обрађивати динамику борбе, а припремни део операције вежбати у другим формама рада.

О непријатељу треба давати што мање података, колико је неопходно потребно за схватање ситуације, и тако присилити супротну страну на свестрана предвиђања. У рату се, нормално, врло ретко остварује повољан стицај околности да се о непријатељу прикупе тако обилати подаци као што је досада случај у наставној пракси.

У истом циљу корисно је да се унапред не објављује тема задатка, јер она открива његово решење, а то је баш најважнији део посла који треба да изврше учесници. Задатак за ратну игру не би требало давати учесницима раније на обраду него што би се то догађало у стварној ситуацији. Када је задатак за ратну игру већ дат учесницима, потребно је током целог извођења игре мењати и допуњавати разне податке који су дати за почетну ситуацију и тако игру учинити живљом и ближом стварним приликама. Досада је овакав поступак од стране руководства игре недовољно примењиван и почетна ситуација остајала је готово непромењена, нарочито у припремној етапи операције или боја, све до почетка динамике, као да су непријатељске стране за то време сасвим неактивне.

Руковођење ратном игром. Потребно је напоменути још једну, битну слабост у самом руковођењу ратном игром. Заборавља се, наиме, да руководство у игри има двоструку улогу: оно је, с једне стране, неутрална инстанца која игру припрема и њоме руководи према постављеном наставном

¹⁾ Претходни немачки ратни план „Барбароса” против СССР, на пример, према сведочанству фелдмаршала фон Паулуса, обрађен је под његовим руководством на две ратне игре које су одржане у августу 1940 године у седишту Врховне команде копнених снага у Цосену. Крајем јануара 1941 године немачка Врховна команда извела је у Сен Жермену још једну ратну игру по плану „Барбароса”, у оквиру задатака намењених групи армија „А” под командом Рундштета.

циљу, а с друге, оно у игри претставља претпостављену команду обеју страна. У пракси ова друга улога руководства не долази до стварног изражаја и своди се на извесне формалности, а требало би, напротив, да она буде основна, нарочито у току динамике. Зато се догађа да се ратне игре изводе, углавном, по плану и варијанти решења, коју је руководство игре, као неутрална инстанца, раније израдило. Руководство се недовољно уживљава у улогу претпостављене команде противничких страна и не развија игру на основу одлуке једне и друге стране, већ њихове одлуке грубо и непосредно прилагођава свом раније израђеном плану. Тако се посреднички апарат појављује као орган руководства који наређује, место да посредује. На тај начин кочи се иницијатива учесника, игра се умртвљује и добија неки шематско-показни карактер с врло ограниченим успехом у коначном резултату.

Ове квалитативне промене требало би првенствено остварити у оквиру припреме и извођења свих врста ратних игара, тежећи да се оне остваре колико је могућно и приликом решавања оперативно-тактичких задатака на групним зајемљима, где и даље треба да остане пуна методичност као основа у раду.

Остварити уску сарадњу с Војном академијом. На крају, потребно је истаћи значај сарадње између Војне академије и органа који руководе оперативном обуком. Одмах треба нагласити да се не ради о начину на који би се та сарадња организациски поставила и остварила, већ о начелној потреби узајамног преношења искустава, првенствено по питањима наставне тематике и методике. Као што је раније речено, основа војној обуци старешина уопште јесте школско образовање. Када је конкретна реч о оперативној обуци, онда је за њено правилно планирање и извођење од врло великог значаја уска веза и сарадња с Војном академијом као највишом школом.

Усавршавање командног састава. Наш командни састав, у ужем смислу, није досада изразито посебно вежбао. Његово усавршавање исцрпљивало се, углавном, на командно-штабним ратним играма код претпостављене команде и на самосталном раду који је произлазио из обавеза да руководи оперативним усавршавањем својих потчињених. Као једна од посебних форми рада за усавршавање командног састава већ постоје вишедневни зборови команданата и комесара јединица, али свега један годишње, што је недовољно.

Одлуке команданта и комесара покрећу на било коју врсту активности штабове и трупе којима командују и зато те одлуке треба да буду правилне и на време издате. А за тај посао, посебно у рату, потребни су изузетни квалитети.¹⁾

¹⁾ У изгнанству, на острву Света Јелена, Наполеон је, говорећи о том питању, рекао: „Не схвата се ни приближно тачно колико је потребно душевне чврстине да би се, с пуном свешћу о њеним последицама, донела одлука за велику битку од које зависи судбина целе армије, земље и престола. Зато се врло ретко налазе генерали који радо ступају у битку; они врло добро поседују положаје, размештају трупе и размишљају о својим комбинацијама, но, ту већ почињу њихова оклевања. Ништа није теже ни драгоценије него умети одлучити се“ (Général Camon: Le système de guerre de Napoléon).

У савременом, машинском периоду рата ова истина добија још већи значај, јер се савремене операције развијају великом брзином и оперативна ситуација се врло брзо мења. Савремени командант не сме очекивати да све елементе за своју одлуку добије од свога штаба. Он мора бити стално у току ситуације и самостално је изучавати, иначе ће закасни или погрешити. Он треба лично да општи са потчињеним командантима да би им саопштио своју одлуку или намере, а не преко посредника. Штаб је само помоћни орган команде за управљање јединицама. Начелник штаба је заменик команданта и главни организатор послова у штабу, али би неправилно било подржавати извесна мишљења — која се појављују у нашој досадашњој наставној пракси — да је начелник штаба неки „фактотум“ који треба све да зна и све да ради, често преко границе својих компетенција и опште моћи једног човека. За стицање глупости у мишљењу, за правилно расуђивање и предвиђање, потребно је стално вежбање којим се стварају бар извесне корисне навике, неопходно потребне за тешку дужност одлучивања у судбоносним часовима.

За вежбање командног састава у том смислу, требало би проширити програм оперативне обуке у већ познатим основним формама рада и увести извесне нове поступке у том раду.

У првом реду, требало би годишње увести бар два вишедневна збора команданата и комесара, рачунајући од команданта армије до Генералштаба закључно. Исто тако, корисно би било да претпостављена команда са својим непосредно потчињеним командним саставом изврши годишње најмање једно теренско путовање, на коме би се обрађивали најактуелнији оперативно-тактички задаци.

Осим овога, командном саставу требало би давати у индивидуалну обраду конкретне задатке оперативног или општег карактера, а према њиховим будућим улогама.

Да би се команданти вежбали у брзом улажењу у ситуацију и у сарадњи са људима које раније познавали и с којима нису сарађивали, било би корисно у току ратних игара и маневара смењивати команданте и одређивати друге и тако их доводити у „ад хок“ ситуацију. Овакви ће се случајеви чешће дешавати у рату, било због службених потреба или због губитака. Познат је пример из Првог светског рата, када је маршал Жофр до битке на Марни сменио скоро трећину највиших команданата који нису одговорили намењеној улози. Таквих случајева, у већој или мањој мери, било је и у Другом светском рату код свих зараћених страна.

Побољшати технику службе штабних официра. Штаб ради за трупу и својим радом мора да претставља ауторитет. Штабни официри треба да располажу солидним знањем, да савршено познају свој посао и да се одликују многим другим особинама.¹⁾

Под усвојеним називом „оперативна обука старешина и штабова“ подразумева се и обука штабних официра. У досадашњим условима није било

¹⁾ Ф. Енгелс, у свом чланку „Армија“, објављеном 1859 године, говори о штабним официрима, рекао је: „Ови официри заузимају веома важан положај и мора да имају потпуно завршену војну наобразбу са потпуним знањем свега онога што је сваки род војске способан на маршу и у борби. Зато се у свим земљама они регрутују од најспособнијих лица и брижљиво обучавају у вишим војним школама“.

могућно остварити усавршавање штабних официра по посебном и детаљнијем програму. Досада је план и програм био, углавном, заједнички за све старешине, не делећи их изразито на старешине командног састава и штабне официре. Једина досада практикована форма рада, где је таква подела била бар донекле изражена, били су за командни састав вишедневни зборови команданата и комесара, а за штабне официре то су биле штабне ратне игре. Ово, очигледно, није довољно и претстављало је само почетак у општем развоју обуке старешина у нашим приликама, а на томе се не може остати.

И за штабне официре, као и за старешине командног састава, треба проширити посебна вежбања на основу посебних разлога који произлазе из потребе њихове службе.

Штабни официр, поред солидне оперативно-тактичке спреме, мора овладати и техником штабне службе да би његов рад могао бити користан и стваралачки. Посебна обука штабних официра требало би, првенствено, да обухвати технику штабне службе, што, у првом реду, претставља разумевање правог значаја и намене свих борбених и радних докумената, као и њихово брзо и целисходно обрађивање. Досадашња наставна пракса показује да документација постаје у неку руку сврхом сама себи, што је озбиљна сметња за брз и целисходан рад штабова. Ово је још један разлог више да у посебној обуци штабних официра треба да се почне са техником штабне службе.

Потребно је темељито изучавати све врсте докумената, како борбених тако и радних, посвећујући главну пажњу најважнијима (радне карте, борбени извештаји, борбене заповести, прорачуни за превожња, таблице и графикони марша, таблице дотура материјалних потреба, план заштите и одбране КМ, операциски дневник, итд.).

Успех у овом послу понајвише зависи од брижљиво састављеног програма и погодног метода у раду, јер се, у противном, све може свести на губљење времена и навикавање на шаблонизам. Овом врстом обуке треба, начелно, да руководи начелник штаба, а непосредни извршиоци да буду претпостављене старешине појединих органских делова штаба. Целисходно је за њу одредити засебно време, независно од датог времена за војну обуку старешина, бар два часа недељно. Тако би ова врста усавршавања претстављала, уствари, оно што смо досада разумевали под појмом „тренирање штабова“. Увежбавање штабова као колектива треба вршити и даље у оквиру ратних игара и меневара, а усавршавање појединаца остваривати помоћу оваквог „тренирања штабова“.

Паралелно са изучавањем технике штабне службе требало би штабне официре вежбати још у:

- познавању тактичко-техничких својстава средстава везе и у практичном руковању њима, примењујући средства и документе ТКТ;
- дешифровању и искористивању аерофотоснимача;
- извиђању из авиона и из тенка;
- познавању службе официра за везу;
- јахању, вожењу бицикла, пливању, смучању;
- управљању мотоциклом и аутомобилом;

- познавању метода за саслушавање и испитивање заробљеника;
- брзом писању на писаћој машини;
- писању у мраку, у ходу, у колима, итд.

Појачати изучавање историје ратне вештине. Изучавањем историје ратне вештине не могу се тражити готови рецепти и шаблони за будућност, нити би било оправдано тежити подражавању. Овом врстом рада старешине треба да се богате искуством, уочавајући корисне поступке и учињене грешке у прошлим ратовима и операцијама појединих војсковођа, да би им то искуство послужило за ширину њиховог војничког гледања на поједине поступке у будућности.

У војној обуци старешина учињени су први кораци у погледу изучавања историје ратова у виду популарних предавања. Овај се начин показао прилично погодним за шири круг старешина, као извесно проширење опште војничке културе, но, за потребе усавршавања старешина обухваћених оперативном обуком, овај је начин недовољан и може послужити само као нека врста потстицања за њихов индивидуални рад. У оквиру војне обуке старешина, додуше, не би се ни могло учинити много више од овога. Може се изградити дугорочни план предавања на основу усвојеног критерија за избор појединих тема и тако изградити одређенији систем у овом послу. Осим тога, могућно је побољшати квалитет предавања, а када се поједина предавања одрже, увести обавезну семинарску обраду са свима слушаоцима.

Историју ратова и ратне вештине могућно је темељито изучавати једино индивидуалном студијом. За ово је неопходно потребан одговарајући војно-историски материјал. Овог материјала, не рачунајући историју наших националних ратова, од раније нема довољно на нашем језику, а уколико га и има, он, већим делом, претставља преводилачки рад у коме материјал није одабиран по одређеном критерију, јер се тај посао вршио махом по иницијативи и посебним циљевима појединаца. А што се тиче историје ратова наших народа — и она је непотпуна и добрим делом недовољно или једнострано обрађена. Стога је потребно појачати војно-издавачку делатност у објављивању историског материјала, руководећи њоме из једног центра, и тако обогатити нашу војну литературу. Без тога није могућно изучавање историје ратне вештине на широј основи.

Разуме се да је од првенственог интереса изучавање ратне историје наших народа и то свих, а не само овог или оног народа. Наша најновија ратна историја претставља у том погледу најбогатији и најпоучнији део, као заједничко величанствено дело свих наших народа. Нашим официрима мора бити најближа и најпознатија наша богата ратна традиција.

У изучавању стране историје ратова требало би почети од Наполеонове епохе, па затим ићи даље, у новије доба до наших дана. Из даље прошлости требало би узети само најпознатије класичне примере. Тековине које су војној науци дали Француска буржоаска револуција и Наполеон још су и данас темељ војне науке и зато су од великог интереса за изучавање. Велики марксистички познавалац војног дела, Ф. Енгелс, писао је 1851 године: „... бесмртна заслуга Наполеона састоји се у томе што је пронашао једино исправну тактичку и стратeгиску примену огромних наоружаних маса, чија је појава била могућа само захваљујући револуцији, и што је ову стра-

тегију и тактику довео до таквог степена савршенства да савремени генерали у потпуности нису у стању ниуколико да га превазиђу и само покушавају да га подражавају у својим најсјајнијим и најуспешнијим операцијама“ (чланак: „Могућности и предуслови рата Свете алијансе против Француске 1852“).

Да би се, дакле, у војној обуци старешина могао појачати и побољшати рад на усавршавању официра изучавањем историје ратне вештине, потребно је обезбедити минимум војно-историског материјала, и то би у овом послу претстављало први задатак.

ИЗ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА

Пуковник СТЕВО РАУШ

БИХАЋКА ОПЕРАЦИЈА НОВЕМБРА 1942 ГОДИНЕ

Победоносна операција јединица Народноослободилачке војске за ослобођење Бихаћа и његове околине спада у ред наших највећих победа у 1942 години. Да би се лакше и боље схватила сва величина и значај тадашњих победа наше Народноослободилачке војске уопште, а посебно значај ослобођења Бихаћа и његове околине, неопходно је у краћим цртама приказати каква је у то време била војно-политичка ситуација у нашој земљи.

Бихаћка операција одвијала се у периоду отступања Црвене армије: борбе су се водиле пред Лењинградом, Москвом и Стаљинградом. Фашистичке армије биле су продрле веома дубоко у територију Совјетског Савеза. Англоамериканци су, за то време, проводили мање операције у Африци које нису имале већег значаја.

Година 1942 значила је огроман пораст Народноослободилачког покрета у Југославији. „То је била година тешких искушења за наше народе и уједно сурова школа за наше партизанске и друге јединице. У тој се години учврстила и прекалила наша народна војска, стабилизовао се устанак, ухватила је чврстог коријена народна власт у многим крајевима.“¹⁾

Наша оружана сила бележила је велике успехе. По читавој Југославији оперисали су партизански одреди и бригаде који су задавали даноноћно губитке окупатору и домаћим издајцима.²⁾ Као резултат снажног пораста наше оружане силе формирано је у новембру 1942 год., у периоду ослобођења Бихаћа, осам дивизија наше Народноослободилачке војске, створена је Народноослободилачка војска Југославије.

Пролетерске и ударне бригаде и партизански одреди ослободили су велику територију у Босни, Лици, Кордуну и Далмацији, поред које су по-

¹⁾ Тито, Извјештај на V конгресу КПЈ, стр. 112 (хрватско издање)

²⁾ Тако, на пример, само у току септембра, октобра и новембра 1942 год., „на територији Лике, Кордуна и Баније побијено је 3074 непријатељских војника и 30 официра, а рањено 1530 непријатељских војника и официра“, у Далмацији „побијено је 1939 непријатељских војника и неколико официра и рањено преко 300“; у Приморју и Горском котару „побијено је 2191 војник и 9 официра, заробљено око 38 и рањено 215 непријатељских војника“, у Босанској Крајини „убијено је најмање 6558 непријатељских војника и 52 официра и заробљено је 14.555 непријатељских војника и 58 официра, рањено 2802 непријатељска војника и неколико официра“; итд., итд. (Из Билтена Врховног штаба Народноослободилачке војске и партизанских одреда, број 20, 21, 22 од 1942 год.).

стојале слободне територије у Топлици, Славонији и Словенији. На тим територијама постојали су народни одбори који су руководили свим политичким, економским и административним пословима.

Велике победе наше војске и упоран политички рад КПЈ допринели су да „народ стекне вјеру у могућност успешне борбе против окупатора.“⁽¹⁾ Широки слојеви народа, не само на ослобођеној територији, где је старо и младо листом кренуло у борбу, већ и у неослобођеним крајевима, уверили су се и сваког дана све су се више уверавали у могућност и потребу оружане борбе за ослобођење своје отаџбине.

У таквој општој војно-политичкој ситуацији, средином октобра 1942 године, Врховни командант, друг Тито, а на предлог Оперативног штаба за Босанску Крајину, донео је одлуку да се са снагама Оперативног штаба за Босанску Крајину, ојачаним снагама Главног штаба за Хрватску, ликвидира бихаћка групација непријатеља и ослободи град, а потом и шире северно подручје Бихаћа.

Врховни штаб и друг Тито изабрали су Бихаћ због тога што је лежао у ослобођеној територији Босне и Хрватске, делио слободну територију Крајине, Лике, Кордуна и Баније. Ослободити Бихаћ значило је повезати велику слободну територију.

Бихаћ је велики град, чије би ослобођење допринело престижу наше војске. Ослобођен Бихаћ могао је послужити, и послужио је, за оснивање највишег политичког претставничког тела народноослободилачког покрета, АВНОЈ-а.

Непријатељске снаге

У одбрани Бихаћа и околине учествовали су: 12 домобранска пешадијска пуковнија, делови 2 домобранске пешадијске пуковније и неколико самосталних јединица, тј. укупно 9 усташких и домобранских бојни (батаљона). Поред тога, у самом Бихаћу и у свим околним упориштима ван града, био је знатан део усташке милиције, као и жандармериске посаде, чије је бројно стање износило до једне бојне (батаљона).

Усташко-домобранске бојне (батаљони) имале су по 400—500 људи, тако да је за одбрану Бихаћа и околине било ангажовано 4.000—4.500 добро наоружаних и опремљених усташко-домобранских војника.

За одбрану Бихаћа и околине непријатељ је имао један артиљерски хаубички склоп (дивизион) од осам оруђа (четири у граду, а четири ван града у спољним упориштима), једну батерију брдских топова од четири оруђа (два у самом граду, а два на Хаџихабдића Брду) и једну батерију противтенковских топова од шест оруђа — све у саставу 12 домобранске пешадијске пуковније.

Непријатељске снаге, а нарочито оне у граду, биле су снабдевене свим материјалним потребама за вођење дуге борбе.

То су биле одабране усташке и домобранске јединице. У саставу усташких јединица налазили су се највећи крвници и кољачи са територије Лике и Босанске Крајине, који су били решени да се боре до последњег тренутка.

¹⁾ Тито, Извјештај на V конгресу КПЈ, стр. 112

Наше снаге

У Бихаћкој операцији учествовало је седам наших бригада, и то: 1 и 2 крајишка и 8 хрватска бригада са по три батаљона, 3 крајишка, 5 козарска и 2 личка бригада са по четири батаљона и 6 крајишка бригада са два батаљона, а поред тога и један мешовити артиљериски дивизион од три хаубице, четири брдска топа и једне батерије противтенковских топова, тј. укупно 23 батаљона са 3 хаубице, 4 брдска топа и 4 противтенковска топа — све под непосредном командом Оперативног штаба за Босанску Крајину.

Наши батаљони просечно су имали до 300 људи, тако да је у овој операцији било ангажовано укупно 6.900 добро наоружаних и припремљених бораца. Морално-политичко стање бораца и руководилаца било је на завидној висини.

Иако је однос ангажованих батаљона на једној и на другој страни био 2,3 : 1 у нашу корист, ипак је, с обзиром на бројно стање батаљона, стварни однос снага у људству износио 1,7 : 1 у нашу корист.

Однос у артиљерији био је 1 : 1,6 у корист непријатеља.

У осталом наоружању (минобацачима и аутоматском оружју) однос је био приближно једнак, с том разликом што је непријатељ располагао са много већом количином муниције.

У овој операцији наше јединице први пут су употребиле три ручна бацача пламена, од којих је један био израђен у сопственим радионицама.

План одбране

Замисао непријатеља за одбрану Бихаћа састојала се у следећем:

— изношењем одбране на ширу просторију око града, ослањајући се крилима на Уну, не дозволити нападачу да подиђе и брзо продре ка граду;

— одбраном спољних упоришта створити потребно време за прикупљање резерви и извршење организованог противнапада у циљу одбијања нападача;

— противнападима из града, или, у крајњем случају, поседањем утврђених објеката на ужем појасу одбране, одбити напад и одржати град у својим рукама;

— ако снаге и резерве из Бихаћа и околних места не би биле у стању да одбију или бар да задрже нападача, довести појачања из околних гарнизона.

У том циљу непријатељ је организовао одбрану Бихаћа у два кружна појаса отпора (упоришта) да би на тај начин не само сигурно затворио прилаз граду и онемогућио изненадни напад, већ и упорном одбраном по сваку цену одржао град у својим рукама.

Шири појас одбране обухватао је неколико села (Куртово Село, Острожац, Прошићи, Брековица, Покој, Личко Петрово Село, Завале, Скочај, Добреница и Голубић), а ужи појас неколико упоришта (Рибих, Расадињ, Чекрлије, Винца, Заложје, Чавкићи, Бакшаиш, Хатицац, Жегар, Сомишље и Привилица).

Оба појаса била су групно поседнута непријатељским снагама, које су се крилима наслањале на Уну. Упоришта су била врло добро утврђена, а нарочито Сомишље и Жегар са Жегарском алејом (Бориком) на левој обали Уне.

Поред тога, у самом граду, непријатељ је скоро сваку већу и јачу зграду претворио у упориште (нарочито зграде на раскрсницама) из којих је бочном и фланкирајућом ватром тукао неколико улица. Упоришта су била подељена за кружну одбрану и појачана жичним препрекама. Непријатељ је, нарочито другом половином октобра, ујурбано довлачио цемент, жељезо и остали материјал за ојачање постојећих и израду нових утврђења (бункера).

На левој обали Уне, где се налази центар и већи део града, било је тежиште непријатељске одбране. Тамо је непријатељ имао јаче груписање својих снага и већи број јачих објеката.

У самом граду непријатељ је држао у приправности резерве, ради указивања својевремене помоћи упориштима ван града, ако би била нападнута. Осим тога, он је рачунао и на своје снаге у Босанској Крупи, Цазину, Слуњу и Личком Петровом Селу, које би, у случају напада на Бихаћ, могле доћи у обзир за брзу интервенцију као помоћ за одбијање напада.

План напада

Оперативни штаб за Босанску Крајину створио је следећи план за ослобођење Бихаћа: са четири бригаде једновремено извршити концентричан напад на Бихаћ, обезбедити се потребним снагама са правца Бос. Крупе и Цазина и у исто време напасти на Личко Петрово Село у циљу обезбеђења од евентуалног непријатељског дејства из Слуња, Оточца и Госпића, а потом развити офанзивна дејства ка северу, североистоку и северозападу.

У вези са овим Врховни штаб издао је наређење Главном штабу за Хрватску да предузме једну демонстративну акцију у Источној Банији ка Двору и Босанском Новом, а друг Тито скренуо је пажњу Оперативном штабу за Босанску Крајину да на правцима Кључ и Бос. Петровац, који би, услед активности непријатеља, могли бити упрожени, одреди потребне снаге које ће бити у стању да одрже слободну територију и разбију непријатеља.

*

* * *

Ако размотримо рад и дејства наших и непријатељских снага, Бихаћку операцију можемо поделити у три етапе:

прва — припремна етапа, од 18 октобра до 2 новембра 1942 године, обухвата опште припреме за извођење Бихаћке операције, прегрупацију, концентрацију и довођење јединица на полазне положаје за напад;

друга етапа, од 2 до 5 новембра 1942 године, обухвата напад и ослобођење Бихаћа са околним местима и

трећа етапа, од 5 до 15 новембра, која обухвата офанзивна дејства наших снага на север и ослобођење Отоке, Бос. Крупе, Цазина, Врнограча, Велике Кладуше, Цетинграда и Слуња, као и низа других насељених места.

Прва етапа — припреме за напад

Врховни командант, друг Тито, 18 октобра 1942 године, на основу предлога Оперативног штаба за Босанску Крајину, донео је одлуку за напад

на непријатеља и ослобођење Бихаћа. На основу те одлуке и прикупљених података о непријатељу и земљишту Оперативни штаб за Босанску Крајину разрадио је детаљан план напада и доставио га Врховном штабу на увид и одобрење.

И поред раније издатих писмених наређења и упутстава за извођење припрема и организацију напада на Бихаћ, Врховни командант, друг Тито, 27 октобра 1942 године позвао је команданта Оперативног штаба за Босанску Крајину, друга Косту Нађа, да заједно сва важнија питања претстојеће операције још једном претресу, допуне и разјасне раније издата наређења и постављене задатке, и да одреде време за почетак напада. Као што се види, у припремама ове значајне операције лично је учествовао Врховни командант, друг Тито. Он је издао наређење Главном штабу за Хрватску да свакодневним активним дејствима својих јединица на непријатељске гарнизоне у Источној Банији, Кордуну и другим крајевима Хрватске, привуче непријатељске снаге и њихову пажњу у тим областима како би се све припреме и сам напад на Бихаћ извели у што већој тајности, а Оперативном штабу за Босанску Крајину наређено је да предузме низ акција на сектору између Љубије и Босанске Крупе, с тим да, ако постоје услови, и нападне и ослободи Босанску Крупу. Према директиви друга Тита све те помоћне акције требало је нарочито појачати у времену око 1 новембра.

Од почетка припрема па све до 2 новембра Оперативни штаб за Босанску Крајину вршио је регрупацију и концентрацију снага, организовао прикупљање и проверавање података о непријатељу, вршио извиђање са командним кадром бригада које су учествовале у нападу на Бихаћ и одржавао сталну везу са друговима који су се налазили у непријатељским гарнизонима и стално извештавали о свим, па и најситнијим, изменама код непријатеља.

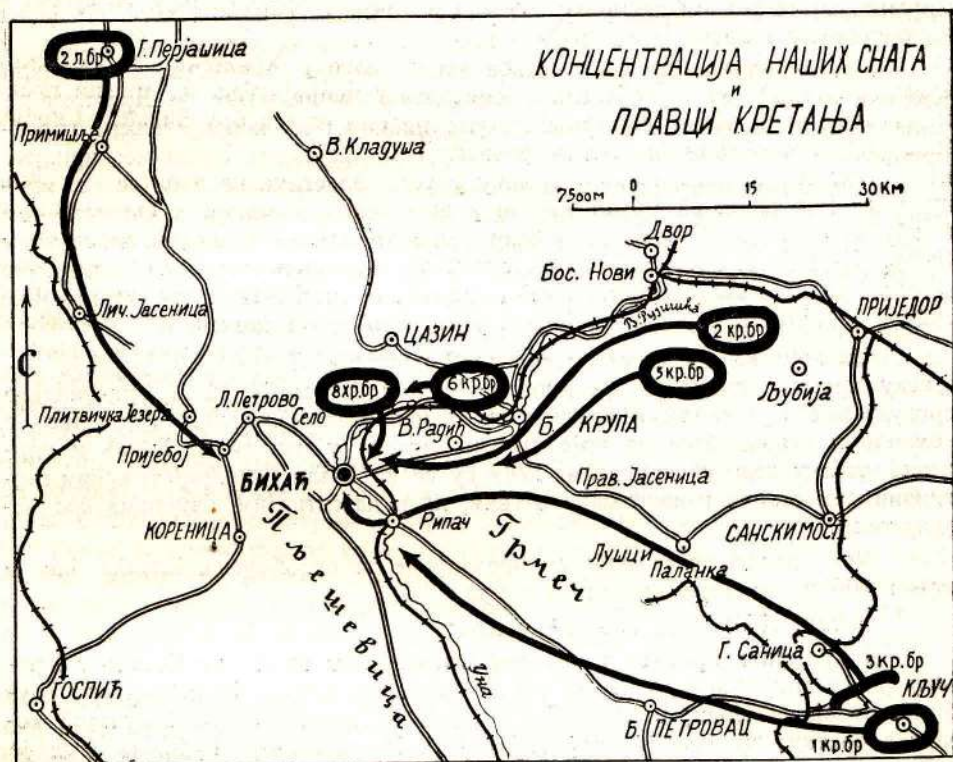
Већи део бригада које су предвиђене за ослобођење Бихаћа био је преко 100 километара далеко од града.

Распоред бригада био је следећи:

1 крајишка бригада у резерви Оперативног штаба за Босанску Крајину на сектору Кључ; 2 крајишка бригада дејствовала је на сектору Љубија—Босански Нови; 3 крајишка бригада на положају код Кључа; 5 козарска бригада на ослобођеној територији Подгрмеч—В. Рујишка (где је повучена услед непријатељске офанзиве на Козари); 2 личка бригада (која је у операцији за ослобођење Бихаћа одређена да нападне и уништи непријатељски гарнизон у Личком Петровом Селу) налазила се у Кордуну; 6 крајишка и 8 хрватска бригада у близини Бихаћа, на десној и левој обали Уне, према Босанској Крупи и Цазину (види скицу бр. 1), а 4 крајишка са два батаљона на положајима око Бихаћа. Остала два њена батаљона, у садејству са снагама Друге пролетерске бригаде, вршила су напад на непријатељска упоришта око Бос. Грахова и у самом Грахову. Пошто је према плану напада на Бихаћ било предвиђено да 4 крајишка смени 3 крајишку бригаду, требало је да 4 бригада прикупи своје снаге од Грахова и Бихаћа и преузме положаје 3 крајишке бригаде код Кључа.

У току концентрације снага нарочито се истичу напори 3 крајишке бригаде, која је, по извршеној смени код Кључа, 30 октобра увече извршила

покрет усиљеним маршем правцем с. Рамићи, Саница, Лушци Паланка, Прав. Јасеница, М. Радић, преко Грмеча и с. Хргар, прешла реку Уну, код с. В. Рачића, затим преко планине Пљешевце и 2 новембра увече избила на положај јужно и југозападно од непријатељског упоришта Завале. Бригада је за три дана, са два краћа ноћна одмора, прешла преко 130 километара. Њени борци и руководиоци уложили су крајње напоре само да би стигли на време и приступили извршењу постављених задатака (бригада је падом мрака 2

Скица бр. 1

новембра, после пређених 130 километара, непосредно из марша прешла у напад). Ови дуги и напорни маршеви резултат су умешности и снажљивости нашег руководећег кадра у организацији и извођењу маршева и високог морално-политичког стања читавог састава. Такве напоре, како на маршу, тако и у борби, могли су да издрже само високо свесни борци за слободу и независност своје домовине; борци на чијим су срцима лежале тежње за ослобођењем своје домовине и народа од окупатора и домаћих издајника; борци које је васпитала и васпитава наша славна Партија и друг Тито; борци који ни за тренутак нису посумњали у сигурну победу над окупаторима и њиховим слугама; борци који нису жалили својих живота за до-

бробит својих народа и домовине. (Овај пример, поред многобројних сличних примера дугих и напорних маршева јединица наше Народноослободилачке војске, под изванредно тешким околностима, неминовно намеће потребу за повећањем предвиђених маршевских норми усвојених у нашој Армији по искуствима неких савремених армија).

И поред велике удаљености, концентрација снага извршена је у највећој тајности и на време, тако да су све остале јединице 1 новембра већ биле у својим полазним рејонима.

Време до почетка напада било је искоришћено за демонстрације, извиђање, довођење јединица на полазне положаје, организацију садејства и за материјално обезбеђење операције.

По наређењу Врховног штаба наше снаге у Хрватској и Босанској Крајини активно су дејствовале и уништавале непријатеља на другим правцима, тако да је то ослабило пажњу непријатеља на сектору Бихаћа за време припрема и извођења планиране операције.

Извиђање непријатељских положаја и додељивање задатака јединицама било је свестрано извршено, тако да су све старешине тачно познавале своје задатке, своје нападне правце, објекте напада и њихов карактер, и читав систем непријатељске одбране. То је омогућило свестрану припрему бораца за савлађивање појединих утврђења и упоришта, брзу ликвидацију непријатеља и постизање крупних успеха у овој операцији. После солидно организованог извиђања непријатељских положаја и постављања задатака јединицама све старешине су могле да приступе свестраним припремама својих јединица за напад. Командант Оперативног штаба за Босанску Крајину, друг Коста Нађ, вршио је извиђање не само са штабовима бригада, већ и са штабовима батаљона, па је чак неким батаљонима на важнијим правцима лично дао задатке и до детаља им објаснио начин и могућности њиховог извршења. За време самог извиђања детаљно је извршена организација садејства како унутар сваке јединице, тако и између јединица. То је омогућило систематско међусобно потпомагање јединица у савлађивању отпора непријатеља и њихово непрекидно наступање. Иако је 3 крајишка бригада из марша прешла у напад, њен команди кадар успео је да у току дана 2 новембра изврши извиђање непријатељских положаја.

Последњих дана пред Бихаћку операцију у свим јединицама одржани су партиски и омладински састанци, као и бригадне и батаљонске конференције, на којима су комунисти и чланови СКОЈ-а, као и ванпартијци, надахнути несаломљивом вољом за борбу и уверени у победу својих јединица, дали обавезе да ће сваки, и најтежи задатак извршити, који пред њих поставе њихове претпостављене старешине.

На борце и руководиоце наших јединица имало је веома јак и позитиван утицај политичко образложење Бихаћке операције из I дела опште заповести Оперативног штаба за Босанску Крајину, које гласи:

„Врховни штаб Народноослободилачке, партизанске и добровољачке војске Југославије ставио нам је задатак да ликвидирамо непријатељско упориште у Бихаћу и да ослободимо град Бихаћ и његову околину. При извршењу повереног нам задатка ви, јуначки борци Крајишких и Хрватских бригада, морате се осетити поносним и срећним када је дошао час да се

осветите за сва страшна злодела, за сва убиства и паљевине, које извршише усташки крволоци над нашим народом. Уништењем усташких зверова и разбијањем бихаћког гарнизона нестало би још једног злочиначког центра — усташке Бихаћке жупаније, која је била, а и данас је главни потстрекач и организатор свих насиља у читавом овом подручју. Ви треба да снагом својих пушака, митраљеза и топова изречете заслужену казну целатима, који још и данас пале, пљачкају и убијају по Лици, Босни и Банији. Тај ваш јуначки подвиг био би највеличанственији и најдостојнији поздрав нашем јуначком Врховном штабу, био би најдичније пружање братске руке херојима Стаљинграда и свим борцима јуначке Црвене армије на велики дан 25-годишњице Октобарске револуције. Тај велики дан славља Октобарске револуције који се подудара са јуначким отпором стаљинградских хероја нека прође и у нашој Крајини и Хрватској у знаку борбе свију наших оружаних снага и заједничке борбе партизана Хрватске и Крајине. Нека вас напад на Бихаћ — костурницу небројених жртава — напоји народним гњевом према туђину и његовим усташким и четничким слугама. Нека то буде још један снажан и громогласан одговор, вас, храбрих јунака Крајине и Хрватске, лажљивцима у Лондону, који покушавају да ваша јуначка дела на Приједору, Крупи, Гламочу, Мркоњић Граду, Јајцу, вежу уз своје издајничко четничко име и присвоје себи. Будите поносни да стојите у првим редовима борбе за слободу, да се заједнички са великом и јуначком Црвеном армијом борите за слободу и бољи живот, да чистите нашу драгу домовину од туђина и његових слугу. Сав наш народ обрлрт ће вас својом великом љубављу, историја ће забележити ваша јуначка дела, а наши млађи учиће се на свему овоме како се бранила и како се ослобађала свака стопа наше земље“.

Ово образложење прочитано је свим борцима пред стројем.

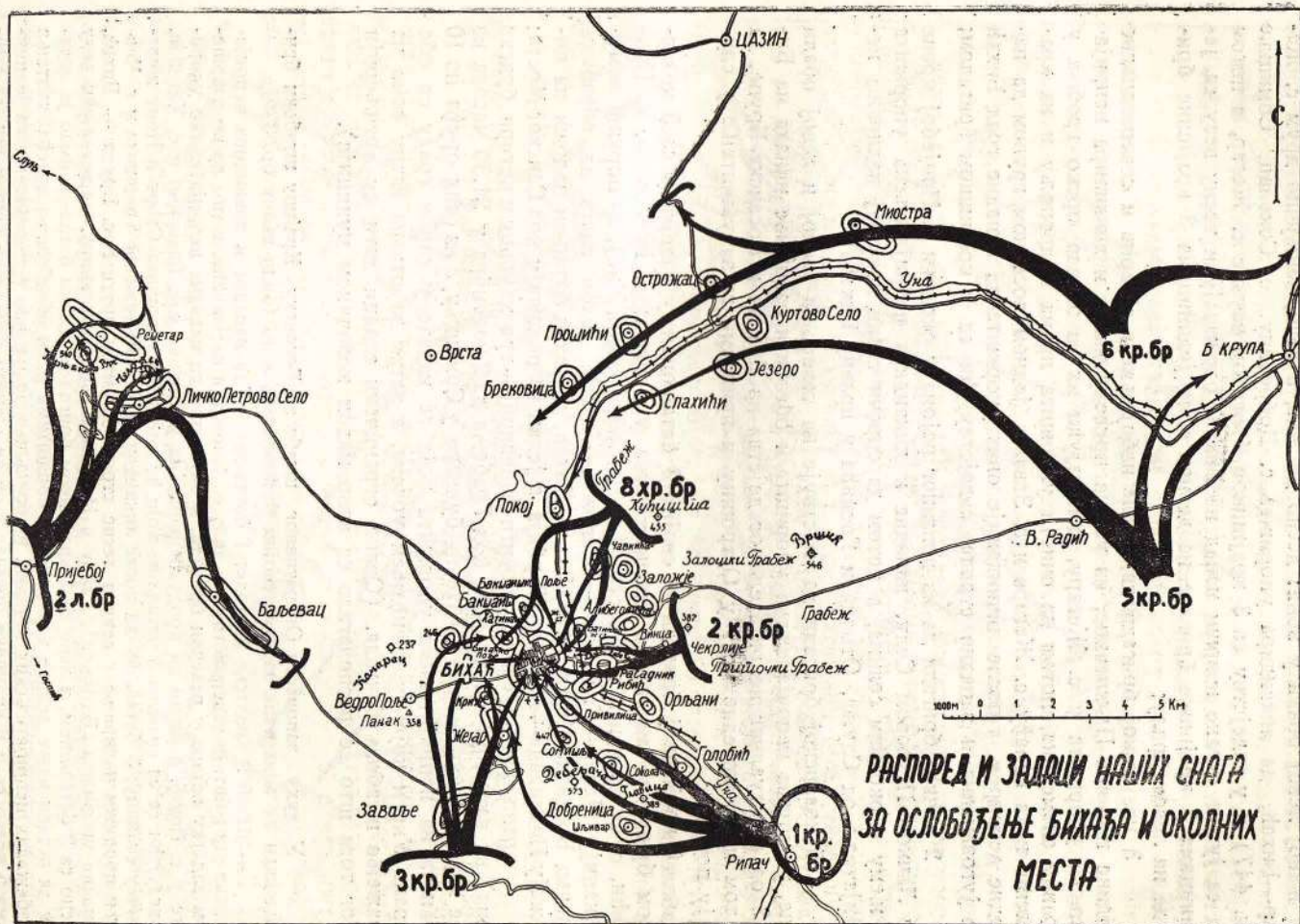
*
* * *

У духу плана и донете одлуке за напад на Бихаћ Оперативни штаб за Босанску Крајину 31 октобра 1942 године издао је заповест у којој су јединицама постављени следећи задаци (види скицу бр. 2):

8 хрватској бригади да са полазних положаја на југозападним пади-нама Грабежа, (ист. од с. Покој) и Кућишта (к. 455) нападне и ликвидира непријатељска упоришта: с. Покој, с. Чавкићи и с. Заложје, затим да продужи напад на с. Бакшаиш, с. Хатинац, Стару и Нову жељезничку станицу и слагалиште „Батињол“, а по ликвидацији ових упоришта, у садејству са 2 крајишким бригадом, да нападне и ослободи део града на десној обали Уне;

2 крајишкој бригади да са полазних положаја Заложки Грабеж, к. 387, Приточки Грабеж нападне и ликвидира непријатељска упоришта десно: закључно школа у с. Заложју, а лево до Уне и да, не чекајући ликвидацију упоришта ван града, одмах упуту један батаљон са задатком да се неопажено провуче између непријатељских упоришта, упадне у сам град, поведе борбу у делу града на десној обали Уне и, по могућности, да овлада мостом на реци Уни;

1 крајишкој бригади да из полазног рејона у околини с. Рипач, 2 новембра у 18 часова крене преко с. Рипач, пређе Уну и нападне непријатеља

Скица бр. 2

на њеној левој обали у зони: десно до Уне, а лево, закључно друм с. Жегар—Бихаћ, да ликвидира упоришта с. Добреницу, с. Соколац, Сомишље (к. 447) и у садејству са 3 крајишком бригадом заузме с. Жегар, а потом да са јужне стране изврши напад на Бихаћ, одржавајући тесну везу са јединицама 2 крајишке бригаде на десном и са јединицама 3 крајишке бригаде на левом крилу;

3 крајишкој бригади да, после избијања на северне и северозападне падине планине Пљешевнице, из марша пређе у напад и ликвидира непријатељска упоришта у с. Жегару, нападајући их са запада преко гробља у правцу споменика, потом да очисти упоришта према Ведропољу и на крајевима пута између с. Жегара и с. Завала, једном посебном групом да нападне аеродром, а после ликвидације ових упоришта да нападне град Бихаћ са југозападне и западне стране, садејствујући са 1 крајишком бригадом;

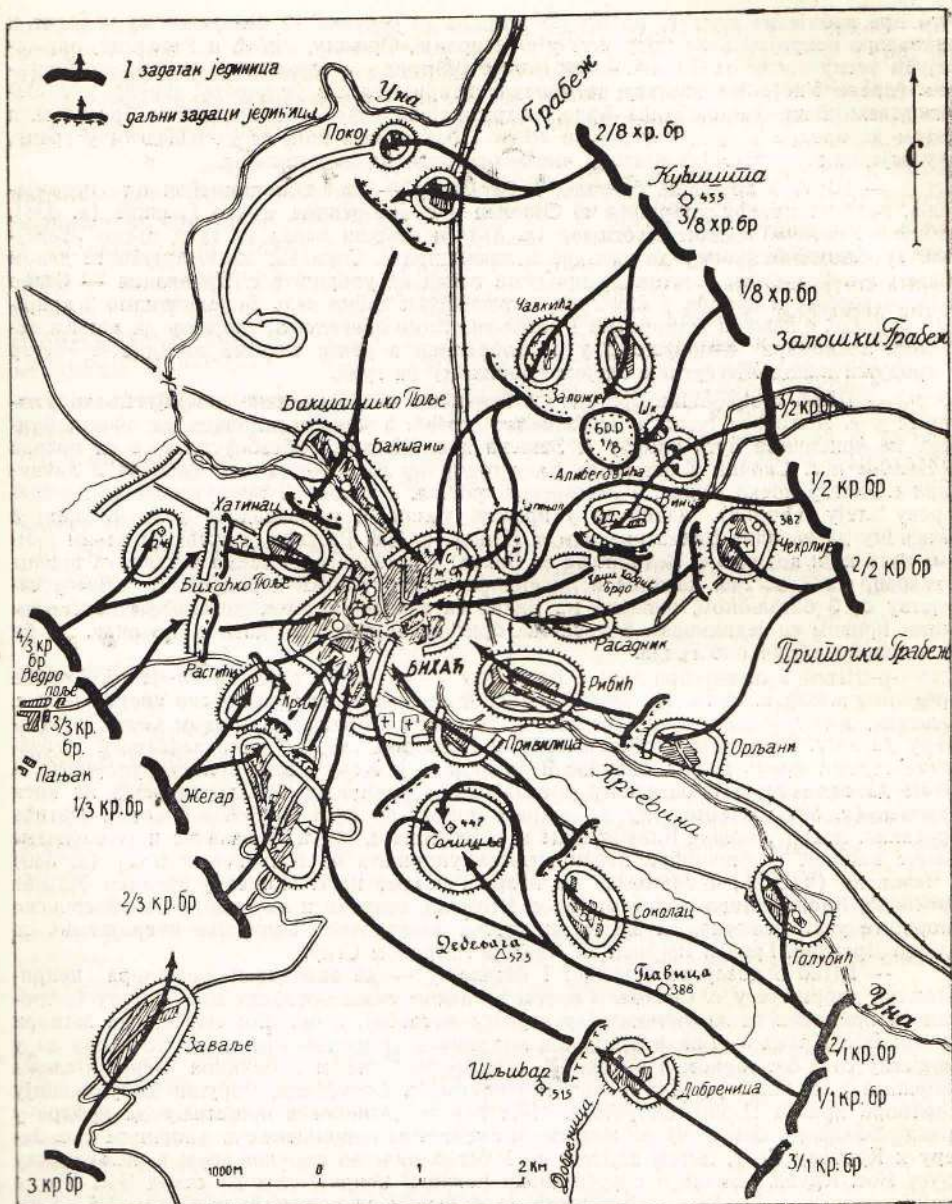
2 личкој бригади да из полазног рејона у околини с. Пријебој крене ка Личком Петровом Селу, нападне и ликвидира непријатељска упоришта у њему и околним селима, а потом да спречи сваки покушај надирања непријатеља од Слуња, Оточца и Госпића у правцу Бихаћа;

5 козарској бригади да дејствује на север, на десној и левој обали Уне, уништава непријатељска упоришта и обезбеди извођење напада на Бихаћ од евентуалног непријатељског дејства из Цазина и Босанске Крупе, да у том циљу поседне мост у Острошцу и припреми га за уништење у случају потребе;

6 крајишкој бригади да својим 3 батаљоном, у садејству са 5 козарском бригадом, ликвидира непријатељска упоришта: с. Брековица, с. Прошићи, с. Острожац и с. Миофра (све на левој обали Уне), да поруши комуникацију Цазин—Гњиловац—Острожац—Бихаћ, делом снага да обезбеди правац Босанска Крупа, с. В. Радић, Бихаћ, да један батаљон задржи на положају Подвидача—Мајдан—Љубија, а један на положају код Санског Моста; артиљерији (један мешовити дивизион — три хаубице и четири брдска гопа) на ватреним положајима код Грабежа да 2 новембра у 21.30 часова из две хаубице испали две гранате на бункере у Сомишљу, а из свих оруђа по 10 граната на непријатељска упоришта која се налазе у самом граду са обе стране Уне и која су извиђањем уочена, а затим да отвара ватру само на тражење штабова бригада. (Овако ограничени задаци дати су артиљерији због тога што се располагало са врло малом количином муниције).

У духу заповести Оперативног штаба за Босанску Крајину штабови бригада дали су конкретне задатке својим батаљонима, и то (види скицу бр. 3):

— Штаб 8 хрватске бригаде: 1 батаљону — да нападне и ликвидира непријатељска упоришта у североисточном делу с. Заложја и с. Чавкићи, с тим да по извршеном задатку остане у резерви бригаде; 2 батаљону да нападне непријатељско упориште у с. Покој, а затим да продужи напад на упоришта у с. Бакшаниш и с. Хатинац, повезујући се са снагама 3 батаљона који ће нападати упоришта Стару и Нову железничку станицу; 3 батаљону да после ликвидације непријатељског упоришта у с. Чавкићи продужи надирање с леве и десне стране друма и пруге Бос. Крупа — Бихаћ, нападне упоришта „Батињол“, Стару и Нову жељезничку станицу, одржавајући везу десно са 2 батаљоном, а лево са 2 крајишком бригадом. Сваки батаљон имао је задатак да остави мање делове у заузетим упориштима ради обезбеђења залеђа, хватања разбежалих непријатељских војника, прикупљања плена, као и повезивања са јединицама 5 козарске и 6 крајишке бригаде које ће вршити нападе на непријатељска упо-

Скица бр. 3

ришта према северу и североистоку, затварајући правце према Босанској Крупи и Цазину.

Штаб 2 крајишке бригаде: 1 батаљону — да се неприметно пробије између непријатељских упоришта: Алибеговићи, с. Винца, Хаџихабдића Брдо и Нова железничка станица, да упадне у део града на десној обали Уне, изврши напад на град,

што пре избије на мост и, по могућности, да га заузме; 2 батаљону да нападне и ликвидира непријатељска упоришта у с. Чекрлије, Орљани, Рибић и Расадник, одржавајући тесну везу са 3 батаљоном своје бригаде, а лево са 1 крајишком бригадом (преко Уне); 3 батаљону да нападне непријатељска упоришта: школу у с. Заложју, с. Винца, Хаџихабдића Брдо, одржавајући везу са 8 хрватском бригадом, а потом да продре у град повезујући се са 1 батаљоном који ће се налазити у граду, и у заједници са њим да настави чишћење града од непријатеља.

— Штаб 1 крајишке бригаде: 1 батаљону — да се, непримењен од непријатеља, пробије између упоришта с. Соколац и с. Добреница, преко Главице (к. 338), избије на источне падине Дебељаче (к. 573) и изврши напад на град преко Јеврејског гробља; 2 батаљону да нападне и ликвидира с. Соколац, обезбеђујући се делом снага од с. Голубића, а затим да продужи напад на упориште с. Привилица — Старо и Ново гробље и продре у сам град, одржавајући десно везу са јединицама 2 крајишке бригаде, а лево са јединицама 1 батаљона своје бригаде; 3 батаљону да мањим деловима ликвидира непријатеља у с. Добреници а јачим снагама нападне с. Жегар и продужи напад Жегарском алејом (Бориком) на град.

— Штаб 3 крајишке бригаде: 2 батаљону — да нападне непријатељско упориште у с. Жегар са јужне и југозападне стране, а мањим деловима да очисти бункере на кривицама пута између с. Завала и с. Жегара, обезбеђујући се са правца с. Завале и с. Скочај; 1 батаљону да у садејству са 2 батаљоном нападне и ликвидира с. Жегар преко Крижа и Жегарског гробља, а потом да продужи напад на Жегарску алеју (Борик), надирући у правцу јужног и југозападних дела Бихаћа; 3 батаљону да нападне Бихаћ правцем с. Пањак, к. 358, Растићи, држећи се левим крилом пута који води из с. Ведропоља за Бихаћ; 4 батаљону да двома четاما, са правца Комарац, к. 237, к. 246, нападне и ликвидира непријатељски аеродром, а затим у садејству са 3 батаљоном, нападне на Бихаћ са западне стране, повезујући се својим левим крилом са јединицама 8 хрватске бригаде која ће нападати с. Хатинац, да би се затворио обруч око града.

— Штаб 2 личке бригаде: 1 батаљону — да крене правцем Пријебој, Сорића Крчевина, к. 680, к. 401, с. Жељавна, нападне и ликвидира непријатељско упориште у с. Баљевац, а потом да затвори правце од Бихаћа ка Личком Петровом Селу; 2 батаљону да из с. Пријебоја крене ка Личком Петровом Селу и да са западне и југозападне стране, преко к. 369, нападне и ликвидира у њему непријатељска упоришта, а затим да садејствује 3 батаљону у овлађивању непријатељских утврђења на коси Челопек (к. 528); 3 батаљону да изврши покрет из села Пријебој правцем Матића Крчевина, преко планине Клокочевице и с. Заклопача, да га са западне и југозападне стране нападне и ликвидира непријатељска упоришта на Крњаковом Врху (к. 540) и Чelopeку (к. 528); 4 батаљону да изврши покрет из с. Пријебој правцем Матића Крчевина, Клокочевица, с. Заклопача, с. Решетар, нападне и ликвидира непријатељско упориште у с. Решетар, а затим да спречи евентуално надирање непријатеља са правца Дрежник Град и Ваганац ка Личком Петровом Селу.

— Штаб 5 козарске бригаде: 1 батаљону — да нападне и ликвидира непријатељско упориште у с. Спахић, а потом да делом снага обезбеди мост у селу Острожац (и припреми га за уништење у случају потребе), а осталим снагама да затвори правца Бос. Крупа — Бихаћ и поруши комуникацију на том правцу; 2 батаљону да у садејству са 3 батаљоном 6 крајишке бригаде нападне и ликвидира непријатељска упоришта у с. Миостри, Острошцу, Прошићима и Брековици, поруши комуникацију и затвори правца Цазин, Острожац, Бихаћ и не дозволи непријатељу да продре у правцу Бихаћа; 3 батаљону да нападне и ликвидира непријатељска упоришта у с. Језеру и Куртову Селу, потом заједно са 1 батаљоном да поруши друм и жељезничку пругу Бос. Крупа, Бихаћ и спречи сваки покушај непријатеља да се од Бос. Крупе пробије у правцу Бихаћа; 4 батаљону да у заседи на положају к. 328, к. 236 (3 км југозападно од Бос. Крупе) затвори правце Бос. Крупа, Бихаћ и Бос. Крупа, В. Радић, Бихаћ и спречи продор непријатеља из Босанске Крупе у правцу Бихаћа.

— Штаб 6 крајишке бригаде: 2 батаљону — да се постави у заседи на комуникацији Босански Нови, Отока, Босанска Крупа са задатком да спречи сваки покушај непријатеља да из Босанског Новог продре и споји се са својим снагама у Отоци и Босанској Крупи, и 3 батаљону да у садејству са јединицама 5 козарске бригаде нападне и ликвидира непријатељска упоришта у с. Миостри, Острошцу, Прошићима и Бреко-

вици, потом да поруши друм Цазин, Гњиловац, Острожац и телефонску линију Бихаћ, Цазин и Бихаћ, Бос. Крупа, затвори поменуте правце и спречи сваки покушај непријатеља да продре према Бихаћу. (У времену ослобођења Бихаћа 1 батаљон 6 крајишке бригаде налазио се на положајима код Санског Моста, а 4 батаљон на сектору Љубије, те њихови задаци нису били у тесној вези са операцијом за ослобођење Бихаћа).

Из заповести Оперативног штаба се види да у почетном периоду напада нису биле одређене оперативне резерве, иако је Оперативни штаб непосредно командовао са седам бригада и постојећом артиљеријом.

Но овде се поставља друго питање: да ли су уопште постојале оперативне резерве? Оперативне резерве су постојале, а њих су сачињавале 5 козарска и 6 крајишка бригада на правцу Босанска Крупа—Бихаћ, које су нападале мање непријатељске гарнизоне и штитиле те правце, тј. спречавале надирање непријатеља у правцу Бихаћа, као и 2 личка бригада која је нападала непријатеља у Личком Петровом Селу и затварала правце према Слуњу, Оточцу и Госпићу.

Према томе, оперативне резерве су постојале на најопаснијим правцима одакле је непријатељ једино могао да интервенише јачим снагама у правцу Бихаћа.

У вези са овим потребно је да детаљније размотримо питање постојања резерви Оперативног штаба за дејство на самом Бихаћу и да ли су ове резерве биле потребне.

Резерве Оперативног штаба за дејство на самом Бихаћу нису биле потребне из следећих разлога:

1) Што је Бихаћ нападан са свих страна у виду обруча, те, према томе, могућности пробоја непријатеља биле су врло слабе или, боље речено, никакве, да би се извукао и спасио од уништења.

2) Што је спољна одбрана непријатеља била организована по систему одвојених и неповезаних упоришта, групно поседнута, негде слабијим, негде јачим снагама, а самим тим развучена на широком фронту, што је, у сваком случају, отежавало благовремену употребу оперативних резерви.

3) Што је Оперативни штаб за Босанску Крајину располагао са тачним и добро проученим подацима о непријатељу из којих се видело да непријатељ, такође, није располагао јачим резервама за чије би парализовање биле потребне наше јаче оперативне резерве.

4) С обзиром на то да непријатељ није располагао јачим резервама, а у вези са оваквим системом организације одбране, Оперативни штаб дошао је до закључка да би извлачењем оперативних резерви у извесној мери ослабио ударну моћ јединица прве борбене линије које су у првом налету морале разбити непријатеља на спољним одбранбеним упориштима, дезорганизовати систем његове одбране и командовања и тиме омогућити брзо стегање обруча око града и продирање у сам град.

5) У вези са горе изнетим, оваква организација непријатељске одбране омогућавала је убацивање појединих јединица у делове града и до најутврђенијих његових упоришта у дубини одбране и истовремени напад и ликвидацију ових изнутра заједно са спољним одбранбеним упориштима, што је одмах у почетку напада не само дезорганизовало командовање и систем одбране, већ унело панику у непријатељске редове тако, да се овај

није могао снаћи, прибрати и дати добро организован отпор за читаво време борбе, тј. до коначног ослобођења града.

Имајући у виду ове елементе, Оперативни штаб је и донео одлуку да на рачун извлачења оперативних резерви у почетку напада одвоји 1 батаљон 2 крајишке бригаде и да га без борбе убаци у део града на десној обали Уне, а са 1 батаљоном 1 крајишке бригаде да једновремено ликвидира Сомишље — најаче непријатељско упориште у дубини његове одбране и тиме омогући брзо и несметано надирање главнине снага ка граду и у сам град.

6) Узимајући у обзир све ове околности, Оперативни штаб за Босанску Крајину решио је да надмоћнијим снагама сломи спољну одбрану непријатеља, нападајући га једновремено слабијим снагама изнутра, да би на тај начин створио повољне услове да после прве ноћи борбе може извући јаке оперативне резерве са којима ће у даљем процесу боја моћи утицати на ток и развој истог и у Бихаћу.

7) Оваквом одлуком Оперативни штаб омогућио је свим снагама брзу ликвидацију спољне одбране непријатеља и продирање у град као и оформљење своје резерве ујутро 3 новембра од снага 2 крајишке и делова 8 хрватске бригаде, које су до коначног уништења непријатеља и ослобођења Бихаћа остале у резерви Оперативног штаба и дејствовале по његовим наређењима.

Према томе, одлука Оперативног штаба да не образује оперативне резерве у почетном периоду наших дејстава била је потпуно правилна и као таква оправдала се у овој операцији, што се јасно види из самог тока операције.

Друга етапа — ток напада

2 новембра, тачно у одређено време по заповести, отпочео је изненадни силовити, општи и једновремени напад на Бихаћ — што је још у самом почетку напада створило панику код непријатеља.

Истовремено са општим нападом на спољна одбранбена упоришта, упућене су посебне јединице — батаљони са задатком да се, уколико је чо могуће, без борбе провуку и пробију до центра града, поседну зграде и ставе под ватрену контролу најважније улице.

Разматрајући дејства наших и непријатељских снага, борбе у овој етапи можемо поделити у три фазе, и то:

прва фаза, од 21.30 часова 2 новембра до 12.00 часова 3 новембра, у којој су наше снаге ликвидирале сва спољна непријатељска упоришта око града и продрле и ослободиле део града на десној обали Уне;

друга фаза, од 12 часова 3 новембра до 12.00 часова 4 новембра, у којој су наше јединице очистиле непријатељска упоришта Жегар са Жегарском алејом (Бориком), продрле у део града на левој обали Уне и предњим деловима избиле на канал који пресеца центар града и

трећа фаза, од 12.00 до 16.00 часова 4 новембра, у којој су јединице 1, 2 и 3 крајишке бригаде сломиле последњи противнапад непријатеља и ослободиле Бихаћ.

Прва фаза почела је 2 новембра тачно у 21,30 часова, када су две наше хаубице са Грабежа испалиле по једну гранату на Сомишље. То је био

уговорени знак за почетак дејства. На тај знак наше јединице су прешле у општи напад, који је овако текао:

8 хрватска бригада: Пошто је напао и ликвидирао с. Чавкића, 1 батаљон је са своје две чете остао у резерви бригаде, а једном четом ојачао 3 батаљон. 2 батаљон очистио је с. Покој, потом продужио напад на непријатељско упориште с. Бакшаиш и пребацио део снага на леву обалу Уне ради уништења непријатеља у с. Хатинач и повезивања са снагама 3 крајишке бригаде на северозападној ивици Бихаћа. После краће борбе ликвидирао је непријатеља у с. Бакшаиш, продро у град на десној обали Уне и повезао се са јединицама 3 батаљона своје бригаде. Јединице на левој обали Уне нису биле у могућности да очисте с. Хатинач, нити су успеле да успоставе везу са јединицама 3 крајишке бригаде. 3 новембра, око 9,00 часова непријатељ, у јачини једне сатније (чете), са правца Острошца и с. Спахића, извршио је противнапад на 2 батаљон у рејону с. Бакшаиш са намером да се пробије у град и споји са својим снагама, али су га наше јединице разбиле, нанеле му веће губитке у људству и материјалу и нису му дозволиле да продре у град.

3 батаљон, ојачан једном четом 1 батаљона, у релативно кратком времену, и поред јаког отпора који је непријатељ пружио, ликвидирао је непријатељско упориште у Старој и Новој железничкој станици, складишту „Батињол“, продро у град на десној обали Уне и у садејству са 3 батаљоном 2 крајишке бригаде наставио чишћење града који је већ прве ноћи био у нашим рукама, изузев два упоришта, која су такође очишћена у преподневним часовима 3 новембра.

2 крајишка бригада силовитим нападом ликвидирала је спољна непријатељска упоришта: школу у с. Заложју, засеок Алибеговиће, с. Винцу, с. Чекрлије, с. Орљани и с. Рибић, продрла у центар града на десној обали Уне и предњим деловима избила на Велики мост на Уни. 1 батаљон успео је, неопажан од непријатеља, да продре у сам град и зајоседне мост на десној обали Уне. Настављајући ликвидацију непријатељских упоришта у граду, батаљон је одмах, још у почетку борбе, изазвао панику код непријатеља и омогућио брзу ликвидацију његових упоришта на десној обали Уне и незадрживо надирање наших снага на том правцу. 2 батаљон ликвидирао је у првом налету непријатељска упоришта у с. Чекрлије и с. Орљани, продужио напад и заузео с. Рибић и Расадник, затим продро у град, повезао се са снагама 1 батаљона своје бригаде и у садејству са њим наставио ликвидацију непријатељских преосталих упоришта у граду на десној обали Уне. 3 батаљон напао је и ликвидирао непријатељска упоришта: школу у с. Заложјају, с. Винца, Хаџихабдића Брдо, затим продужио напад на град и у садејству са 1 батаљоном своје и 3 батаљоном 8 хрватске бригаде наставио са ликвидацијом непријатељских снага на десној обали Уне.

У току прве ноћи дејства бригада на ликвидацији непријатељских спољних упоришта и упоришта у самом граду одвијала су се врло брзо и по предвиђеном плану.

Према томе, у току прве ноћи борбе сва спољна непријатељска упоришта и упоришта у делу града на десној обали Уне била су очишћена од непријатеља, изузев два у самом граду, која су у преподневним часовима

3 новембра такође ликвидирана, те је на тај начин овај део града потпуно ослобођен.

3 новембра око 8.00 часова, Оперативни штаб за Босанску Крајину издао је наређење штабу 2 крајишке бригаде да њихове јединице буду спремне за дејство на левој обали Уне у случају да непријатељ задржи даље наступање 1 и 3 крајишке бригаде.

У духу овог наређења штабовима 1 и 3 крајишке бригаде наређено је да одржавају тесну везу са Оперативним штабом и да извештавају о развоју борбе како би Оперативни штаб на време могао предузети одговарајуће мере и ангажовати прикупљене јединице 2 крајишке бригаде које су већ тада биле резерва Оперативног штаба у граду на десној обали Уне.

У таквој критичној ситуацији по непријатеља, усташка команда у Бихаћу, 3 новембра у 11,15 часова, послала је радиограм својој претпостављеној команди:

„Надмоћнији непријатељ још увек врши јак притисак на Бихаћ. Заузео је део града на десној обали Уне и сва околна села. Молим, ако је могуће, најжурније упутите моторизовани здруг.“

1 крајишка бригада у првом налету ликвидирала је непријатељска упоришта у с. Добреници, Соколцу и Сомшиљу (к. 447), затим једним делом снага продужила напад на Привилицу, Старо и Ново гробље, а другим, у садејству са снагама 3 крајишке бригаде, напала на усташки логор у с. Жегар.

1 батаљон је, непажен од непријатеља, прошао између упоришта с. Соколац и Добренице, преко Главнице (к. 388), источним падинама Дебељаче (к. 573) и једновремено са осталим јединицама које су нападале спољна упоришта, напао добро утврђено ДОТ-овима и ДЗОТ-овима непријатељско упориште Сомишље које је врло брзо ликвидирано захваљујући брзини дејства и постигнутом изненађењу.

Уклињавање 1 батаљона 2 крајишке и 1 батаљона 1 крајишке бригаде и једновремени напади и ликвидација непријатељских упоришта у дубини његове одбране унели су панику у усташке редове и дезорганизовали њихово командовање и систем одбране. То је омогућило брзо чишћење спољних упоришта и стезање обруча око самог града, а напади ових двају батаљона изнутра и брзо стезање обруча довели су непријатеља још у току прве ноћи у врло тежак и безизлазан положај, јер су на десној обали Уне била ликвидирана сва упоришта, а на левој обали сва спољна упоришта и Сомишље које надвишава не само Жегар, већ и град на левој обали Уне. Пошто је ликвидирао непријатеља на Сомишљу, 1 батаљон је напао усташки логор Жегар и заузео војне магацине, али се услед противнапада јачих снага непријатеља морао повући на западне падине Сомишља изнад самог Жегара, повезујући се лево са 3, а десно са 2 батаљоном.

2 батаљон напао је и у првом налету очистио непријатељско упориште у с. Соколац, једном четом блокирао Сокољачку тврђаву, а осталим снагама продужио напад у правцу с. Привилица, Старог и Новог гробља, где је био задржан јаким отпором непријатеља.

3 батаљон делом снага ликвидирао је непријатељско упориште у с. Добреници, а јачим снагама са западних падина Дебељаче и Сомишља напао

уштакши логор у Жегару, очистио спољна утврђења и продро у сам логор. Услед противнапада јачих непријатељских снага батаљон је био принуђен да поседне положаје на окуци пута Завале—Жегар ради одбијања непријатељског противнапада и повезивања десно са 1 батаљоном своје бригаде, а лево са 3 крајишком бригадом, не дозвољавајући непријатељу да надире у правцу Завале и југозападних падина Дебелаче и обиђе лево крило 1 батаљона који је држао положаје на источној страни самог логора (јер је основна намера непријатеља била да избаци 1 батаљон са Сомишља и тиме олакша свој положај).

После губитка Сомишља непријатељ је 3 новембра у 04,00 часа извршио јак противнапад на јединице 1 и 3 батаљона, а у току дана још неколико противнапада уз подршку артиљерије и авијације, са тежњом да по сваку цену поврати Сомишље (његово најјаче упориште на левој обали Уне), али је сваки био одбијен уз велике губитке.

Пошто су одбили све непријатељске покушаје да поново заузме Сомишље, наше јединице су вршиле извиђање непријатељских положаја и припремале прелазак у напад за ликвидацију Жегара са Жегарском алејом (Бориком), за продирање у град на левој обали Уне, уништење непријатеља и ослобођење града.

Иако је непријатељ тежиште одбране, па и гро својих снага, оријентисао на правцима надирања 1 и 3 крајишке бригаде, ипак се дејство ових бригада одвијало релативно брзо и по предвиђеном плану.

3 крајишка бригада прешла је из марша у напад, очистила непријатељско упориште у Завалу, продужила напад на уштакши логор Жегар и у току тих борби успешно одбила све непријатељске противнападе.

2 батаљон напао је уштакши логор Жегар са јужне и југозападне стране, очистио ровове испред логора, али, услед јаког отпора непријатеља који се утврдио у зградама, није успео да продре у сам логор, већ се задржао на заузетим положајима. Непријатељ је у току 3 новембра извршио низ узастопних противнапада на јединице овог батаљона, али је сваки пут одбијен уз веће губитке. Наше јединице су постепено стезале обруч око упоришта и онемогућавале непријатељским јединицама сваки маневар и покрет из утврђења у којима су се налазиле.

1 батаљон напао је непријатеља у Жегару, очистио спољна утврђења, али је задржан испред првих кућа на западној ивици Жегара, пошто је непријатељ на овом правцу имао јака утврђења, која батаљон није могао савладати. У току дана 3 новембра батаљон је одбио неколико противнапада непријатеља и водио жестоке борбе.

3 и 4 батаљон извршили су напад преко Бихаћког Поља и аеродрома и очистили неколико узастопних непријатељских ровова на Бихаћком Пољу и аеродрому. Пошто упоришта у Жегару и с. Хатинцу још нису била ликвидирани батаљони су потпали под бочну непријатељску ватру, те су се морали повући на своје полазне положаје Растићи, Бихаћко Поље, у висини к. 246, где су остали 3 новембра читав дан, вршећи припреме за прелаз у напад.

Све јединице на левој обали Уне водиле су жестоке борбе са уштакшим снагама које су покушавале да по сваку цену врате изгубљене положаје.

5 козарска бригада успешно је извршила свој задатак, углавном ликвидирала сва непријатељска упоришта у долини Уне од села Брековице па до Босанске Крупе, одбила све непријатељске противнападе и затворила правце од Босанске Крупе и Цазина ка Бихаћу.

1 батаљон напао је непријатељско упориште у с. Спахићи, ликвидирао га и продужио напад ка с. Језеру, ж. ст. Србљани и Куртовом Селу, са циљем да садејствује 3 батаљону у нападу на ова упоришта. По извршењу ових задатака мањи део његових снага обезбеђивао је мост на Уни код Острошца, док су главне снаге батаљона затварале правац Бос. Крупа, Бихаћ и рушиле друм и железничку пругу на десној обали Уне на томе правцу.

2 батаљон, у садејству са 3 батаљоном 6 крајишке бригаде, напао је и у првом налету ликвидирао непријатељска упоришта у с. Миостри, Острошцу, Прошићима и Брековици, изузев Острожачке куле из које се непријатељ упорно бранио. Блокирајући Острожачку кулу мањим снагама, батаљон је затворио правац Цазин, Гњиловац, Острожац, Бихаћ и рушио друм на томе правцу. 3 новембра, у три наврата, непријатељске снаге из Цазина вршиле су напад на снаге 1 и 2 батаљона са циљем да се споје са својим снагама блокираним у Острожачкој кули, али су њихови напади одбијени и нанети им већи губици.

3 батаљон напао је и очистио непријатељска упоришта у с. Језеру и Куртову Селу, а затим је, заједно са 1 батаљоном, затворио правац Бос. Крупа, Бихаћ и порушио друм и жељезничку пругу.

4 батаљон налазио се на положајима изнад саме Бос. Крупе, затварајући правце Бос. Крупа, Бихаћ и Бос. Крупа, В. Радић, Бихаћ. Ноћу 2/3 новембра извршио је демонстративни напад на непријатеља у Крупи, продро у град, ликвидирао неколико упоришта, нанео непријатељу осетне губитке, а затим се повукао на своје првобитне положаје. Сутрадан, 3 новембра, непријатељске снаге из Босанске Крупе, у јачини једне сатније (чете), подржане артиљеријом, извршиле су напад на батаљон да би га збациле са положаја и себи отвориле пут за указивање помоћи Бихаћкој групацији, али је напад одбијен уз веће губитке. Непријатељ је предузимао још неколико напада у току дана, али без успеха. Његова активност на овом правцу нарочито се појачала у другој половини дана, али и поред тога он није успео да збаци наше јединице са положаја и да продре у правцу Бихаћа.

Карактеристично је да је непријатељ вршио честе нападе и противнападе не само на правцу Бос. Крупа, Бихаћ, него и на правцу Цазин, Бихаћ, можда не толико да би се пробио до Бихаћа и указао директну помоћ својим снагама, колико да би им индиректним путем подигао морал и колико толико олакшао њихов тежак положај у Бихаћу.

6 крајишка бригада својим 3 батаљоном, у садејству са 2 батаљоном 5 козарске бригаде, напала је непријатељска упоришта у с. Миостри, Острошцу, Прошићима и Брековици, затворила правац Цазин, Острожац и рушила комуникације на том правцу, не дозвољавајући непријатељу да продре ка Бихаћу.

2 батаљон налазио се у заседи на комуникацији Босански Нови, Отожа, са задатком да спречи покушаје непријатеља да из Босанског Новог продре у Отоку и Босанску Крупу и да се споји са својим снагама у тим гарнизонима.

2 личка бригада дејствовала је главним снагама на правцу Бихаћ, Личко Петрово Село, уништила непријатељске снаге у Личком Петровом Селу, на Крњаковом Врху (к. 540), Челопеку (к. 528) и с. Решетар, одбила непријатељске противнападе и затворила правац Дрежник Град, Личко Петрово Село, Бихаћ.

2 батаљон уништио је непријатеља у Личком Петровом Селу, а затим садејствовао 3 батаљону у заузимању непријатељских утврђења на Крњаковом Врху (к. 540) и Челопеку (к. 528).

3 батаљон, у садејству са снагама 2 батаљона, уништио је непријатељска упоришта на Крњаковом Врху (к. 540) и Челопеку (к. 528), а затим се повезао са снагама 4 батаљона и затворио правац од Дрежник Града и Ваганца ка Личком Петровом Селу.

За то време 1 батаљон напао је и уништио непријатеља у с. Баљевац и затворио правац од Бихаћа ка Личком Петровом Селу, а 4 батаљон, пошто је уништио непријатеља у с. Решетар, заједно са 3 батаљоном, затворио је правац од Дрежник Града и Ваганца ка Личком Петровом Селу, и ноћу 2/3 новембра, не само што је одбио противнапад непријатељских снага у јачини једне сатније (чете), већ их је потпуно уништио, тако да је том приликом убијено 80 непријатељских војника и официра, док се остатак предао.

Прва фаза напада на Бихаћ карактерише се:

— одлучним и незадрживим дејствима наших јединица, њиховим смелим маневрима и организованим садејством међу њима;

— одлучношћу и вештином бомбаша приликом уништења непријатеља у утврђењима и бункерима (што је омогућило брзо наступање наших јединица);

— добро организованим коришћењем дејства минобацача и ПТ топова, који су својом ватром водили наше јединице од упоришта до упоришта, убрзавајући темпо њиховог наступања;

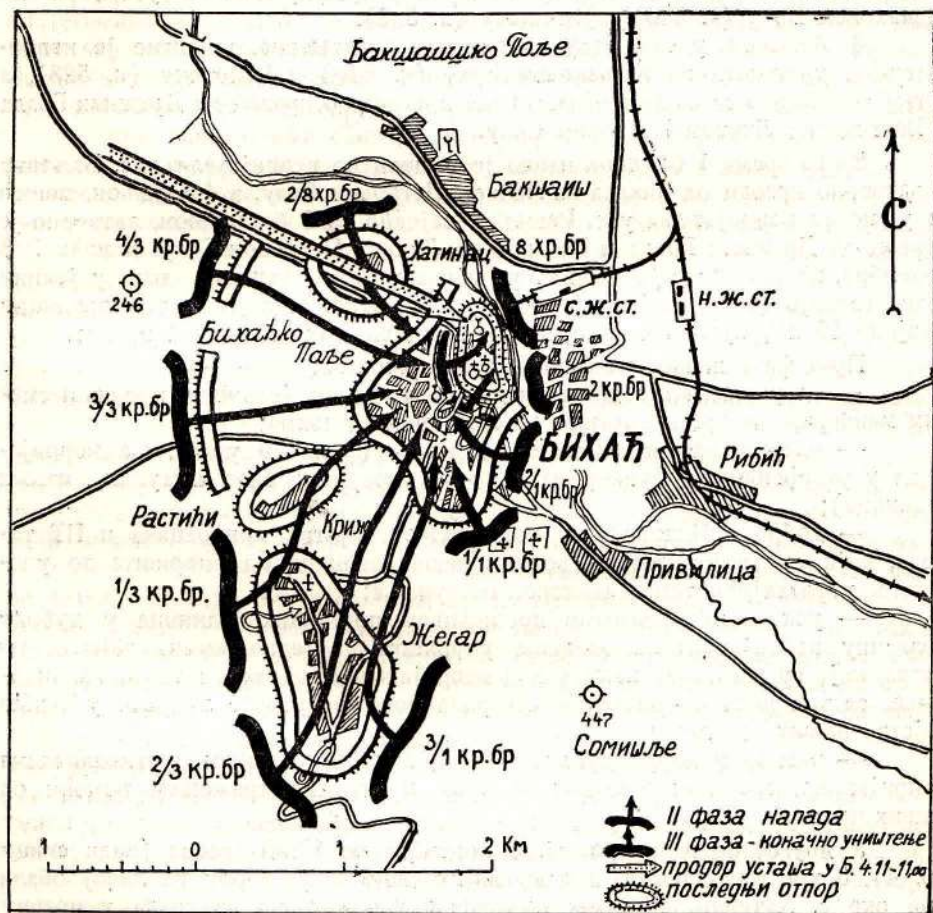
— успешним и вештим продирањем појединих јединица у дубоку позадину непријатељских спољних упоришта уз једновремена дејства изнутра, која су изазивала панику код непријатеља, реметила његово командовање, систем његове одбране и стварала повољне услове за даље успешно дејство наших јединица;

— честим и добро организованим, али безуспешним противнападима непријатеља, његовим жилавим отпором и сталним тражењем помоћи од виших команди.

У другој фази напада, тј. 3 новембра од 12.00 часова (види скицу бр. 4), 8 хрватска бригада делом својих снага води борбу на левој обали Уне око с. Хатинац, спречава повлачење непријатеља из града у правцу Острошца и Цазина, а делом снага у ослобођеном делу града на десној обали Уне прикупља разбацани материјал, хвата појединце и групе разбежалих непријатељских војника, и дејством аутоматског оружја преко Уне потпوماже наступање наших снага на левој обали, држећи под сталном ватром и неутралишујући два непријатељска артиљериска оруђа.

2 крајишка бригада делом снага води непрекидну борбу са непријатељем на Великом мосту, подржавајући дејство 1 крајишке бригаде у граду на левој обали Уне, док су остале њене снаге биле прикупљене у делу града на десној обали спремне за дејство у случају потребе.

1 крајишка бригада, пошто је у току прве половине дана 3 новембра, у садејству са 3 крајишком бригадом, одбила низ непријатељских покушаја за збацивање наших снага са Сомишља, извршила је припрему за прелаз у напад на усташки логор Жегар, Старо и Ново гробље и продирање у град на левој обали Уне. У 14.00 часова 3 новембра у 1 крајишку бригаду стигао је заменик команданта Оперативног штаба, друг Славко Родић, те је

Скица бр. 4

са штабовима 1 и 3 крајишке бригаде донео одлуку да се пређе у напад на Жегар и Жегарску алеју (Борик). После ове одлуке уследило је наређење штабова бригада по којем су све јединице 1 и 3 крајишке бригаде 3 новембра у 15.00 часова, после извршених припрема, прешле у снажан напад на усташки логор Жегар (који је веома упорно брањен зато што је претстављао капију Бићаћа, и што би се његовим падом створили много повољнији услови за продирање наших јединица у сам град).

Ово непријатељско упориште, иако утврђено по савременом систему одбране и силовито брањено од стране усташа до последњег човека, било је тако брзо ликвидирано благодаречи свестрано извршеним припремама наших јединица, детаљном извиђању непријатељских упоришта и успешном проналажењу слабих места у систему његове одбране. Систематским и упорним надирањем наших снага очишћен је и Борик (Жегарска алеја), дуж кога је било уређено неколико траншеја где су пресудну улогу одиграле ручне бомбе, које су наши борци на стотине бацали на непријатеља, освајајући траншеју за траншејом, док су продирали у град на левој обали Уне. Исто тако, ручним бомбама, под заштитом пушчане ватре, наше јединице ликвидирале су још низ непријатељских упоришта, као што су Сокољачка тврђава, Сомишље, разни бункери и утврђене зграде у самом граду, итд.

После уништења непријатеља у Жегару и Жегарској алеји (Борику) наше су јединице много брже продирали у град и заузимале упоришта и зграде, нарочито борци 1 крајишке бригаде који су располагали огромним искуствима за борбу у насељеним местима (градовима).

У току ноћи 3/4 новембра наше снаге на левој обали Уне овладале су делом града до канала који пролази кроз центар града, где су дочекане јаким и добро организованом ватром непријатеља. Поред тога, канал се није могао газити због велике дубине воде, а мостови на њему били су брањени бункерима и утврђеним зградама са супротне стране, тако да је прелаз преко њих изискивао озбиљне губитке са наше стране.

4 новембра, око 7.00 часова, заменик команданта Оперативног штаба, друг Славко Родић, заједно са штабом 1 крајишке бригаде обавештава Оперативни штаб о постигнутим резултатима на фронту 1 и 3 бригаде и тражи да се хитно достави изванредан број мина за бацаче, јер су ове јединице биле остале са врло малим количинама истих.

4 новембра ујутру непријатељ је из непосредне близине канала из две хаубице отворио ватру на зграде у којима су се налазиле наше јединице, и, под заштитом артиљериске ватре и своје авијације, предузео противнапад да би избацио наше снаге из заузетог дела града. Наше јединице, које су се већ налазиле на супротној обали канала у зградама од тврдог материјала, пустиле су непријатеља да продре до самог канала, пошто су благовремено уочиле његову намеру, а затим добро припремљене отвориле јаку ватру, нанеле му озбиљне губитке и присиле га да одустане од даљег напада. Пошто су одбиле непријатељски противнапад, наше јединице су покушале да се пребаце на супротну страну, али им то није успело, јер се непријатељ овде добро утврдио и жилаво бранио.

У том међувремену штаб 1 крајишке бригаде издао је наређење штабовима батаљона да, без обзира на отпор и противнападе непријатеља, продуже енергично надирање, пређу канал, униште непријатеља и коначно ослободу део града на левој обали Уне. Јединице ове бригаде активно су дејствовале без обзира на то што је непријатељска артиљерија и авијација над њиховим главама рушила зграде у којима су се налазиле. Међу њима владало је невероватно расположење за борбу, а из сваке зграде чуле су се партизанске песме.

Пошто су ликвидирале непријатељско упориште Жегар са Жегарском алејом (у садејству са 1 крајишком бригадом), јединице 3 крајишке бри-

гаде продрле су у део града на левој обали Уне и избиле на канал, где су дочекане јаком ватром непријатеља који се у тим последњим упориштима упорно бранио у нади да ће одржати град у својим рукама ако му стигне тражена помоћ коју је стално очекивао.

4 новембра око 11.00 часова 300—400 непријатељских војника са правца Цазина и Острошца, захваљујући томе што није био потпуно затворен обруч око града од стране јединица 3 и 8 бригаде које су према запостави Оперативног штаба ово требале учинити, успело је да се пробије у Бихаћ ради указивања помоћи својим снагама које су биле притешњене и блокиране на врло уској просторији града, надајући се да ће својим доласком побољшати ситуацију, одбити наше нападе и одржати град у својим рукама, али му то није пошло за руком, јер су већ у 16,00 часова истог дана уништени заједно са осталим њиховим снагама које су браниле Бихаћ. Истина, после њиховог уласка у град, усташе су, подржаване артиљеријом и авијацијом, прешле у противнапад на јединице 1 и 3 бригаде, али им је и овај, као и сви ранији подухвати остао без успеха. Наше јединице чистиле су преостала упоришта и припремале се за прелазак канала, тј. за одлучујући јуриш и коначно уништење непријатеља.

*
* * *

5 козарска и 6 крајишка бригада одбиле су неколико противнапада непријатеља који је покушавао да из Цазина продре у Острожац и да се споји са својим јединицама блокираним у Острожачкој тврђави.

4 новембра у зору непријатељ је напао снаге 2 батаљона 5 козарске бригаде, успео да продре у Острожац и да се споји са снагама које су биле блокиране у тврђави. После извесног времена 2 батаљон 5 козарске и 3 батаљон 6 крајишке бригаде извршили су напад, разбили непријатеља и поново очистили Острожац, док су остаци непријатељских делова побегли у правцу Цазина.

Ноћу 4/5 новембра 2 батаљон 5 козарске и 3 батаљон 6 крајишке бригаде уништили су једну непријатељску групу која је бегала из Бихаћа, тако да је врло мали број војника успео да се спасе и побегне према Цазину. На тај начин ове јединице успешно су извршиле своје задатке, јер су наносиле непријатељу осетне губитке у људству и материјалу и у потпуности обезбедиле правце Цазин—Острожац—Бихаћ и Босанска Крупа—Бихаћ.

Иако је непријатељска авијација у овој фази за све време борбе за ослобођење Бихаћа активно дејствовала, ипак, она није могла ни за тренутак да задржи победоносно наступање наших снага.

4 новембра, у 12.00 часова, командант Оперативног штаба обавештава штабове 1, 2 и 3 крајишке бригаде, као и штаб 8 хрватске бригаде, о ситуацији на сектору 5 и 6 крајишке и 2 личке бригаде и наређује штабу 1 и 3 бригаде да продуже са нападом и у току дана ослободе град, подвлачећи важност и значај ове операције. Са овим наређењем били су упознати сви штабови батаљона, а преко њих и остали руководећи и борачки састав, после чега су се наша дејства појачала, јер су јединице одмах прешле у општи напад спремајући се за прелазак преко канала и последњи јуриш за коначно уништење непријатеља и ослобођење града.

У трећој фази напада, тј. 4 новембра од 12.00 до 16.00 часова, иако је положај непријатеља у Бихаћу постајао све критичнији и неиздржљивији, он се врло упорно и жилаво бранио, ишчекујући да му стигне тражено појачање. Шта више 4 новембра у 13.00 часова усташе су извршиле јак противнапад на јединице 1 крајишке бригаде, које су одговориле својим противнападом, разбиле непријатеља, прешле преко канала и наставиле чишћење тога дела града од преосталих непријатељских војника. У том међувремену 3 крајишка бригада, због недовољне обавештености и повезаности са јединицама 2 личке бригаде, повукла је своје лево крило у правцу Жегара, јер се веровало да ће непријатељ извршити противнапад са правца засеока Муратовић и Ведропоља, пошто су тамо примећене јединице 2 личке бригаде, за које се мислило да су непријатељске снаге. Међутим, то је брзо отклоњено, тако да су јединице поново прешле у напад.

И поред тога што је до тог времена непријатељ изгубио сваку наду за продужење борбе у граду, усташки крволоци су се и даље бранили, а нарочито из Бихаћке куле, цркве и складишта муниције и хране, борећи се упорно све до 16,00 часова када су наше јединице сломиле њихов отпор и завршиле ликвидацију и последњих упоришта.

Ноћу 4/5 новембра 2 батаљон 5 козарске и 3 батаљон 6 крајишке бригаде уништили су једну непријатељску групу која је бежала из Бихаћа, тако да је врло мали број војника успео да се спасе и побегне према Цазину. На тај начин ове јединице успешно су извршиле своје задатке, јер су нанеле непријатељу осетне губитке у људству и материјалу и у потпуности обезбедиле правце Цазин—Острожац—Бихаћ и Босанска Крупа—Бихаћ.

Од почетка напада па до коначног ослобођења Бихаћа борбе су биле веома жестоке и непрекидне.

Наше јединице су одлучно и упорно наступале, брзо и вешто маневрисале. Њихови борци и руководиоци су се одликовали високом борбеношћу, издржљивошћу и сналажљивошћу, нарочито у уличним борбама.

Недостатак артиљерије за ликвидацију непријатељских утврђења на докнађивале су ручне бомбе које су биле основно ватрено средство за уништавање непријатеља у бункерима и утврђеним зградама.¹⁾

¹⁾ Наше јединице чистиле су сва утврђења готово искључиво ручним бама, без неке јаке артиљериске подршке. Наши борци (бомбашаи), користећи првенствено ноћ, привлачили су се утврђењима, а непосредно за њима кретале су се и наступале остале јединице, које су, ако би непријатељ приметно бамбаше пре него што би успели да изврше свој задатак, отварале ватру на непријатељско утврђење (бункер или утврђену зграду), гађајући отворе на њима, да би на тај начин омогућиле бомбашима да приђу одређеним објектима. Под заштитом ватре ових јединица — бомбашаи су најпре бацали бомбе у утврђења, а затим брзо упалили у њих где су обично заиграли веома мали број живих, али збуњених и деморалисаних војника, неспособних за ма какав отпор.

У борбама у граду наши борци су се вешто пребацивали од зграде до зграде, а и кроз саме зграде, користећи отворе на њима (врата, прозоре и друго), врло брзо су наступали, изненада бацали бомбе у поједине просторије и чистили град.

Та брзина постигана је енергичним и брзим нападом мањих група наших бомбаша који су, уз мале сопствене, наносили непријатељу велике губитке, тако да је непријатељ био несигуран у свима својим утврђењима. Искуство наших јединица, како у свим ранијим, тако и у овој операцији, доказало је да за високо свесне и добро обучене борце нема утврђења и упоришта које они не би могли освојити, само ако им се то стави у задатак.

Иако су наше јединице први пут употребиле ручне бацаче пламена, којима дотада наши борци нису руковали, они су врло добро искоришћени, тако да се њиховим дејством у многоне олакшало уништење непријатеља у утврђењима на мосту и заузимању самог моста.

Дејство јединица 1 крајишке бригаде, које су са успехом одбијале противнападе непријатеља, чистиле град и сигурно продирале напред, било је од пресудног значаја у овој фази борбе.

Трећа етапа

Према општој оперативној замисли Врховног команданта, друга Тита, која је донесена пре отпочињања Бихаћке операције, предвиђено је да се после ослобођења Бихаћа предузму офанзивна дејства наших снага на североисток и север у правцима Бос. Нови, Двор, Костајница; Слуњ, Цетинград, Велика Кладуша и Врнограч. Циљ ових дејстава био је да се ослободе ови крајеви, прошири и повеже већ постојећа слободна територија са новоослобођеном, изнесе одбрана Бихаћа на ширу просторију ради успешнијег маневра наших снага и чвршћег повезивања дјестава снага Оперативног штаба за Босанску Крајину са снагама Главног штаба за Хрватску, чије су јединице по наређењу Врховног штаба већ активно дејствовале у поменутиим правцима и у времену напада и ослобођења Бихаћа.

У вези са овим, а по наређењима Оперативног штаба за Босанску Крајину, још 3 новембра 8 хрватска и 2 крајишка бригада вршиле су прикупљање и попуно својих јединица, припремајући се за претстојеће маршеве и дејства.

Да би се што брже и потпуније искористили постигнути успеси и паника код непријатеља, Оперативни штаб за Босанску Крајину издао је наређење 8 хрватској бригади 4 новембра у 17,00 часова да одмах крене преко с. Брековице и Острошца ка Цазину и да се повеже са јединицама 5 козарске и 6 крајишке бригаде које су се налазиле на сектору Острошца, а касније и са снагама 2 крајишке бригаде на сектору Босанска Крупа.

Ноћу 4/5 новембра и 2 крајишка бригада добила је наређење да одмах крене и смени снаге 5 козарске и 6 крајишке бригаде, које су се налазиле на десној и левој обали Уне и у непосредној близини Бос. Крупе и да продужи активна дејства у правцу Бос. Крупе и Новог.

Сутрадан 5 новембра, по наређењу Оперативног штаба, 1 крајишка бригада упућена је главним снагама у правцу Босанске Крупе и Новог, а делом снага у правцу Цазина и Бужима.

За непосредно обезбеђење Бихаћа, одлуком Оперативног штаба за Босанску Крајину, остављена је у граду 3 крајишка бригада.

У времену од 5 до 15 новембра снаге Оперативног штаба за Босанску Крајину ослободиле су Бос. Крупу, Отоку, Цазин и Бужим, као и низ других насељених места и блокирале непријатељске снаге у Босанском Новом. За то време снаге Главног штаба за Хрватску ослободиле су Слуњ, Цетинград, Велику Кладушу, Врнограч и низ других насељених места, остварујући на тај начин у потпуности оперативну замисао Врховног команданта, друга Тита

Резултати Бихаћке операције и особине наших и непријатељских дејстава

У борбама за ослобођење Бихаћа са околином, које су трајале непрекидно 42 часа, наше јединице су постигле следеће резултате:

— ослобођен је Бихаћ са 32 околна села у којима су постојали усташки гарнизони;

— уништене су усташке жупаније „Крбава и Псат“, гнездо усташких крволока у Босанској Крајини;

— уништен је усташки гарнизон који је са околним местима бројао око 4.500 војника и официра;

— убијено је 850 непријатељских војника и 20 официра, а заробљено 900 војника и 135 официра са поджупаном на челу;

— заплењено је 8 артиљериских оруђа (4 хаубице, 3 противтенковска и један брдски топ), више минобацача, преко 1.500 пушака и аутомата, један милион пушчаних метака, неколико хиљада топовских граната и мина за бацаче, велики број митраљеза, много одела, обуће, велике количине пшенице и кукуруза, као и осталих животних намирница.

План и намере непријатеља да Бихаћ по сваку цену задржи у својим рукама и одбије наше нападе у потпуности су пропали из следећих разлога:

Иако је непријатељска одбрана била врло добро фортификациски организована, ипак је имала низ слабости, а у првом реду зато што су поједина упоришта била међусобно слабо повезана не само додиром живе силе него и ватреним дејством, тако да су наше снаге још у почетном периоду својих дејстава успеле да продру у део града на десној обали, ликвидирају Сомишље — најјаче спољне упориште на левој обали Уне — и створе могућности за шири маневар и систематско продирање у град.

Групни систем непријатељске спољне одбране, с једне стране, омогућио је нашим јединицама уништење његових снага по деловима, зато што су биле одвојене једне од других, а с друге стране, онемогућио је непријатељу да пружи јак и повезан отпор јачим снагама, тако да ни његово врло добро наоружање и материјална опремљеност нису могли доћи до пуног изражаја.

Сва непријатељска упоришта била су непосредно под руководством команде у Бихаћу. Руководиоци одбране упоришта чекали су на наређења и директиве из Бихаћа, мјесто да су дејствовали по сопственој иницијативи. Првим налетом наших јединица све везе спољних упоришта са Бихаћем биле су прекинуте, тако да је њихово командовање из Бихаћа могло да утиче само на делове оних снага које су се налазиле у граду на левој обали Уне.

Непријатељско руководство прецењивало је своје, а потцењивало наше снаге и њихове могућности, тако да су усташе биле потпуно изненађене јер нису ни помишљале да би се неко усудио да их нападне у то време, с обзиром на њихову бројну јачину, фортификациско уређење земљишта и јако наоружање. Та самоувереност, која је владала код доброг дела усташких официра, била је одраз слабе процене ситуације и погрешних закључака да ће њихове постојеће снаге у Бихаћу и околини моћи да издрже све нападе дотле док им стигне помоћ из околних гарнизона — Босанске Крупе, Цазина, Личког Петровог Села. Они нису предвидели и ту могућност да наше снаге у случају напада на Бихаћ, вршећи једновремено нападе на неке и

блокирајући друге од тих гарнизона, могу спречити сваку њихову интервенцију у правцу Бихаћа.

И поред ових слабости и недостатака у организацији одбране и раду непријатеља, усташке јединице су се упорно бориле, а нарочито у Жегару, Жегарској алеји (Борику) и делу града на левој обали Уне.

Непријатељ је до последњег момента подузимао противнападе један за другим, без обзира на неуспехе и велике губитке које је у њима трпео, настојећи да по сваку цену избаци наше снаге из заузетих упоришта и одржи град у својим рукама.

При разматрању Бихаћке операције, њене припреме, организације извођења напада, командовања и садејства, као и брзог коришћења постигнутих успеха, уочавамо низ позитивних особина и специфичности у дејствима наших јединица. Пре свега Бихаћка операција правилно је планирана и изведена у духу оперативне замисли Врховног штаба и Оперативног штаба за Босанску Крајину.

Планом је било предвиђено да се створи обруч око Бихаћа и ударном групом од четири бригаде изврши једновремен, концентричан напад на град на обема обалама Уне, с тим да 5 козарска и 6 крајишка бригада према северу и 2 личка према западу, као најопаснијих правца, обезбеде ударну групацију. На тај начин операција за ослобођење Бихаћа била је у потпуности обезбеђена.

Сама операција претставља низ офанзивних дневних и ноћних борби које су вођене са крајњом одлучношћу и жестином, поглавито у јуришима и противнападима, у уличним борбама, у борбама за освајање сваког bunkера, сваке јаче утврђене зграде, па чак и појединих спратова на зградама, где је жилавост, пожртвовање и истрајност наших бораца доминирала.

За ослобођење Бихаћа биле су ангажоване довољно јаке снаге, а с обзиром на морално-политичку чврстину, високу свест, упорност и издржљивост борачког и руководећег састава наших јединица, као и њихова богата дотад стечена борбена искуства.

Све припреме изведене су у највећој тајности, тако да непријатељ уопште није могао, и поред његовог упорног настојања да сазна наше намере, иако су многе наше јединице вршиле дуге маршеве до доласка на полазне рејоне за напад на Бихаћ, као на пример марш 3 крајишке бригаде која је за три дана превалила пут у дужини од преко 130 километара, преко планине Пљешевце. Груписање наших снага и образовање обруча око Бихаћа такође је извршено веома брзо и тајно.

Веома брзом концентрацијом снага и силином удара постигнуто је потпуно изненађење, тј. један од основних услова за победу над непријатељем. На тај начин непријатељу је било онемогућено да привуче појачања и да са њима благовремено интервенише на одлучујућим секторима борбе.

Прикупљање података о снагама и наоружању непријатеља свестрано је организовано и вршено тако да су праћене и најситније промене које су настајале у току наших припрема све до самог напада. То је омогућило правилно додељивање задатака не само бригадама, већ и најмањим јединицама. У извиђању непријатељских положаја узеле су учешћа све старешине,

па чак и командири одељења (десетари), што није био увек случај у нашим ранијим нападним дејствима.

Пред сам напад на Бихаћ изведене су политичке припреме у свим јединицама, тако да су борци и руководиоци схватили своју улогу и значај ослобођења Бихаћа са околином и народа тог краја од усташких терористичких банди, које су сваког дана клале и убијале невино становништво, и то баш у данима 25-годишњице Велике октобарске револуције, свесни да на тај начин својом натчовечанском борбом пружају братску помоћ браниоцима Стаљинграда, Москве и Лењинграда.

Карактеристично је да је и у овој операцији примењена комбинација фронталног општег напада на спољна утврђења са истовременим продором у центар града нарочито извежбане, смеле, одлучне и веште јединице, као на пример 1 батаљон 2 крајишке бригаде, који је, провлачећи се између још неослобођених спољних упоришта, продро до центра на десној обали и пореметио непријатељу не само командовање, него и нарушио план одбране, привукао на себе његову резерву, унео панику у непријатељске редове и дезорганизовао одбрану у целини на десној обали Уне.

У овој операцији, у почетним нашим дејствима, претежно су вођене ноћне борбе као специфична форма тактике наше Народноослободилачке војске у току рата, што је, с једне стране, умањивало наше сопствене губитке, а с друге, омогућавало прикривено подилажење непријатељским утврђењима и упориштима и брзу њихову ликвидацију. По ликвидацији спољних упоришта и стегању обруча око града, наше јединице, користећи дан 3 новембра, одбијале су противнападе непријатеља и вршиле припреме за следећи ноћни напад. После овог наше јединице наставиле су непрекидна даноноћна дејства која су трајала све до коначног уништења непријатеља и ослобођења града.

Како у претходним, тако и у овој операцији нарочито је дошла до изражаја самоиницијатива и снажљивост руководећег и борачког састава наших јединица, чиме су се они одликовали кроз читав рат, проналазећи и примењујући разне методе борбе. Они су правилно и вешто примењивали оно оружје којим су располагали при савлађивању и уништавању непријатељских утврђења (бункера) и приликом вођења уличних борби.

Да би се, на пример, извршио пробој позиционе одбране, у савременом рату, начелно, треба обезбедити троструку бројну и још већу надмоћност у техничким средствима. Међутим, искуство ове операције показало је да се пробој добро организоване одбране може извршити и са мањом бројном надмоћношћу и технички слабијим средствима, не само по броју, већ и по квалитету, али само под условом ако су извршене свестране припреме борачког и руководећег кадра и ако постоји високо морално-политичко јединство јединица, њихова вера и самопоуздање у властите снаге.

Оперативни штаб за Босанску Крајину маневровао је својим снагама и у овој операцији, уколико је то дозвољавао карактер саме операције (окожење непријатеља). То је остваривано допунским наређењима. Тако је, на пример, 3 новембра део снага 2 крајишке бригаде био оријентисан за дејства на левој обали Уне, као појачање 1 и 3 крајишкој бригади у ослобођењу овог дела града.

Наш борацки и руководећи кадар одликовао се не само у овој, већ и у свим ранијим борбама и операцијама, у невероватно брзом овлађивању разним техничким средствима и њиховом правилном употребом у борби. Наши борци и старешине су знали да одмах употребе и окрену против непријатеља чак и најкомпликованија оружја која су отели од њега.

У борбама за ослобођење Бихаћа наше јединице брзо су прешле у гоњење разбијеног и деморалисаног непријатеља. Оне се нису задржавале у хватању и уништењу појединаца и група непријатељских војника, тако да су својим енергичним надирањем постигле крупне успехе, у даљим дејствима, ослобођавајући низ градова и села северно и североисточно од Бихаћа.

Брзим прикупљањем плена и његовом расподелом извршена је попуна у наоружању јединица оним што им је недостајало и било потребно, тако да је брзо остварено њихово материјално обезбеђење за даља дејства.

Анализом Бихаћке операције могу се уочити и извесни недостаци код наших јединица које треба изнети, иако нису много утицали на крајњи успех и извођење саме операције. Тако, на пример, према заповести Оперативног штаба за Босанску Крајину требало је да 2 и 3 крајишка бригада нападну град на левој, а 2 крајишка и 8 хрватска на десној обали Уне, стим да се део снага 8 хрватске бригаде пребаци на леву обалу, уништи непријатељско упориште у с. Хатинцу и повеже се са 3 крајишком бригадом на северозападној ивици града, затварајући обруч око Бихаћа. Међутим, 8 хрватска бригада није упутила довољно снага на леву обалу Уне тако да оне нису могле брзо да ликвидирају непријатељско упориште у Хатинцу, нити су успоставиле везу са 3 крајишком бригадом, због чега планирани обруч око Бихаћа није био потпуно затворен.

Због слабог обавештавања и неповезаности са снагама 2 личке бригаде, 4 новембра, око 13,00 часова, 3 крајишка бригада повукла је своје лево крило у правцу Жегара и то баш у моменту када су јединице 1 и 2 крајишке бригаде водиле најжешће борбе за коначно ослобођење Бихаћа. Као што је раније напоменуто, повлачење је уследило због тога што су се са правца села Муратовића и Ведропоља појавиле јединице 2 личке бригаде за које се претпостављало да је непријатељ.

Закључак

Ослобођењем Бихаћа и околине постигнути су значајни резултати — велики политички, војнички и економски успеси.

Ликвидиране су непријатељске снаге не само у Бихаћу, већ и у свим околним, ближим и даљим упориштима и гарнизонима, а тиме је знатно проширена постојећа слободна територија.

Ослобођење Бихаћа са околином и офанзивна дејства наших снага на север позитивно су утицали на још веће распламсавање устанка у Хрватској, Словенији, Славонији и другим крајевима наше земље. Тако је Бихаћ за релативно кратко време остао у дубокој позадини наше слободне територије као њен политички и културни центар, који је омогућио повезивање сло-

бодне територије Лике, Баније, Кордуна са слободном територијом Босанске Крајине.

Поред тога створени су повољни услови за даља оперативна дејства на североисток, север и северозапад и оних наших снага које су дотле биле везане за положаје око Бихаћа.

Ова операција и офанзивна дејства наших снага на север одложили су IV непријатељску офанзиву која је, према плану непријатеља, требала да отпочне много раније. Значајно је да су наше јединице у овој операцији стекле велика борбена искуства и заплениле огроман ратни материјал, тако да су у IV офанзиви могле много лакше да дочекају и разбију јаке непријатељске снаге.

У операцији за ослобођење Бихаћа и околине наше јединице показале су невероватно високу борбену вредност, упорност, снажљивост и управо мајсторско извођење борбених дејстава, нарочито ноћу и у уличним борбама у граду. Детаљно изведене припреме и разрађени планови, правилно одређивање задатака бригадама и батаљонима и њихово правилно схватање и успешно извршење, очигледно доказују високу борбену и морално-политичку вредност и наших старешина и наших јединица у то време.

У ослобођеном Бихаћу одржано је Прво заседање АВНОЈ-а на коме су донесене одлуке историског значаја за даљи развој наше Народноослободилачке борбе, Народне револуције, за стварање и учвршћење народних власти.

Отварајући Прво заседање АВНОЈ-а у ослобођеном Бихаћу Врховни командант, друг Тито, рекао је:

„Резултат дуготрајне, тешке и кржаве борбе, неједнаке борбе, јер смо ми у борбу ступили скоро голоруки — резултат те борбе јесте и то што ми данас имамо могућности да се овдје састанемо, да створимо један орган, једно тијело, које ће заједно са Врховним штабом НОВ и ПОЈ, заједно са Народноослободилачким одборима, подупирати нашу борбу, организовати политички и економски нашу разорену земљу — уколико се то у овим приликама може учинити, да бисмо ову борбу могли довести до побједоносне свршетка.“

Ослобођење Бихаћа допринело је да истина о нашој борби продре у светску јавност, да свет тада сазна да борбу у Југославији воде Народноослободилачка војска и партизански одреди Југославије под непосредним руководством КПЈ и друга Тита, а не Дража Михајловић и остали издајници, како су то тада трубили радио Лондон, Москва, Њујорк и остали — једни по налогу и ради ауторитета избегличке владе у Лондону, а други у интересу остварења својих прљавих и контрареволуционарних циљева.

Операција за ослобођење Бихаћа била је значајна и по томе, што је изведена уочи 25-годишњице Октобарске револуције. Ослобођењем Бихаћа борци и руководиоци поздравили су браниоце Стаљинграда, показујући на делу, и једино на делу, да се борбом за слободу и независност своје земље истовремено боре и за ослобођење свих поробљених народа и за напредак целог човечанства, правилно схватајући борбу против фашизма као своју интернационалистичку дужност према СССР-у и међународном радничком покрету.

Ослобођењем Бихаћа и околине створене су могућности да се при Врховном штабу формирају Официрска и Партиска школа које су одмах отпочеле са радом.

Знатним повећањем ослобођене територије, а нарочито ослобођењем богате Унске долине, повећани су извори за попуну и снабдевање јединица наше Армије.

Операција за ослобођење Бихаћа била је једна од највећих операција и победа које је извојевала Народноослободилачка војска у току 1942 године, а ослобођени Бихаћ, пред крај 1942 године, постао је наш највећи војно-политички центар на слободној територији.

БИБЛИОГРАФИЈА

Потпуковник ПЕРО МОРАЧА

ПОВОДОМ КЊИГЕ ДРУГА ТИТА

Организација и вођење оружаног устанка и стварање и изградња револуционарне војске претстављали су најснажније факторе претварања окупиране и раскомадане Југославије у ратујућу државу, њено укључење у ратни блок антихитлеровске коалиције и њен корјенити друштвени преображај у процесу Народне револуције. То је јединствен примјер развитка у условима Другог свјетског рата. Зато и стварање Југословенске армије претставља нов пут стварања револуционарне војске у савременим историјским условима.

Стварање и изградња ЈА је закономјерни и историски нужан процес, који се одвијао на бази објективних фактора створених у новим историским условима. Принципи марксистичко-лењинистичке теорије о рату и револуцији били су у том процесу примењивани у зависности од свеукупности објективних и субјективних фактора који су дјеловали у њему, због чега су се и манифестовали на нов начин и у новим формама.

У том смислу књига друга Тита „Стварање и развој Југословенске армије” претставља конкретизацију марксистичко-лењинистичке науке о рату и револуцији, тј. приказује њену примјену у вођењу рата и изградњи Армије новим путевима, у савременим условима развитка империјализма и пролетерских револуција. Она нас уводи у сложenu проблематику нашег рата и развитка наше Армије, њене вјештине ратовања и побеђивања, одређује њену улогу и мјесто у рату против фашизма, улогу и мјесто у борби за побједу револуције и изградње социјализма у Југославији и у данашњој међународној стварности.

Због свега тога радови друга Тита објављени у овој књизи нов су прилог ризници марксистичко-лењинистичке теорије о рату и револуцији, нов прилог богатству искустава међународног револуционарног и ослободилачког покрета.

Ова књига пружа нашим војним кадровима могућност изучавања и студије нашег рата, развитка наше Армије и њених начела вођења ратних дејстава, могућност уопштавања и коришћења наших богатих ратних искустава.

*
* * *

У радовима објављеним у овој књизи оцртан је став и дјелатност КПЈ у току Ослободилачког рата и Народне револуције. То је партија новог

типа, прекаљена авангарда радничке класе и народа Југославије, која је досљедно извршила своју главну револуционарну задаћу. Она је у новим историским условима открила могућности успјешног вођења ослободилачке борбе и револуције и зависно од тих услова, полазећи од принципа марксизма-лењинизма и користећи искуство међународних ослободилачких и револуционарних покрета, изградила своју тактику и стратегију. Она је у тој борби заложила све своје организационе и политичке способности, свој истински револуционарни и интернационални карактер. Не презајући ни пред огромним унутрашњим тешкоћама у земљи и новим историским условима, и не повлачећи се у току борбе пред разним „сугестијама“, „савјетима“ и отвореним сметњама од стране руководства СКП(б) и неких других Компартија, КПЈ је смјело пошла у борбу, руководила том борбом и довела је до побједоносног завршетка.

Политичка линија наше Партије у току Другог свјетског рата, и послије њега, била је и остаје досљедно револуционарна и лењинистичка. Консолидација Партије и њена правилна политичка линија у последњим годинама старе Југославије учиниле су нашу Партију организационо чврстом и политички зрелом за ситуацију створену послије пропасти старе Југославије. Капитулација старе државе дала јој је нове значајне поуке:

„Из априлске народне катастрофе КПЈ је извукла драгоцене поуке за даљи рад. Извукла је поуке које су говориле о томе да су народне масе града и села спремне да даду највеће жртве за спас своје отаџбине, да су спремне да се боре за опстанак своје националне независности, да бране своје дједовско огњиште. С друге стране, показало се да се у владајућим круговима зацарила трулеж, корупција, издаја народних интереса, потпуно помањкање родољубивих осјећања, неспособност руковођења и организирања. Пошто је извукла такво искуство, КПЈ је, у овим најтежим данима историје наших народа, још одлучније ставила све своје снаге у службу народних интереса; ставила је у службу Народноослободилачке борбе своје организаторске способности, своје драгоцене кадрове. Ставила се на чело народне борбе“ (стр. 17—18).

Такав став КПЈ резултирао је, према томе, из стања створеног у старој Југославији и послије њене капитулације. Сва трулеж старе државе и посебно политика издаје земље и трговина њеном независношћу, која се завршила отвореном издајом, а потом издајничка политика буржоаских гарнитуре у току окупације и оружаног устанка, јасно је показала досљедно анационални карактер владајуће југословенске буржоазије и њено упрезање у кола свјетске империјалистичке реакције у циљу спасавања властитих ускокласних позиција у земљи. Такав став водеће буржоазије по питању националне независности и касније Ослободилачке борбе и одлучан став КПЈ по питању одбране независности земље и касније њено руководство Ослободилачким покретом био је најснажнији фактор прегрупације политичких снага у земљи на бази окупљања маса око КПЈ и њене ослободилачке и револуционарне платформе.

Да ли се такав политички развитак у Југославији може сматрати специфично југословенским, или је он посљедица дјеловања одређених законитости у развоју савременог друштва уопште? На ово питање најбољи одговор дало је искуство развитка између два рата и из Другог свјетског рата, а теоретски су га расвијетлили руководиоци наше Партије. Очито је да се

савремени империјализам развијао и да се и даље развија по својим закономјерним путевима, без обзира што савремени ревизионисти својим „теоријама“ субјективно негирају тај развитак. Тенденција претвара свјетске привреде у јединствен ланац са доминацијом финансиских монополистичких врхова, у условима заостравања борбе око нове подјеле свијета и постојања земље социјализма особито су заострили супротности у империјализму између два рата. Даљи процес подјармљивања зависних, колонијалних и малих народа, путем експанзије финансиског капитала најразвијенијих империјалистичких земаља, његово повезивање са финансиским врховима у тим земљама и стављање ових под своју контролу, појачао је експлоатацију и национално угњетавање. То је довело до још снажнијег процеса стапања националног, сељачког и других питања сиромашних и средњих слојева са питањем пролетерске револуције. У тежњи за очувањем својих позиција пред растућим револуционарним покретом домаћа водећа буржоазија тих зависних, колонијалних и малих народа, привредно зависна од монополистичких врхова великих империјалистичких земаља, тражила је у њима и свој политички ослонац. Постојање земље социјализма особито је појачало ту тенденцију у малим европским земљама. То је условило све изразитији анационални карактер тих буржоазија, што је, у доба „марша“ Хитлерових армија по Европи од 1939—1941 године, довело до, мање-више, отворене издаје земље. У таквој ситуацији унутрашњи политички развитак у тим земљама могао је да иде једино путем окупљања најширих народних маса око једине напредне политичке снаге — пролетаријата, у борбу против националне издаје, за одбрану независности, а у условима страха фашистичке окупације, у покрет за спас нације — покрет, који се неминовно стапао са борбом против домаће водеће буржоазије, која се нашла на линији сарадње са окупатором или најреакционарнијим империјалистичким круговима на Западу. Оно што је писао Лењин још 1903 године о држању француске буржоазије у доба Париске комуне, која се из страха пред револуционарним покретом „у тренутку највећег угњетавања и понижавања француске нације, продала Прусима... како је буржоазија угњетене нације позвала у помоћ војску угњетачке нације ради гушења својих земљака — пролетера, који су се усудили да пруже руку за влашћу“¹⁾... постало је у савременим условима развитка империјализма закономјерна појава, која се манифестује у још грубљој форми у условима створеног јаза између читаве нације и шачице владајуће буржоазије. То су основне карактеристике развитка у условима Другог свјетског рата, које су негдје мање, а негдје више свуда испољиле и које су условиле нове облике класне борбе и нове односе политичких снага уопште. Зато је та објективна стварност претстављала пробни камен револуционарне досљедности, зрелости и дораслости компартија, њихове привржености ствари међународног револуционарног покрета, оданости својој радничкој класи и радном народу. Искуство је коначно и недвосмислено потврдило ту истину. Двије линије у току Другог свјетског рата: једна досљедно револуционарна и лењинистичка и друга опортунистичка и ревизионистичка, показале су право лице Партија и руководства, а искуство је дало свој недвосмислен историски суд и оцјену о њима. Посљератна пракса је још

¹⁾ Лењин, Дјела, IV руско издање, Свеска 6, стр. 419—420.

једанпут то потврдила. Показало се да су доктринери и опортунисти из руководства многих Компартија у поробљеним земљама Европе одбили да узму у обзир нове елементе који су карактерисали створену ситуацију у њиховим земљама и на међународној ацени. Они се упорно нису мицали ни корака даље од облика борбе, од путева развика револуције и рата у Октобарској револуцији, претварајући њена искуства у мртве шаблоне и фетиш. „Искуство је показало да партизански рат не може бити основна форма револуционарне и ослободилачке борбе“, „треба почети у центрима, јер је то услов побједe револуције“, „моменат налаже сарадњу са свим снагама нације, укључујући ту и буржоазију“, итд. — говорили су и сто пута понављали они, спроводећи срачунату политику носиоца ревизионизма — руководства СКП(б).

Искуство наше Ослободилачке борбе и Народне револуције показало је да је новим историским условима било нужно прићи конкретно — онако како су им марксисти увијек прилазили, и, у зависности од њих, одабирати облике борбе, изграђивати револуционарну војску, освајати власт и ријешавати сва остала питања рата и револуције.

„... у Народноослободилачкој борби и резултатима те борбе постоје елементи историјске законитости у развика друштва, коју су открили наши велики учитељи К. Маркс и Ф. Енгелс... Та историјска законитост имала је и има у своме развоју код нас у Југославији, до извјесног степена, нове **форме** које су у току рата биле условљене новим карактером рата и новим **последницама** тога рата... специфичан карактер развоја и резултати тога развоја код нас не противрјече науци марксизма-лењинизма, напротив, они се потпуно слажу са том науком. Ово нам у исто вријеме још једанпут потврђује сву генијалност наших великих учитеља, који су нас увијек учили да марксизам-лењинизам није догма, већ руководство за акцију“ (стр. 43—44).

У таквим условима наша Партија је на питање: која и каква руководећа снага може у датим условима досљедно изражавати интересе свих маса које су показивале спремност да иду у борбу, која и каква руководећа снага може обезбједити досљедно ријешење постојеће ситуације, дала једино правилан одговор: само револуционарна авангарда радничке класе може бити руководећа снага, само неоспорна руководећа улога компартије може до краја изражавати стремљења и интересе маса и водити их до коначне побједe.

Рат и револуција потврдили су још једном да задатак авангарде може извршити само она партија која има несаломљиво морално-политичко и организационо јединство својих редова, високу свијест, гвоздену дисциплину и јединство воље својих кадрова. Таква партија била је и остала КПЈ. Огромна историска заслуга за то припада њеном ЦК и посебно другу Титу. О томе довољно увјерљиво говори неколико чланака објављених у књизи „Стварање и развој Југословенске армије“, у којима друг Тито говори о задацима и улози партије, партиских организација и комуниста у току Ослободилачког рата и Народне револуције. На питање зашто је КПЈ пошло за руком да организира оружани устанак, друг Тито одговара:

„... основну и главну улогу при томе одиграла је организациона чврстина партијских организација, које непријатељ није могао уништити у своме налету, које су имале дугогодишње, под тежким илегалним усло-

вима стечено, организационо искуство. Организациона снага Партије, упркос свим слабостима и недостацима, којих смо ми увијек свјесни, била је онај одлучујући фактор, који је омогућио да КПЈ савлада све тешкоће и створи овако силан покрет у борби против окупатора" (стр.25).

И на другом мјесту:

„Чланови Комунистичке партије и Комунистичке омладине Југославије морају бити увијек тамо гдје је најтеже, морају показивати другима примјер дисциплине, другарства, самопожртвовања и храбрости" (стр. 19).

Досљедно извршавајући улогу авангарде у руковођењу организацијом оружаног устанка у онако тешким условима наша Партија дала је огромне жртве. О томе је друг Тито 1942 године написао слиједеће:

„Ми још данас немамо тачних података о изгинулим члановима Партије и СКОЈ-а, али свакако да тај број прелази губитак од 3.000 чланова Партије и од 7.000—10.000 комунистичких омладинаца. То је страховит губитак за нашу Комунистичку партију Југославије. Тај губитак пада још теже због тога што је изгинуо велики број баш најбољих чланова наше Партије, што је изгинуо велики број руководећих кадрова..." (стр. 25).

Али у ватри борбе рађали су се нови кадрови, наша Партија је јачала упркос огромних губитака. Хиљаде људи провјерених у тешким условима рата попуњавало је њене редове:

„Стотине и стотине младих чланова Партије и СКОЈ-а уздигло се до руководећих положаја у Народноослободилачкој партизанској и добровољачкој војсци. Млади чланови Партије и омладинци постали су не само способни командир и команданти, већ и способни политички руководиоци" (стр. 24).

Само таква партија могла је да организује и предводи радничку класу и народе Југославије у Ослободилачкој борби и Народној револуцији, само таква партија могла је да васпита нову револуционарну Армију.

*

* *

Проблем организације и употребе оружаних снага у „нормалним“ условима ријешава се, као што је познато, још у мирнодопском животу армије. У револуционарном рату, међутим, тај се проблем мора ријешавати упоредо са преласком на револуционарну акцију. Његово ријешење захтијева у првом реду марксистичко-лењинистичку студију и оцјену свих оних основних фактора чија свеукупност даје карактеристике ситуације, од које је нужно поћи у одређивању стратегије и тактике у једном револуционарном рату. То у првом реду захтијева познавање општих закона рата и посебних конкретних услова под којима се мора водити одређени рат. Међу ове посљедње спадају и унутарњи услови земље и општи међународни услови, који имају већи или мањи утицај. Као што је познато, ситуацију у окупираним земљама Европе карактерисало је присуство окупационих снага фашистичких армија, мање-више потпомогнутих од оружаних формација домаће издајничке буржоазије. Издаја земље условила је губитак свих материјалних извора државе спремљених за вођење рата. Међународни услови имали

су за револуционарне и ослободилачке покрете необичан значај, јер су се ови одвијали у оквиру Другог свјетског рата. Шта више, расположење маса да иду у борбу; демократске, антифашистичке пароле са којима је наступала антихитлеровска коалиција; заједнички главни непријатељ и општа стремљења напредног човјечанства да се уништи барбарски фашизам, били су снажни фактори уједињавања свјетских антифашистичких снага, што се јасно манифестовало и на бојном пољу, на питању вођења рата.

Разумљиво је да је скуп свих тих и осталих фактора дао нове карактеристике ситуације. А то значи да није било ни таквих искустава у међународном револуционарном покрету у историји, ни таквих принципа војне теорије, који би послужили, не само као готови рецепти за копирање, већ ни као приближно слични у цјелини, да би се могли примјенити у тим новим условима.¹⁾ Такви услови истјерали су на чистину разне доктринере и опортунисте. Заиста још је тешко наћи у историји међународног радничког покрета изразитије примјере извртања марксизма-лењинизма, умртвљавања његових принципа, шаблонизма и доктринерства најцрње врсте на пољу војног дјела.

Искуство нашег рата, међутим, показало је да није било могуће копирати ни властита стечена искуства. Познато је, да је рат уопште најбољи критеријум за провјеравање реалности и животности ратне доктрине сваке армије и да тек он пружа колосалне могућности за развитак војне мисли у свим правцима. То посебно важи за револуционарни рат, у току којег се и изграђује и одмах у пракси провјерава и даље обогађује ратна доктрина једне револуционарне војске. Особености нашег рата условиле су ванредну динамичност у изградњи начела вођења ратних дејстава и ријешавања проблема организације војске. Познато је, да је наша Армија прошла у току рата кроз неколико фаза које карактерише уношење нових принципа у метод ратних дејстава и начин организације оружаних снага. Такав развитак не само да је отежавао, него је онемогућавао копирање и властитих стечених искустава у цјелини. Због тога је у нашем рату било од првостепеног значаја благовремено уочавање новостворених услова и предузимање одговарајућих мјера. У том погледу наш рат даје класичне примјере саобразности и јединства форми организације војске и њених начела вођења рата са постојећим условима који карактеришу сваку фазу развитка. За ситуацију крајем 1941 године друг Тито каже:

„Искуство борбе у Србији показало је да оружани устанак треба развијати не само у ширину, у масовност, тј. квантитативно, већ и квалитативно. Показало се да се мора прећи на стварање правих војних јединица, способних да напусте своју територију и да ратују гдје год је потребно и гдје год им се нареди“ (стр. 89).

У одлуци Повјереништва Народне одбране ДФЈ од 1 марта 1945 године каже се:

„Наша Народноослободилачка војска, рођена у ослободилачкој борби наших народа, извршујући дјело ослобођења наше отаџбине, по-

¹⁾ Дотадашње искуство Кинеске револуције, које је, с обзиром на услове под којима се водио револуционарни рат, могло у много чему да користи, није било довољно познато.

стала је стварна и једина оружана сила Демократске Федеративне Југославије...

По својој зрелости, ратном искуству и вјештини, наша војска остварује улогу једне савремене регуларне армије" (стр. 291).

Поучан примјер у том погледу даје лоше искуство грчког ослободилачког рата, чије је руководство кроз читаво вријеме остало при територијалном карактеру оружаних снага и тиме их осудило на пропаст.

То што важи за рат у цјелини, важи и за сваку ситуацију у оперативном и тактичком погледу. Оно што се у ратној теорији зове „процјена ситуације“ и што претставља за сваки бој и операцију нужан предуслов успјеха, имало је такође своје особености у нашем рату и у свакој његовој фази. Елементи сваке конкретне ситуације, као: бројчана и техничка преимућства непријатеља, интереси јачања оружане борбе и револуције, захтјев уништења непријатеља, мјесто и улога моралног, економског фактора, итд., манифестовали су се на особен начин и захтијевали одговарајућа ријешења. То је претпостављало и одговарајуће васпитање војних кадрова у погледу прилажења војним проблемима и њиховом практичном ријешавању. Сасвим је разумљиво, да таквим задацима, у огромној већини, не би могли да одговоре, на пр., већина генерала и официра старе југословенске војске, не само по својим идеолошко-политичким и моралним, већ и војним квалитетима и схватањима, јер се радило о различитим, а често и потпуно супротним принципима у схватању и прилажењу војним питањима. Наш рат пружа сјајан примјер остварења јединственог гледања на војне проблеме код наших војних кадрова. То јединство погледа остварено је само захваљујући јасној политичкој линији ЦК КПЈ и руковођењу Врховног команданта и у првој фази — фази припрема и шреласка у оружану акцију, без обзира на широку иницијативу, на „нерегуларан“ начин вођења ратних дејстава, итд. и у свакој новој фази развитка нашег рата и Армије.

Разумљиво је, да КПЈ није открила као ново овакав начин прилажења војним проблемима — проблемима вођења револуционарног рата. То је марксистичко-лењинистички начин прилажења, који принципијелно важи за све револуционарне и ослободилачке ратове. Али, КПЈ је на дјелу показала да је било могуће водити успјешан рат у новим историским условима, под условом да се правилно приђе тим условима, да се у њима открију постојеће могућности, да се у зависности од њих изграде одговарајућа начела вођења рата у цјелини, у свакој новој фази, у свакој конкретној ситуацији на бојном пољу. А то значи да је наш рат дао нова начела ратне вјештине, да је њиме обogaћено искуство међународног радничког покрета и марксистичко-лењинистичка наука о рату. Баш појава ревизионизма и опортунизма, првенствено по питању вођења ослободилачког и револуционарног рата и посебно по питању пута стварања револуционарне војске у савременим условима, покушај да се заустави развитак марксистичке војне мисли клањањем пред старим облицима класне борбе, путевима вођења рата и стварања војске, само да би се прикрио кукавичлук и издаја у рату, хегемонистичке тенденције и издаја марксизма-лењинизма по свим линијама у рату и последице њега, — даје ванредно велики значај начину прилажења војним проблемима од стране КПЈ у рату од 1941—1945 године. Пракса и искуство били су и остају најбоља залога животности науке марксизма-лењинизма и најјачи

фактор у борби против ревизионизма и разних других струја које се свде на кочење даљег развитка међународног радничког покрета.

У стварању партизанских одреда, у њиховој партизанској тактици ратовања и политичком дјеловању на терену, КПЈ је нашла најбољи начин развијања оружаног устанка и његовог прерастања у свенародног ослободилачки и револуционарни рат. Основна начела партизанског рата: кратке, а не дуге борбе, непрекидна активност и наметање борбе непријатељу, а не примање борбе коју он жели да наметне — обезбједили су најбоље ископишење наших преимућстава садржаних у револуционарном расположењу маса и њиховој спремности да иду у оружану акцију, а исто тако и паралисали бројчано, материјално, техничко и друга преимућства непријатеља.

Таква тактика у првој фази дјеловања партизанских одреда условила је појаву најразноврснијих и најбројнијих форми дејстава. Рушење комуникација и разне диверзије, ликвидација жандармериских станица и разних упоришта, засједе, ноћни и дневни препади, итд., итд., извођени на безброј начина обезбједили су максимални развитак активности ослободилачких снага и развили најширу иницијативу маса и појединаца. Тиме је онемогућено да наша земља окпатору „послужи као извор за снабдјевање његових крвавих хорди у борби против Совјетског Савеза“, — напротив, у њој му је почело да „гори тле под ногама“, тако да се за читав један период није могао снаћи и прибрати.

На тај начин, друг Тито је сјајно примјенио учење марксизма-лењинизма о устанку као вјештини у новим историским условима. Само неколико његових наређења, директива и чланака из периода организовања оружаног устанка и дјеловања партизанских одреда, објављених у овој књизи, довољно јасно то потврђују. Постављајући задатке партизанским одредима у моменту прелаза на оружану акцију, друг Тито подвлачи:

„Партизански одреди морају неуморно развијати отпор народа, дижући народне устанке и стављајући се на чело тих устанака као борбено језгро...

Код стварања партизанских одреда не смије се бити тјесногруд; треба дати могућност широке иницијативе за стварање партизанских одреда...“ (стр. 53).

И на другом мјесту:

„Држите се партизанског начина ратовања, избегавајући круте фронтине. Кварење комуникација, уништавање транспората, засједе, изненадни препади дају највише успеха, а притом трпимо мање губитака...

Мртве блокаде око вароши нису погодне. Око тих вароши редовно борбе попримају фронтални карактер... На комуникацијама између вароши направити добре дубинске засједе, и тек кад непријатељ уђе у засједе напасти га са свих страна...

За успјешније вођење борбе треба ноћним нападима заузети и које мјесто. Само јединице не треба везивати за одбрану ослобођене територије...“ (стр. 127).

Таква тактика партизанског ратовања обезбједила је покретање оружаног устанка и стварање његове материјалне силе — револуционарне армије, којом ће се, упоредо са борбом за ослобођење земље, ријешавати једно за другим питања револуције. Не, дакле, придобијање војске на страну

револуције, освајање крупних центара и државне територије, стварање владе и свих осталих мјера које одатле проистичу да би се водио рат и обезбједила пobjеда револуције, као што је то било у историји, а свој класичан облик добило у Октобарској револуцији. Копирати та стара искуства у новим историским условима, — као што је то чинио Захаријадес својом тактиком играња устанком „на два фронта“, од којих се, у условима окупације земље, борба у градовима кроз штрајкове и демонстрације и спровођење „припрема“ за „одлучујући“ моменат, сматрала основним фронтом, а масовни партизански покрет који је захватио читаву земљу и угрожавао позиције окупатору помоћним — значило је тјерати шегу са оружаним устанком. Исти је случај, као што је познато, и са тактиком ЦК Компартије Бугарске, која је тактиком „комитских дружина“ на терену „надопуњавала“ своју главну тактику борбе у центрима, а којом је стварно паралисала револуционарно расположење маса у Бугарској, а једно вријеме и у Македонији. Говорећи о грешкама и њиховим изворима у току рата друг Тито о тој тактици „комитских одреда“ у Македонији каже:

„Дошло је до тога да су такви одреди одбијали примање нових бораца: „Јер — говорили су — и ми се сада тешко исхрањујемо, како ћемо вас примати!“ (стр. 294).

Стварањем револуционарне војске на терену, из партизанских одреда, да би се са њом постепено ријешавала сва питања Ослободилачког рата и Револуције, — Револуција стварно није губила ништа.

Остала је само и даље истинита и још једном потврђена Маркова теза о устанку као вјештини. Још једном су марксисти у пракси морали супротставити опортунистима и издајницима Лењинове ријечи да у моменту устанка „није могуће остати вјерним марксизму, остати вјерним револуцији, ако се не односи и према устанку као према вјештини“ (подвучено у оригиналу).

Радови друга Тита, објављени у овој књизи, јасно говоре о томе да између партизанских одреда и регуларних јединица не постоји никакав „велики зид“, да нова фаза развитка нашег рата није наступила одједном, да је квалитативни скок, и у методу вођења ратних дејстава и организацији оружаних снага, учињен формирањем бригада, а касније дивизија и корпуса, законита посљедица развитка партизанских одреда и оружаног устанка, да је том скоку претходио читав низ промјена, постепено и свјесно извршених.

У оној фази када су партизански одреди извршили основне задатке (та фаза, као што је познато, није наступила у исто вријеме у читавој земљи), тј. када су својим оружаним акцијама и политичким дјеловањем покренули широке масе у оружану борбу и у тој борби израсли у крупније оружане формације, састављене од батаљона и чета, са бројним стањем од неколико стотина до неколико хиљада наоружаних бораца, створени су нови услови који су захтјевали промјене у начину ратовања, а тиме и у систему организације оружаних снага. Да наведемо неке од тих услова.

Прво, наше искуство говори да су партизански одреди у условима када нарастају у крупније војне формације ослободили или углавном ослободили територију на којој су дјеловали. У таквим условима остати и даље при таквом систему организације снага, тј. при територијалним пар-

тизанским одредима, значило је углавном прећи са партизанске тактике ратовања на одбрану слободне територије или на мртве блокаде јачих и добро утврђених непријатељских гарнизона по неким већим градовима. А то би у основи значило прећи у дефанзиву, чекати непријатељски напад и бранити се, изгубити из руку иницијативу, прећи у пасивност и не користити могућности тако бројних оружаних снага. Значи, било је неопходно мијењати систем организације тих снага у циљу примјене нових форми ратовања, чиме ће се обезбједити и даље офанзивни дух и иницијатива, а тиме и нове побједе.

Друго, после снажних удараца у првим мјесецима оружаног устанка окупатор се почео прибирати и прикупљати своје снаге за противмјере. Он довлачи у Југославију нове дивизије и врши концентрацију снага на најважнијим правцима да би обрачунао са жариштима оружаног устанка. Упоредо с тим и домаћа буржоазија прикупља све своје снаге, укључујући ту и оне које су дотада биле „неутралне“ и проповиједале тактику „чекања“, за подршку окупатору у офанзиви против устанка. У таквим условима остати и даље при територијалном карактеру оружаних снага, значило би оријентисати те снаге на фронталне борбе одбранбеног карактера против неупоредиво бројно и технички јачег непријатеља који врши офанзиву, значило би, без сваке сумње, омогућити му да разбије једно за другим жаришта оружаног устанка. На непријатељску тактику концентрације снага у циљу спровођења операција опкољавања ради уништења, очито је да су се морала супротставити одговарајућа противдејства наших снага, за која територијални партизански одреди нису били дорасли.

Треће, и у погледу борбене способности, тј. у погледу унутарње организационе чврстине партизанских одреда, издигнутости војних старјешина, стечених ратних искустава, наоружања, итд. и у погледу морално-политичког стања, тј. нивоа политичке свијести бораца, њихове спремности да се одвоје од свога краја, да иду у борбу тамо гдје им се нареди, да поднесу све напоре и тешкоће, итд., били су створени сви услови за прелаз на нову вишу фазу организације оружаних снага и начина ратовања.

(У нашем рату може се, такође, за све ово наћи примјера, који су нам послужили као искуство, иако су, у цјелини, мјере, које је на темељу новостворених услова благовремено предузимао Врховни штаб, обезбједиле правилно ријешење нове ситуације, а тиме и несметан даљи развитак. Узмемо примјер Козаре. На њеном терену дјеловао је II крајишки народноослободилачки партизански одред „Младен Стојановић“. Овај одред је, примјењујући партизанску тактику ратовања, постигао врло значајне резултате. У прољеће 1942 године био је таква јединица и по борбеним квалитетима и по морално-политичком стању да је могао извршити операцију на јак и добро утврђен непријатељски гарнизон у Приједору и ликвидирати га. Тиме је стварно показао квалитете једне регуларне јединице. Њемачки окупатор са Павелићем, 1 јуна 1942 године, отпочиње јаку офанзиву, за коју је концентрисао 80.000 војника, на најугроженијем дијелу у Босанској Крајини. По плану окупатора са II крајишким народноослободилачким партизанским одредом који је био први на удару, требало је обрачунати за седам дана, а потом прећи у офанзиву на остале снаге Босанске Крајине. Други крајишки НОП одред, који је тада имао близу 5.000 наору-

жаних бораца, борећи се у окружењу и примајући тиме наметнуту тактику, издржао је више од мјесец дана, али је коначно био приморан да се пробије и напусти брањену територију. Иако је непријатељ имао преко десет пута веће губитке у мртвима (близу 6.000), релативно су ипак губици одреда (близу 500) били већи. Искуство ове офанзиве јасно говори да прихватање наметнуте борбе, која увијек добија у основи карактер фронталних дејстава и преласка у одбрану, у условима таквог односа снага, значи за нас губитак. Слична искуства дао је напад на Пљевља у децембру 1941 године, фронталне борбе с четницима и Талијанима у Црној Гори у почетку 1942 године, итд.).

Такви услови довели су до значајних одлука већ на савјетовању у Столицима септембра 1941 године. У читавом једном периоду, последњих мјесеци 1941 и прве половине 1942 године, наше руководство води курс ка постепеном стварању регуларних јединица, ка израстању револуционарне војске из партизанских одреда и изградњи њених начела у вођењу ратних дејстава. Прва одлучујућа мјера Врховног штаба у том погледу била је формирање I пролетерске бригаде, 22 децембра 1941 године, и стварање „Статута пролетерских народно-ослободилачких ударних бригада“, који прецизира организациону структуру бригада и јасно говори о њиховом регуларном карактеру. У напомени уз „Статут“ речено је:

„По угледу на овај статут треба формирати и организовати и народноослободилачке партизанске одреде Југославије“ (стр. 88).

То значи да се тиме ствара чвршћа једнообразност у организационој изградњи партизанских одреда, тако да у одређеном моменту ови одреди могу прерасти у регуларне јединице. У том погледу, као што је познато, „Статут“ предвиђа тачан број чета и батаљона, бројна стања, јединице родова војске и служби, састав штабова и њихове задатке, карактер дисциплине, систем снабдијевања, мобилизације, итд.

Истовремено, у том периоду Врховни штаб издаје директиве подређеним штабовима о стварању, зависно од степена развитка њихових партизанских одреда, покретних, ударних батаљона у оквиру територијалних одреда, у које треба да уђе најискусније и најсвјесније људство. Ови ударни батаљони служе вишем штабу за ријешавање главних задатака на читавој територији.

„Створите што више покретних ударних батаљона од најсигурнијег људства, које је спремно да извршава све додијељене задатке. Те батаљоне употребљавати за извршење важних задатака. Одбрана села и слично повјерава се мјештанским, сеоским јединицама.

Те покретне ударне батаљоне војно-политички добро учврстити...“ (стр. 137).

И на другом мјесту:

„... сматрамо да је потребно да ви одмах стварате народноослободилачке ударне батаљоне (не пролетерске) у којима ће се окупљати најборбенији, најискренији и најчвршћи партизани, који ће бити спремни да се боре на сваком мјесту куда их будете послали и гдје то буде потребно. У току ове тешке данашње борбе, ви можете искovati такве војне формације које ће сачињавати језгро ваше народноослободилачке војске“ (стр. 169).

Врховни штаб, такође, доноси одлуку о стварању територијалних војно-позадинских органа — команди подручја и мјеста, и с тим у вези одлуку о укидању територијалног карактера штабова одреда и батаљона и претварање таквих одреда у цјелини у покретне јединице у оним областима, гдје су за то услови сазрели.

„Одмах укините све територијалне команде батаљона и чета и све позадинске службе пренесите на команде подручја и партизанске страже...” (стр. 145).

Штабови одреда кретаће се са јединицама и непосредно ће руководити операцијама. Одреди треба да буду способни за борбу на сваком терену, према нахођењу Оперативног штаба. Они треба да су формирани по угледу на пролетерске бригаде чији сте статут добили.

Одреди треба да се састоје из више ударних батаљона...” (стр. 143—144).

У погледу развитка ратне вјештине и претварања оружаног устанка у рату, који води револуционарна армија, значајно је напоменути и одлуку Врховног штаба о формирању штабова група партизанских одреда, оперативних штабова и штабова оперативних зона, који под својом командом имају више партизанских одреда. Познато је, да су у почетку устанка постојали Главни штабови за поједине земље и покрајине, који су непосредно руководили свим партизанским одредима на бази централизованог командовања уз пуну иницијативу штабова одреда, који су се притом придржавали принципијелних директива о начину ратовања и задацима у политичком погледу. Стварање поменутих штабова, у условима када партизански одреди израстају у крупније војне формације, имало је за циљ да обезбједи координацију дејстава више партизанских одреда на једном оперативном подручју путем вођења бојева и операција, вршењем концентрације јачих снага у одређеном моменту и на одређеном правцу. У таквим условима друг Тито подвлачи:

„Командовање мора унапријед предвиђати читав низ операција и досљедно их спроводити” (стр. 146).

Свим овим мјерама ударени су темељи изградње револуционарне војске и њене ратне вјештине, боље речено, даљег развитка тактике и почетне фазе у развоју оперативне вјештине. Група пролетерских бригада формирана од стране Врховног штаба, којом је непосредно руководио друг Тито, имала је у том погледу предводничку улогу и служила је као школа и примјер осталим. Друг Тито у тешким условима створеним Трећом непријатељском офанзивом у Црној Гори и Херцеговини, 31 маја 1942 године, пише другу Ранковићу о својој одлуци за формирање нових бригада и између осталог каже:

„Увјерен сам да када ми кренемо са једно четири до пет пролетерских бригада у једном правцу, да неће бити те силе која би нас зауставила, да ће опет бити ослобођене територије. Ако још томе додамо и херцеговачке ударне батаљоне, биће то страх и трепет за непријатеља. Ето, видиш, ја сам оптимист, и то само реални оптимист, јер је то сасвим остварљиво” (стр. 148).

Познато је да је иза тога услједила операција групе пролетерских бригада у правцу Западне Босне, којом је непосредно руководио друг Тито и која је сјајно потврдила реалност оптимизма нашег Врховног ко-

манданта. Такве оперативне замисли стварају и спроводе поједини главни штабови, штабови оперативних зона и група партизанских одреда. Тако, на пр., Оперативни штаб за Босанску Крајину, у марту 1942 године, ствара групу од три батаљона — два ударна и један пролетерски — са близу 2.000 бораца за операцију против четника и окупатора на терену свога III и IV одреда; Штаб групе личких партизанских одреда формира комбиновани одред са три батаљона за операцију на прузи Сплит—Загреб; Главни штаб Словеније формира покретну другу групу одреда за операције у Штајерској; Штаб групе кордунашких одреда здружени одред са три батаљона, итд., итд.

Тим путем израста из оружаног устанка регуларна армија — НОВЈ, која по својој форми организације претставља посебан тип армије. Тим се путем оружани устанак претвара у рат, у којем се изграђују и примјењују оригинална стратешка, оперативна и тактичка начела. Читав период од 1942 године — од стварања пролетерских и ударних бригада, а затим дивизија и корпуса, па све до прерастања НОВЈ у ЈА — до завршених операција за ослобођење земље, карактерише се непрекидним нарастањем снага те револуционарне армије, непрекидним усавршавањем и богаћењем њених ратних начела.

За читав тај период карактеристично је да је НОВЈ задржала иницијативу у својим рукама, да је наметнула непријатељу такав начин ратовања, у коме је непрекидно испољавала своја преимућства и успјешно паралисала преимућства непријатеља. Окупационе и квислиншке трупе, бројчано јаче и модерно опремљене, биле су принуђене да пређу на такав метод вођења рата, који је имао карактер стратегиске дефанзиве на читавом нашем фронту и на сваком његовом дијелу у оперативним и тактичким размјерама. Непријатељ се оријентисао на држање јаких гарнизона у центрима, градовима и мјестима, на контролисање комуникација и територија, изграђујући свуда систем савремене одбране и користећи тенкове, артиљерију и авијацију. У појединим етапама, када услјед снажних удараца НОВЈ окупаторске позиције у нашој земљи постају веома озбиљно угрожене, фашистичка врховна команда предузима концентрацију трупа на најважнијим правцима наше земље, при чему редовно довлачи нове дивизије из резерве, из других окупираних земаља или са других фронтова у циљу извођења операција окружења ради уништења главних снага НОВЈ или дијелова њених снага на значајном правцу — што је било карактеристично за прву фазу 1942 и 1943 године, или у циљу извођења операција ради поновног запосједања важних територија и комуникација — што је било карактеристично за другу фазу крајем 1943 и у првој половини 1944 године.

У избору и изградњи стратегиско-оперативних начела ратовања НОВЈ, главну улогу играли су многи фактори међу које, у првом реду, долазе: захтјев да се одржи иницијатива у циљу уништења једне за другом позиција непријатеља, а тиме и везивања што већих његових снага за наш фронт; карактер нашег фронта који се протезао на свако село, мјесто, комуникацију, област, итд., јер су се свуда водиле непрекидне борбе; снаге и распоред јединица НОВЈ, чији су корпуси и дивизије, заједно са територијалним партизанским одредима, покривали сав тај фронт и добивали задатке и распоред према конкретној ситуацији; распоред, систем одбране, снаге непријатеља и општи захтјев за уништењем његових снага на нај-

осјетљивијим дијеловима читавог фронта; политичка ситуација у земљи, економско стање и посебно политичка ситуација у одређеној покрајини и на одређеном правцу, у вези са захтјевом јачања ослободилачке борбе и револуције, итд. Зависно од тих, заиста особених услова, и операције НОВЈ носе особен карактер. Сви ти и други фактори манифестовали су се на конкретан начин у свакој оперативној ситуацији и од умјешности командовања зависила је њихова правилна процјена, а тиме и правилност оперативне замисли. То је захтјевало од сваког команданта схватање суштине начела вођења рата у тој новој фази.

„Стварањем народне војске створени су предуслови за операције већег стила, за још снажније ударце против окупатора и његових усташких и четничких слугу. Али, у исто вријеме, руковођење постаје све сложеније и захтјева много више спремности и ратне вјештине команданата, који су израсли у процесу досадашње борбе, када се примјењивала скоро искључиво партизанска тактика ратовања...” (стр. 201).

Извођењем концентрације снага које су развијене на једној широј просторији у циљу разбијања непријатељских упоришта у једној области или у неком већем центру била је најчешће оперативна идеја у дјеловању НОВЈ. У тим условима, као јединица дорасла за ријешавање таквих задатака, јавља се дивизија, а касније група дивизија и корпус.

Проблем извођења брзе концентрације снага, у условима недостатка техничких средстава за превоз, захтјевао је: лако покретљиве јединице, брзу и добру организацију марша — у чему су наше јединице далеко превазишле све познате норме савремених правила; тајност и изненађење у припремама за операцију, што се постизало брзином, ноћним маршевима и општом активном подршком народа. Оперативна замисао одликовала се, даље, идејом брзе ликвидације непријатеља, путем савладавања система одбране и паралисања његових техничких преимућстава и могућности брзе интервенције из сусједних области или градова, организацијом ноћног напада у циљу освајања кључних позиција, брзим и смјелим формама маневра итд. Операција пролетерских бригада према Босанској Крајини, у прољеће 1942 године, прве дивизије у Централној Босни, у јесен 1942 године, групе дивизија у Црној Гори, у прољеће 1943 године, бихаћка, тузланска, бањалучка и др., — типичне су нападне операције НОВЈ. Ево шта каже друг Тито о оперативној идеји и њеном остварењу у операцији ударне групе дивизија у прољеће 1943 године на правцу Црне Горе:

„... уништити брзим наступањем према Црној Гори четничке банде Драже Михаиловића и на тај начин их ликвидирати као неку значајнију снагу политички и војнички. Тај задатак су наше славне дивизије одлично извршиле. У неколико великих окршаја, као код Калиновика, код Фоче, код Невесиња, код Мојковца, на Сињајевини четничке банде Драже Михаиловића биле су разбијене и разбјежале се, деморализиране, по својим селима. Црна Гора, Санџак, велики дио Херцеговине и Босне били су очишћени и ослобођени од четника и њиховог терора, а сам Дража Михаиловић побјегао је са 100 жандара у Србију” (стр. 237).

У непријатељским офанзивама НОВЈ је изградила своја оперативна начела, углавном, на захтјеву разбијања операција окружења ради уништења и стварања услова за противофанзиву. У таквој ситуацији најчешћа

оперативна замисао била је: примити борбу на одређеном фронту, најчешће маневраског и активног карактера, у циљу задржавања, растројавања и ометања непријатеља да изврши предвиђени план окружења, а такође и добивања времена за извршење концентрације главних снага у циљу вршења пробоја у једном правцу и преласка у противофанзиву. Такве операције имамо, углавном, у свим непријатељским офанзивама, а најзамашније и најтипичније су оне у Четвртој и Петој непријатељској офанзиви. Брзом концентрацијом снага, правилним избором правца главног удара у зависности од слабих снага непријатељског распореда и општом идејом брзе ликвидације непријатеља, која се спроводи одлучношћу и иницијативом старјешина свих степена у коришћењу разних форми дејстава — јединице НОВЈ успјешно су проводиле овај најкомпликованији вид операције у нашем рату.

„Док је наша Трећа дивизија као заштитница водила крваве борбе још увијек код Шавника и на ријечи Комарници, дотле су Прва и Друга дивизија разбијале непријатељски обруч на ријечи Сутјесци, а њихове претходнице упорно продирале све даље напријед, преко Зеленгоре, у правцу главног друма Фоча-Калиновик. Те су јединице стварале у тешким борбама један коридор кроз дубински непријатељски распоред, кроз који се повлачила наша главнина. Три непријатељска обруча, на ријечи Сутјесци, на друму Фоча—Калиновик и на жељезничкој прузи Сарајево—Вишеград, била су пробијена, а непријатељски план о потпуном уништењу наше херојске групе пропао је” (стр. 240).

Тактичка начела НОВЈ изграђена су на захтјевима стратегиско-оперативних начела и у зависности од карактера рата уопште. Напад на утврђено мјесто, напад на непријатеља на отвореном пољу, борбе на комуникацијама са непријатељем који обично има тенкове, артиљерију и авијацију, напад на утврђене положаје непријатеља, борбе у окружењу и пробоју из окружења, одбранбена борба активног маневарског карактера — најчешћи су видови тактичких дејстава НОВЈ. Таква дејства карактеришу се краткоћом, препадима, јуришима, смјелим дејством ударних група, опшкољавањем и дејством с бокова, из позадине, ноћним дејствима, итд. — све у циљу дезорганизације непријатељске одбране и парализовања дејства његове артиљерије, тенкова, авијације, итд. С обзиром на карактер нашег фронта, на захтјев за непрекидним активношћу свих снага, на широку иницијативу јединица, у оквиру општег плана више команде, тактика НОВЈ била је изванредно жива и стваралачка, изванредно богата и непрекидно богаћена новим формама. Таквом тактиком јединице НОВЈ односиле су побједу над непријатељем који се утврђивао по захтјевима савремене фортификације, који је имао одговарајуће јединице свих родова војске, бројно био обично надмоћнији, итд.

Таква начела ратовања наше НОВЈ карактеришу наш рат као посебан тип покретног, маневарског рата. Такав карактер рата обезбједио је нашој војсци побједу, без обзира на све факторе који су ишли у прилог непријатељу и на све, заиста огромне, материјалне и друге тешкоће са којима се борила наша Армија. Такав рат био је непријатељу наметнут и у њему је он имао подређену улогу. Он никада није схватио ратна начела наше Армије и изворе њених снага, нити их је могао успјешно парирати.

Познавање тих и других начела у вођењу рата услов је за разумијевање њеног начина ратовања израженог у формулацији „комбинација пар-

тизанског рата са фронталним дејствима“. Комбинација тих дејстава манифестовала се на потпуно нов, оригиналан начин, у зависности од свих услова који су дјеловали у нашем рату. Друг Тито је поводом стварања Народноослободилачке војске у погледу њеног начина ратовања подвукао:

„Тактика ратовања наше народне војске апсолутно мора бити комби-нирана са нашем досадашњом партизанском тактиком“ (стр. 201).

Искуства која је НОВЈ стекла врло су разноврсна и веома богата. За данашњу Југословенску армију она имају ванредан значај. То је, уосталом, најбоље потврдила ратна пракса Југословенске армије у завршним операцијама за ослобођење земље. Да ли би армија, која нема ратних искустава или има искуства која су застарјела и неупотребљива, могла у онако кратком периоду и на онакав начин ријешити питање своје реорганизације у савремену армију и за ослобођење земље водити успјешне операције, које су имале карактер савремених операција, као што је то показало искуство Југословенске армије? Да ли Мостарска, Книнска, Тршћанска, Београдска, Сремска, итд. операција не говоре довољно јасно о значају искустава НОВЈ за ЈА? Несумњиво је да је то искуство по неким питањима било сиромашно и недовољно. Али је, такође, несумњиво да је раније ратно искуство, што се тиче тактичких и оперативних начела, ратне вјештине командног кадра, борбених квалитета војника, итд. одлично послужило у тим новим, савременим условима и учинило да наше јединице, штабови, читава Армија досљедно испуне свој последњи ратни задатак.

Познато је да је начин ратовања сваке армије, поред осталих фактора, условљен и моралним фактором, који има значајно мјесто и улогу у вођењу сваког рата уопште и сваког револуционарног рата посебно. Познато је, такође, да су објективни услови, који одређују карактер и улогу моралног фактора, садржани у политици и циљевима одређене државе или одређених друштвених снага које воде рат, као и националним особинама и традицијама народа који се налази у рату. При том огромну улогу игра и субјективни фактор, тј. начин коришћења тих фактора у васпитању војника, армије и народа, у коришћењу тога фактора у рату као цјелини и у сваком боју и операцији. Због свега тога разумљиво је да морални фактор добија ванредан значај и улогу у праведним ратовима у којима се политика и циљеви рата поклапају са интересима широких народних маса. Радови објављени у књизи друга Тита јасно указују на ванредан значај и улогу, коју је имао морални фактор у нашем рату. То је произишло из циљева нашег рата и услова под којима се водио рат и револуција. У свом извјештају на II засједуња АВНОЈ-а он је рекао:

„Могу смјело тврдити да је стварање народне војске, под онаквим увјетима под каквим се стварала наша, јединствен примјер у историји. Из голоруких партизанских одреда, без икаквих творница оружја и муниције, без магазина и разних војних резерви намирница, без ичије помоћи било с које стране, створена је армија од близу четврт милиона, али не у мирном периоду, већ у периоду најстрашније и најкрвавије борбе коју су икада народи Југославије водили“ (стр. 262).

Нови историски услови под којима се водио рат и револуција у Југославији захтјевали су нове форме и путеве развитка. Револуционарна војска, која се стварала из партизанских одреда без ичје ичега, сем онога што је народ имао и онога што је било код окупатора и што је требало крвљу отимати, требала је водити рат годинама, да би, као основна материјална сила револуције, створила оне услове који су омогућили основне побједи те револуције изражене одлукама II засједања АВНОЈ-а. У таквим условима извори моралног фактора били су једино и искључиво расположење маса да иду у борбу и правилна политика КПЈ изражена у циљевима рата и револуције.

Најснажнији извор морално-политичке снаге наше војске био је знање сваког борца да се бори не само за ослобођење земље, већ и за бољу сутрашњицу, наиме, да је борба за ослобођење земље неодвојива од борбе за бољу сутрашњицу. Непосредно учешће сваког борца на дјелу остваривања услова за ту сутрашњицу још од првог дана устанка кроз спровођење задатака револуције — рушење апарата старе буржоаске власти и стварање нових органа револуционарне власти — НОО, била је најбоља гаранција остварења његових стремљења. У говору приликом предаје заставе II пролетерској бригади 7 октобра 1942 г., рекао је друг Тито:

„Код наших је бораца постојала висока свијест да се боре за праведну ствар, за ослобођење земље испод јарма окупатора и за бољу и срећнију будућност. Никада се више не може десити да плодове борби и жртава наших бораца искористава неко други, а не они који су и заслужили — наш народ” (стр. 175).

Правилно постављена руководећа улога наше Партије у војсци као цјелини и у свакој њеној јединици обезбједила је непрекидно јачање морално-политичког јединства и правилно васпитање руководећег и борачког састава. Свестрано развијен идеолошко-политички и културно-просвјетни рад у Армији у току рата, васпитање и развијање таквих особина као што су другарство, самопријегор, хероизам, самоиницијатива, итд., кроз најразноврсније форме и у борби и на одмору, условило је непрекидно јачање њеног морално-политичког јединства, учинило је ковачницом нових људи.

„Ниједна ваша војна јединица не смије да буде без комуниста, који треба да дају примјер свима друговима и који као партиска јединица изнутра учвршћавају војнички и политички такву војну јединицу” (стр. 171).

„Политички комесар је делегат Партије у војсци. Његова дужност је општа политичка пропагандна дјелатност међу свим партизанима у јединици, ... брига о људству у војсци, ... општа контрола рада штаба у испуњавању задатака и дужности и, најзад, одговоран је за борбену способност и морално-политички ниво и јединство своје јединице” (стр. 209).

Морална снага наших народа пробуђена и развијена у Ослободилачком рату и Револуцији била је извор моралне снаге наше војске. У циљевима рата манифестовала су се стремљења и интереси најширих народних маса.

„Народ је створио своју војску, да му она оствари мир заувјек. А то ће бити само онда ако се народ и даље бори и ако задржи власт у својим рукама” (стр. 206).

Окупљање и васпитање маса у милионској политичкој организацији — Народноослободилачком фронту — и њихово ангажовање од првих дана борбе у стварању, изградњи и раду органа нове револуционарне власти подизало је револуционарну свијест, развијало најширу револуционарну самoinицијативу и стваралаштво и испољило неисцрпне моралне снаге које су се криле у њедрима наших народа. Пут разитка оружаног устанка у форми партизанског рата омогућио је најбоље искоришћење свих тих фактора на бојном пољу и обезбједио најширу мобилизацију маса у партизанске одреде. То је претстављало услов даљег разитка. Друг Тито у писму Главном штабу НОП одреда Хрватске од 7 априла 1942, говорећи о значају мобилизације маса, каже:

„Све док у вашим редовима не прерасту Хрвати, не можете рачунати на потпуни уплив на хрватске масе. Хрватски народ треба да заволи партизанске јединице, а то ће бити када у њима превладају Хрвати“ (стр. 139).

Пут организације нашег устанка и касније карактер дејстава на нашем ратишту претворио је читаву нашу земљу, сваку њену област, мјесто и село у ратно поприште. Због тога у нашем рату није постојала никаква одређена граница између фронта и позадине. Наш народ је у таквом рату заложио све своје материјалне и моралне снаге. Он је херојски издржао невиђене напоре и тешкоће и показао ријетке примјере револуционарног стваралаштва и моралне чврстине. Он је у тој борби упознао самога себе и своје властите снаге, стекао увјерење „да само народ сам, својим властитим рукама може да уништи ону тиранију“, која га је угњетавала. Зато за нашу Партију, за радни народ Југославије, данас није никакво чудо, макар како чудновато то изгледало са стране, да он може властитим снагама изграђивати социјализам у својој земљи и упоредо с тим разбити све подле махинације срачунате на сламање његове вјере у себе, у своје снаге. И садашњи непријатељ социјалистичке Југославије потцијенио је моралну снагу наших народа исто онако као што се то толико пута догодило и непријатељу у нашем рату и условило нереалност и поразе његових планова.

Сви ти фактори у нашем рату условили су изванредну моралну снагу наше Армије. Заиста је тешко наћи у историји ратова такав примјер улоге и мјеста моралног фактора у изградњи начела вођења рата. Тиме се једино могу објаснити сјајни ратни квалитети наше Армије, као што су масовни хероизам бораца, стваралаштво и самoinицијатива старјешина, невиђени самопријегор и онаква издржљивост у условима глади, голотиње, зиме, недостатка оружја и муниције, итд. А такви квалитети наше Армије били су основа изградње њене побједоносне ратне вјештине. Тиме се једино могу објаснити најсмјелије форме дејстава, изражене у оперативним идејама нашег командовања, и жива стваралачка тактика којом смо побјеђивали бројно и посебно технички надмоћнијег непријатеља. Васпитани од друга Тита, наши руководиоци кадрови научили су да правилно користе све могућности које су произиласиле из улоге и мјеста моралног фактора у нашем рату.

„Немојте се збунити због тога што немате довољно оружја; почните са оним што имате...“ (стр. 76).

„Ми смо се, силом прилика, нашли овдје из разних крајева Југославије. Одавде ћемо поћи онамо куда буде наредио Врховни штаб — да уништавамо непријатеља и ослобађамо народ. Наша борба биће тешка. Ми ћемо често бити без хране, често и без муниције. Али, ми не смијемо падати духом” (стр. 157).

„Никада нашег борца не смије да помете то што има мало муниције. Чим има мало муниције, значи — треба отети од непријатеља... Док је непријатеља, имаћемо и оружја и свега што нам треба. То је извор за нас. А то да смо се седамнаест мјесеци одржали без ичије помоћи, доказује снагу и издржљивост нашег народа, која се ријетко налази у историји” (стр. 178).

„... Ми ћемо пронијети заставу Народноослободилачке борбе, заставу оружаног братства и јединства наших народа кроз нове крајеве Југославије. Ми ћемо онемогућити оне који хоће да претворе народ у свој објекат пљачке...

Овдје се састало пет наших бригада, скоро из свих покрајина Југославије. Међу њима треба да влада братство и другарство, партизанско такмичење у борби и раду...

... Још једном вас упозоравам на тешке тренутке који нас очекују. Без одијела смо и без хране. Али, припремимо се да јуначки све издржимо” (стр. 160).

Зато је и разумљиво што друг Тито толико пута указује на значај правилног коришћења наших ратних искустава у погледу моралног фактора у посљератној изградњи Армије. Само у неколико његових чланака и говора из посљератног периода објављених у овој књизи наилазимо на много мјеста на упутства, савјете и поуке у том погледу.

„Другови, ви данас у Армији имате омладину наших радника, сељака, грађана и ви треба да је васпитате тако да воли Армију у којој се налази. Предајте јој оне стварне традиције наших партизанских одреда и наше Народноослободилачке војске. Улијте јој вјеру у саму себе, у своју снагу, и то помоћу примјера који су ријетки у историји ратова.

Учините да војници дубоко схвате шта може један народ, шта може више малих народа кад се уједине, кад међу њима влада слога, шта могу да учине борци који су свјесни своје задаће, који су свјесни да бране своју отаџбину, своје домове и тековине својих очева и предака.

Ја бих хтио да наша Армија остане духовно онаква каква је била Народноослободилачка војска, каква је била онда кад је била без технике, наоружана само високом свијешћу и дубоком вјером да ће побједити...” (стр. 330).

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Мајор МИОДРАГ АНТИЋ

ЈОШ ЈЕДНО МИШЉЕЊЕ „О ОБУЦИ СТАРЕШИНА И ШТАБОВА“

Уздизање старешина и штабова и њихово оспособљавање за правилно и умешно руковођење јединицама, у савременим условима, претставља веома важан и сложен задатак у изградњи Армије.

Природно је, да изучавање савремене војне науке, због сложености и разноврсности питања и проблема које она обухвата, као и различитих околности под којима се изучавање врши, захтева и разноврсне организационе форме.

У свакодневном животу и раду у нашим командама и јединицама воде се живе дискусије у вези обуке старешина и штабова, и по низу других питања која су са њом у вези. Тако је кроз нашу војну литературу покренут проблем усавршавања организационих форми и метода у даљој обуци. Истовремено се појавила и потреба за јединственом терминологијом у погледу појединих појмова који се срећу при обуци старешина и штабова.

Зато, пре но што пређемо на конкретне одлике и услове рада у обуци старешина и штабова у командама и јединицама, изнећемо наше мишљење у погледу дефиниција метода, форме и вида обуке.

Неоспорно је да метод, форма и вид, сваки понаособ, имају један одређени садржај (појам). Међутим, методи су разноврсни, тако да за правилно разумевање овог појма у обуци старешина и штабова морамо имати у виду да свака форма обуке, често свака тема, па и поједина питања у темама, захтева други метод. По нашем мишљењу, метод се не може поставити и уоквирити неком шемом, као на пример у чланку „Теоретски вид извођења тактичке и оперативне обуке старешина и штабова“ („Војно дело“ бр. 4 за 1949 годину). Али, с друге стране, иако су методи разноврсни, постоје позната основна начела (очигледности, постепености, разноврсности, непрекидности, индивидуалности) којих се треба придржавати у сваком методу и у свим случајевима рада.

Организација која омогућује и повезује све елементе, да би се конкретна садржина пренела на старешине и штабове, чини **форму** рада. Пошто у обуци постоје различити циљеви, чије се остварење врши под различитим условима и околностима, онда проистичу и разне форме кроз које се остварује постављени циљ обуке, за сваки конкретан случај. Док је метод, у ствари **начин** прилажења неком проблему и начин помоћу којег се саопштава, проверава и утврђује знање у обуци старешина и шта-

бова, дотле је форма **тип** организације који омогућује преношење садржине (циља и наставних питања) на старешине и штабове.

Појам **вид** није у потпуности дефинисан у литератури, тако да се у свакодневном општењу у планирању и извођењу наставе вид и врста обуке често међусобно замењују. По нашем мишљењу вид претставља једну целивиту обуке, зато га не треба даље рашчлањивати. На пример, при употреби термина „Тактичка обука“ ми у претстави имамо једну целину која се може изводити теорно и практично, на карти и земљишту. Разматрајући овако појам „Вид обуке“, произлази да „Тактичка обука“ („Оперативна обука“, „Обука из стратегије“) претставља вид обуке.

Поред тога треба имати у виду да различити услови рада у нашим командама и јединицама у погледу обуке старешина и штабова, утичу не само на методе, већ и на форме саме обуке.

Ту спадају: различити услови живота и рада сваке поједине команде и јединице, као и они услови који су мање или више општи и заједнички за све команде и јединице, као на пример, заузетост старешина обимним текућим пословима, периодично извођење наставе и испрекиданост обуке, неуједначени квалитет, искуство и способност наставника, померање тежишта наставе према конкретним задацима, итд.

Према нашем мишљењу организациона шема обуке старешина и штабова (која је у исто време заснована на распису Генералштаба: „Најважније форме и методи оперативно-тактичке обуке старешина и штабова“ од 1947 године) требало би да изгледа овако:

МЕТОДИ: Напред изнете форме под специфичним условима захтевају и посебан метод, те смо мишљења да га у виду шеме не можемо претставити.

*Ово нисмо даље рашчлањавали зато што чланком није обухваћено-

**У извесних случајевима могу се и спојити.

Организациона шема обуке старешина и штабова

Из ове шеме и нашег разматрања произилази да лекциона предавања, консултације и остало што је дато под појмом „Методи“ у шеми чланка „Теориски вид извођења тактичке и оперативне обуке старешина и штабова“ нису „метод“ већ „форма“ обуке. Лекције, консултације и семинари су уствари тип организације рада помоћу кога се преноси изванредан садржај, те према томе чини форму рада. За сваку од њих постоје различити методи, чија примена зависи од многобројних конкретних утицајних чињеница.

У истом чланку у одељку „Индивидуална форма занимања“ појављују се појмови „Индивидуално занимање“ и „Индивидуални рад“. По нашем мишљењу ову форму рада још не би требало делити.

Појам „Занимање“ код нас је везан са претставом да у раду и обуци треба да постоји руководилац који ће на часу непосредно руководити, а то није случај са индивидуалном формом рада (усавршавања). Пре свега ова форма рада у обуци старешина и штабова у нашим командама и јединицама треба да постане основна и главна форма усавршавања, без обзира да ли задаци проистичу од претпостављеног старешине, из наставних планова и програма или из сопствене иницијативе и нахођења старешине.

Писац поменутог чланка довољно је расветлио питање индивидуалног усавршавања и дао правилне поставке о методу рада и значају и улози претпостављених старешина. То питање је још више продубљено чланком пуковника Колунџића „Питање личног усавршавања официра“ („Војни гласник“ бр. 2 за 1949 годину). Ми можемо само додати да је индивидуална форма рада, њена организација и спровођење један од основних елемената при састављању личног плана рада сваког руководиоца.

Остварење успеха у обуци старешина и штабова, поред осталог, зависи и од благовремене и правилно изведене припреме наставног градива, наставника, руководиоца групе и обуке. Свака форма рада на усавршавању старешина и штабова према постављеном циљу и наставним питањима захтева и извесне разне поступке у начину и току припреме. Ипак, у свим формама рада, имамо припрему наставног градива као целине и припрему појединих наставника или руководиоца групе за извођење појединих делова наставног градива.

У даљем излагању осврнућемо се само на две врсте припреме: припрему лекционог предавања као дела наставног градива, и припрему наставног градива као целине за једно групно занимање са тежиштем на проради тактичког задатка.

Пре свега, ми сматрамо да је разматрање о састављању лекција које је изнето у поменутом чланку „Војно дело“ бр. 4 одраз стања и услова рада школе, да је такав начин састављања лекција непрактичан и да не одговара условима рада у нашим командама и јединицама. А ево зашто:

— тема, циљ, време, као и питања за обраду лекције за обуку старешина и штабова у нашим командама и јединицама нормално је дато кроз планове и програме за наставну годину. Изнети начин рада у поменутом чланку, био би сувишан како за наставника тако и за претпостављеног (у нашим условима руководиоца обуке);

— састављање посебног „Плана писања лекције“ под условима рада у командама и јединицама сматрамо исто тако сувишним документом. План

писања лекције у нашим условима рада не треба оформљавати као посебан докуменат, већ претстојећи рад укључити (упланирати) у лични план рада;

— изнети систем планирања одговара улози и раду сталног наставника. У командама и јединицама такво планирање усложавало би рад, имајући у виду и остале текуће задатке који сами по себи траже посебно планирање. Због тога је много простије и прегледније ако кроз лични план рада упланирамо све, па и наставничке задатке.

Према досадашњим искуствима и условима рада у командама и јединицама, по нашем мишљењу, био би погодан следећи систем рада на састављању лекција:

1— При издавању наређења за састављање лекције, поред података изнетих од стране писца, руководилац обуке (као одговорни орган за обуку) треба да укаже на тежишна питања обраде као и на метод претстојећег рада.

2— Ако је састављач лекције (у нашим условима нормално и наставник) добио, рецимо, задатак да из наставног плана и програма разради тему: „Одбранбена операција армије на широком фронту“ са следећим наставним питањима:

— циљ, начела одбране, видови одбране, ширина фронта у разним условима, борбени поредак армије у одбрани;

— организација одбране, одбранбени појас и његови елементи, уређење одбранбеног појаса;

— организација садејства родова војске и служби;

— извођење одбране, активне радње у одбрани — он најпре треба да разради тезе посебно за свако питање, као на пример:

Прво питање:

а) Циљ одбранбене операције уопште и на широком фронту. Однос између циља одбранбене и нападне операције. Обработити циљ одбранбене операције Курске битке и II армије у Београдској операцији;

б) Начела и видови савремене одбране: у чему је суштина савремене одбране, какав начин дејства претставља савремена одбрана, који се захтеви постављају савременој одбрани.

Шта се подразумева под дубоком одбраном. Шта је условило ПТ одбрану. Циљ и задаци противартиљериске, ПТ, ПА и против-ваздушно-десантне одбране. Начин организације Курске и Стаљинградске одбранбене операције по овим питањима.

О активности, живавости и стабилности одбране.

в) Организација против-ваздушно-десантне одбране. Задаци и начин извођења одбране. Разрадити пример одбране од десанта код Дрвара и у операцијама при искрцавању у Француској.

г) О видовима одбране и какву одбрану може да води армија самостално и у склопу фронта.

д) Ширина фронта армије на маневарском, планинском и кршевитом земљишту. На које се елементе мора обратити пажња при одређивању величине фронта. Искуство о ширини фронта кроз Други светски рат.

е) Борбени поредак армије. Гледишта на ово, пре, у току и после Другог светског рата. Из чега се састоји борбени поредак армије; улога

појединих елемената борбеног поретка са оперативном и тактичком дубином одбране.

Примена и одлике борбеног поретка армије на планинском или кршевитом земљишту.

Разради осталих питања приступа се на исти начин.

На крају састављених теза састављач износи литературу којом ће се служити при обради лекције. Овако састављене тезе подносе се руководиоцу обуке на одобрење. Тек пошто руководилац одобри тезе, састављач може да унесе податке у свој лични план, који у исто време претставља и план састављања лекције.

Састављену лекцију треба обавезно дати учесницима пре њеног одржавања (нарочито у оперативној, а ређе у тактичкој обуци). Може се приговорити да би се на овај начин старешине у својој примени ограничавале у индивидуалном раду само на прораду лекције и да не би користиле осталу литературу. Међутим, ово је потребно због тога што је литература из оквира оператике прилично ограничена, тако да услед тога постоје потешкоће за припрему за претстојеће часове, што је лекцију лакше проучити (нарочито ако је солидно састављена), што уручивање лекција са назначењем литературе минимума и максимума не кочи руководиоце да кроз своје лично усавршавање продубе студију, већ им олакшава и указује пут за проучавање обрађених питања и, најзад, што је пракса показала да се у нашим командама и јединицама постиже већи успех у обуци старешина и штабова ако се лекције унапред уруче учесницима.

Док се напред изнети рад одвија по питању обраде једног дела наставног градива (у конкретном случају састављање лекције), дотле припрема наставног градива као целине захтева стварање посебног плана. Израда овог плана врши се од стране одговорних одељења-отсека и то посебно за сваку претстојећу форму рада у току наставне године (групно занимање команданата и комесара, штабна ратна игра, двострана двостепена командно-штабна ратна игра, тактичка вежба са трупом, и сл.). Овај план није исто што и план рада дотичног одељења-отсека, јер план рада одељења обухвата и многе друге задатке које ће обављати у том периоду. Створени план за групно занимање (или другу форму рада) служи: за потпуну разраду и остварење припреме претстојећег занимања; затим као основа за план рада не само одговарајућег одељења-отсека, већ и као податак за планове осталих команди, родова и служби и, најзад, као преглед из кога руководство занимања (тј. командант и комесар) црпи податке за свој лични план и за ангажовање појединих лица за обраду важних питања.

Форма плана може бити произвољна, али у њему треба предвидети: задатке, рок извршења (почетак и завршетак), лица која извршавају, са ким координирају рад, материјално обезбеђење и премедбу о извршењу (види пример плана).

На основу створеног плана рад се изводи појединачно или колективно, а метод рада током извршења појединих задатака зависи од степена способности групе као целине или одређених појединаца, извршилаца постављених задатака. Излагање самог метода захтевало би посебно разматрање.

П Л А Н

Припреме групног занимања команданта и комесара области (дивизије) у времену од до

Редни број	З А Д А Ц И	Рок извршења		Лица која извршавају	Са ким координирају	Материјално обезбеђење	Примедба о извршењу
		почетак	завршетак				
1	Припрема предлога команданту и комесару о плану рада, плану збора и састава групе састављача задатка	2.1	5.1	Пуковник Мајор	Командантима родова и служби, Политичком управом (одељењем)	План оперативно-тактичке обуке	
2	Сагласност команданта и комесара по 1 тачки овог плана	6.1.1950		Пуковник	Начелником штаба команде	Израђени план и план оперативно-тактичке обуке	
3	Оформљење плана рада и плана збора команданта и комесара	7.1	8.1	Мајор			
4	Упознавање официра групе састављача са планом рада, циљем и наставним питањима и материјалом за проучавање	9.1.1950		Пуковник Мајор	Командантима родова и служби и одређеним официрима групе	План припреме, преглед литературе	
5	Проучавање литературе, консултације и семинари по састављању оперативно-тактичке замисли	10.1	15.1	Сви официри групе-састављачи задатка		РС, РСШ, ПБП, Упутство за састављање задатака и правила родова-служби	
6	Састављање опште и посебне оперативно-тактичке замисли за задатак	15.1	20.1	Сви официри групе под руководством потпуковника	Пуковником и начелником штаба	Секције 100.000 Коњиц, Сарајево	

даље редом изнети све претстојеће задатке на припреми групног занимања.

Закључак:

1— У нашим командама и јединицама требало би стварати посебан план само за припрему наставног градива као целине за поједину форму рада, а свака форма рада током наставне године захтева посебну израду плана тока припреме на основу постављеног циља и наставних питања.

2— Планирање обраде појединих делова наставног градива треба вршити кроз лични план рада одређеног старешине за припрему истог.

3— Упоредо са усавршавањем рада вршити и усавршавање планирања на припреми наставног градива, тежећи што простијем и потпунијем планирању.

4— Пошто план припреме претставља основу рада за његово спровођење у живот треба уложити максимум напора.

*

Напред изнето излагање имало је за циљ да да допуну до сада разматраних питања по обуци старешина и штабова на основу искуства и услова рада у нашим командама и јединицама.

ИСПРАВКЕ

У „Војном делу“ број 1 за 1950 годину унети следеће исправке:

На страни 108 у 16 реду одозго место 1866/71 ставити 1866 и 1870/71

На страни 110 петнаести, шеснаести и седамнаести ред одозго заменити тако да гласе: код Битоља видимо и врло смео маневар Моравске дивизије II позива, која дејствује преко планинског масива и делом снага избија на отступницу турске војске код Бавата. Према томе, српска

На страни 112 у 13 реду одоздо брисати реч „бар“

На страни 116 у 16 реду одозго место II армија ставити III армија

На страни 121 у 13 реду одоздо место 600 км ставити 60 км

ЦЕНА 30.— ДИИ.